

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1915.

Andra kammaren.

Nr 6.

Lördagen den 23 januari.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 18 innevarande januari.

§ 2.

Föredrogs för remiss till utskott Kungl. Maj:ts proposition, nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*

Därvid anförde:

Herr Palmstierna: Herr talman! Det var med en viss undran och inte utan oro, som denna statsverksproposition emotsågs. Krigets verkningar kunde ju icke gärna undgå att beröra budgeten, och man väntade rätt allmänt, att det skulle visa sig, att särskilda ingripande åtgärder skulle bli nödvändiga för att fylla ut bristerna i statsregleringen under föregående år. Den nu framlagda kungl. propositionen visar emellertid, att Kungl. Maj:t icke ansett detta vara behöfligt, och jag tror, att den, som genomläser statsverkspropositionen, även finner, att denna ådagalägger, att vår statsfinansiella ställning i själva verket är synnerligen stark. Medan andra neutrala stater under dessa tider få vidtaga utomordentliga föranstaltningar — upptagande av nya lån, utfärdande av nya pålagor — för att täcka statsregleringen, så har Kungl. Maj:t här icke ansett detta vara behöfligt. Ja, vi kunna till och med fortfarande av inkomstmedel öka vårt kapital högst väsentligt. Det synes mig, att detta glädjande förhållande bör framhållas även i riksdagen. Det är väl ägnat att tilldraga sig en synnerlig uppmärksamhet, att Sveriges finanser, att svenska statens finansiella läge i den nuvarande krisen dock är så starkt, som statsverkspropositionen faktiskt utvisar.

Emellertid anser jag, att några erinringar måste göras till de »allmänna grunder för statsregleringen», som herr finansministern uttalat till statsrådsprotokollet. Det förefaller mig näm-

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

ligen, som om han något tvekade och famlade inför ett verkligt konsekvent tillämpande av de principer för statsregleringsarbetet, som grundlades år 1911. Sålunda finner man, hur herr finansministern på sid. 7 i sitt resonemang om inkomsterna talar om »överskott å statsverkets kassafond», och om »överskott i kassafonden», precis som om denna fond i likhet med den gamla kassaförslagsfonden vore på något sätt fixerad till sitt belopp, då den ju däremot i stället skall under goda år svälla för att kunna möta de brister i statsregleringarna, som uppstå då de ekonomiska konjunkturerna äro sämre. Man finner också vidare, hur han på sid. 6 i samma avdelning talar om förskott gjorda efter den 1 november och hurusom dessa icke pläga anmälas till ersättande vid nästföljande riksdag, precis som om de förskott, som tillkommit före denna tid, alltid måste anmälas till nästföljande riksdag och täckas genom dess försorg, något som numera icke behöver ske, sedan kassafonden inrättats. Så finner man också, hur herr finansministern ryggat för att anlita kassafonden för täckande av de 13,7 miljoner kronor, som förskottsvis utbetalats under året och icke kunna täckas av överskott på 1916 års statsreglering. Herr finansministern vill icke föreslå något sådant, ehuru detta i själva verket endast vore att i boken inskriva vad som redan skett i verkligheten. Pengarna ha ju redan tagits från kassafonden, och detta, att utskriva att pengarna tagits från kassafonden, måste jag för min del finna var endast en fullt konsekvent tillämpning av 1911 års budgetreform.

De omständigheter, som jag nu anfört, synas mig tyda på, att herr finansministern är på väg att göra vissa rätt betänkliga avsteg från de grundprinciper, som såväl Kungl. Maj:t som riksdagen 1911 ansågo böra vara vägledande för vårt statsregleringsarbete, och jag är rädd för att om riksdagen utan vidare godkänner detta, så skall måhända vårt reformarbete ifråga om statsregleringen kunna glida in på något felpår. Det är just under kristider, som principerna prövas, och därför synes det mig, att man nu bör med större uppmärksamhet än eljest granska vad som sker, och se till, att en fullt konsekvent tillämpning av det reformarbete, som inaugurerades redan 1907, kommer till stånd.

Det gäller sålunda enligt mitt förmenande att väl fasthålla det, som bör vara grundvalen, grundprincipen i statsregleringsarbetet och som uttryckts med, att vart år skall sörja för sig självt. För det ändamålet avskaffade vi också fonden för de reserverade medlen och den praxis, som förut tillämpats, nämligen att redan i förväg använda de reserverade medlen vid budgetens uppgörande. »Hädanefter skulle», såsom man uttryckte sig, »riksstatens inkomster och utgifter så nära som möjligt ansluta sig till verkligheten», och »i allmänhet bör man fordra, att inkomsterna för ett år täcka utgifterna för samma år». »Riksstaten blir närmare, vad den bör vara, en på förhand

uppgjord, men dock möjligast trogen beräkning av statsverkets inkomster och utgifter under ett kommande finansår.» Nu är det emellertid givet, att ett sådant förfarande icke kan hindra, att, såsom man vidare yttrade, »statsregleringen under goda konjunkturer lämnar överskott, men under dåliga brist». Därför inrättades statsverkets kassafond genom hopslagning av kassaförslagsfonden och fonden för reserverade medel, och den skulle, såsom finansministern år 1911 uttalade till statsrådsprotokollet, vilket även av riksdagen godkändes, ha »till uppgift att mottaga statsregleringarnas överskott och fylla deras brister», samt »förutsatt, att den alltjämt uppehölles vid erforderlig storlek, verka till att utjämna de eljest störande växlingarna i statsregleringarnas resultat under olika år och göra statens finanser mindre beroende av tillfälliga omständigheter, som icke kunna förutses».

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Ja, nu ha vi under några år haft synnerligen gynnsamma konjunkturer, och man finner, hur den egentliga kassafonden ökats från 5 miljoner kronor upp till 69 miljoner kronor vid förlidit års ingång. Så inträffa då dessa starka påfrestningar på våra statsfinanser, som kriget och dess olika följder innebära. Nå, då synes det, att en finansminister med stor glädje skall finna, att under de goda åren har en kassafond hopsamlats till ett högst betydande belopp, som är möjligt att använda just i en sådan situation. Har man verkställt besparingar under de goda åren, så är avsikten därmed att kassafonden skall träda i funktion, när de dåliga åren komma. Det synes, att herr finansministern borde ha gjort såsom den store nationalekonomen patriarken Josef i gamla testamentet: han borde låta de magra åren äta upp de feta åren och de besparingar som blivit gjorda därunder. Men detta vill herr finansministern icke göra. Han beräknar bristen intill den 1 november 1914 och uppskattar denna brist till 32 miljoner kronor, men han avskriver icke dessa 32 miljoner kronor i kassafonden, ehuru givetvis ett avskrivande från kassafonden av dessa 32 miljoner kronor endast vore, som jag förut nämnt, att på papperet utföra det som har skett i verkligheten. Herr finansministern vill i stället *dels* bestrida detta belopp, inalles 32 miljoner kronor, i form av ett särskilt anslag i 1916 års budget, vilket benämnes »för täckande av under år 1914 förskjutna kostnader, som avses i § 63 regeringsformen», till ett belopp av 18,3 miljoner, *dels* vill han faktiskt ställa täckandet av de återstående 13,7 miljoner kronorna på framtiden.

Enligt mitt förmenande strider detta tillvägagångssätt emot den uppfattning, som 1911 gavs tillkänna av såväl Kungl. Maj:t som riksdagen i fråga om hur statsregleringen bör bedrivas. Det uttalades av den sakkunnigkommité med doktor Cavalli som ordförande, vilken beredde vår budgetreform, att »något anslag i riksstaten till täckande av brist i statsregleringen behöver alltså icke ifrågakomma». Man tänkte sig, att härnå, sedan vi inrättat kassafonden, skulle vi icke upptaga i riksstaten några

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

anslag avsedda att täcka underskott i en föregående statsreglering. I stället skulle man gå tillväga så, vilket han senare kommer in på, att man *stärker kassafonden*. Och det synes mig, att det följdriktiga, det konsekventa tillämpandet av 1911 års reform hade varit, att spørsmålet om bristen i statsregleringen under år 1914 skulle ha upptagits till behandling, först när man känner *hela* denna brist. Rikshuvudboken ådagalägger detta först under hösten, men senare under riksdagens lopp torde man få tillräcklig erfarenhet om, hur stor denna brist i själva verket kommer att bli. När man då får erfarenhet om storleken av bristen under år 1914, då skulle kassafonden genom ett beslut så att säga automatiskt inträda i funktion och på kassafonden avskrivas hela det belopp, här är fråga om.

Nu förstår jag, att en invändning omedelbart kommer att göras, i det att man säger: »Kassafonden räcker icke till för detta ändamål.» Jag tror, att man emellertid redan nu bör kunna förutse, att den, i vad som gäller kostnaderna intill förra årets slut, väl borde kunna räcka. Med herr finansministerns beräkning, att till den 1 november åtgått 32 miljoner kronor förutom lilla kreditivets 15 miljoner, så torde man kunna anslå bristen till 45 à 50 miljoner kronor, som icke skola utgå av värnsskattemedel eller utgöra förskott å anslag. Nu var kassafonden 69 miljoner kronor vid årets ingång och borde därför under alla förhållanden räcka till.

Men då säger man: »Taga vi så mycket från kassafonden, nedskrivs den med så avsevärda belopp, då kan icke denna kassafond längre fylla sitt *andra* ändamål, som är att förse statsverket med erforderligt rörelsekapital.» Denna invändning är naturligtvis fullt korrekt. Men då vill jag framhålla, att man förutsåg denna eventualitet, när budgetsreformen infördes år 1911. Då yttrade nämligen herr finansministern, att, »om den ganska osannolika eventualiteten skulle inträffa, att under en följd av år upprepade brister i statsregleringen så starkt medtog denna fond, att dess kapital löpte fara att nedgå under den dåvarande kassaförlagsfondens 15 miljoner kronor, måste detta givetvis föranleda vidtagandet av åtgärder från finansledningen för fondens återställande till dess ursprungliga belopp. Dessa åtgärder skulle bestå i uppförandet å riksstaten av erforderligt belopp till fondens stärkning.»

Finna vi således, att kassafonden genom en konsekvent tillämpning av budgetreformen, sådan den, såsom jag här ådagalagt, kan och bort utföras i praktiken, blir för liten, då taga vi *nästa* konsekventa steg och uppföra ett anslag i riksstaten till stärkande just av kassafonden. På det viset synes det mig, att man fullt logiskt sluter kretsen i fråga om utförandet av den tanke, som låg till grund för reformen av år 1911.

Det skulle således efter mitt förmenande vara konsekvent och riktigt, om dessa 18,3 miljoner, som herr finansministern upptager till täckande av brist i 1914 års statsreglering — han

använder ett annat uttryck, han talar om 63 § regeringsformen — om dessa i stället upptoges i form av anslag till stärkande av statsverkets kassafond.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Då gör man, förmodar jag, den invändningen häremot, att riksdagen anslag 50 miljoner under förlidet år, och att dessa 32 miljoner, som herr finansministern nu räknar såsom brist till den 1 november, givetvis böra gå under dessa 50 miljoner, och att detta följaktligen ligger vid sidan om statsregleringen, varför man också icke kan härpå tillämpa de principer, som böra vara vägledande för statsregleringsarbetet i egentlig mening. Så vitt jag kan förstå, kommer man härigenom att glida ut i den rena godtyckligheten. Vad skall under ett år tillhöra statsregleringen eller ej? Är det anslagets ändamål eller storlek eller vad är det, som skall bestämma detta? Man kan icke hänga upp sig på formerna, utan den ekonomiska hushållningen säger, att vart år rent ekonomiskt sett så långt det överhuvud taget är möjligt bör sörja för sig självt. Är det nu så, att detta anslag icke skulle befinnas tillhöra statsregleringen, ja då kommer man till underliga konsekvenser. Riksdagen plägar begagna sin initiativrätt t. ex. i fråga om höjning av skatter och införande av nya skatter, men då upptagas dessa i alla fall omedelbart i riksstaten. Analogivis borde riksdagen, då den går i författning om att besluta om en utgift, likaså upptaga denna, och då så har skett och den har också införts i riksstaten, synas mig statsregleringens principer böra tillämpas på densamma. Man kommer annars därhän, att man glider ifrån de riktiga principerna, man inför godtyckligheter, och den fasthet, den soliditet som bör ligga i statsregleringsarbetet, synes mig gå förlorade.

Jag har för min del i herr finansministerns framställning angående hans allmänna grundsatser och de förslag, han kommit till, icke endast sett ett visst avsteg från de hushållningsprinciper, som enligt mitt förmenande borde ha följts, utan däri ligger också en viss tendens att skjuta på framtiden, vad som man snarast möjligt borde klargöra och besluta om.

Såsom jag redan anförde, har herr finansministern i sina uppgifter stannat vid den 1 november 1914. Vi få alls ingenting veta om de extra utgifter, som kommit efter denna tid, men jag tror ändå, att oövervinnerliga svårigheter icke skulle ha mött att lämna åtminstone approximativa uppgifter för den tid, som har förflutit efteråt under år 1914. Nu förtiges allt detta. Riksdagen lämnas tills vidare i ovetskap om, huru stora utgifter efter den 1 november som kommit att belasta statsregleringen för år 1914. Det förefaller mig emellertid, att riksdagen näppe- ligen skulle kunna vara nöjd med ett sådant förfarande, och innan riksdagen avslutar sitt statsregleringsarbete, bör den givetvis förskaffa sig erfarenhet härom och, för den händelse det skulle visa sig behövt, vidtaga de åtgärder utöver Kungl. Maj:ts förslag, som i så fall kunna visa sig erforderliga. Nu uppskjuter herr finansministern denna del på en oviss framtid.

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Vidare synes det mig vara givet, att, när herr finansministern, som det framgår av propositionen, så där halvt ogärna vill taga 13,7 miljoner från kassafonden, så betyder detta, för den händelse att riksdagen biträder en sådan mening, att kommande riksstater skola betungas med större belopp, än som eljest behöva förekomma. Det bör, synes det mig, fasthållas vid, att, för den händelse kassafonden icke så där tänjbart användes för tillämpningen av de principer, vilka ligga till grund för hela kassafondens upprättande, kan man komma därhän, att större skattebelopp uttagas av medborgarna på kommande riksstater, än vad som eljest skulle vara behövt. Och det vore väl i och för sig icke någon betydande olägenhet, om kassafonden vid ett eller annat tillfälle, såsom skett mångfaldiga gånger förut, skulle behöva under kortare tider upphjälpas genom att riksgäldskontoret försträckt med ett kort lån. I varje fall synes det mig, att detta förfarande skulle vara gynnsammare för oss, än om man ålade svenska folket nya skatter, som i själva verket därmed komme att få skatternas vanliga tendens nämligen att bli ganska *permanenta* och därigenom pålagorna komma att stå kvar, medan upptagande av ett kort lån under en viss tid däremot mycket snart skulle kunna avhjälpas, i all synnerhet som denna upplåning sannolikt skulle inträda under en tid, då konjunkturerna vore betydligt gynnsammare än för närvarande.

Det förefaller mig, som om med herr finansministerns åtgärd hela det problem vi äro satta att lösa invecklas i stället för att förenklas. Och i stället för att vi nu borde klargöra denna fråga och snarast möjligt komma till en lösning av densamma, så uppskjutes den till år som komma, då man icke vet, hur tillståndet kommer att bli.

Jag vill för min del uttala den förhoppningen, att riksdagen går en annan väg än den herr finansministern utstakat, att således riksdagen först skaffar sig en uppgift om huru stor brist, som i själva verket uppstår under hela år 1914, så snart sådan uppgift kan inkomma, vidare att kassafonden konsekvent användes för sitt ändamål och att bristen avskrivs å densamma, d. v. s. att i den mån det blir erforderligt man stärker kassafonden genom särskilda anslag upptagna i 1916 års statsreglering.

Jag anhaller, herr talman, att dessa synpunkter måtte tagas i beaktande vid det utskottsarbete, som kommer att ägnas åt statsverkspropositionen.

Herr Christiernson: Herr talman! Jag tillät mig vid slutet av förra riksdagen, när arméns stater behandlades, att rikta några värdsamma ord till chefen för lantförsvarsdepartementet, i vilka jag uttalade en förhoppning om att man skulle se till, att särskilt bland officerarne det skedde en gallring i så måtto, att de, som under fredsarbetet hade visat sig mindre lämpliga — d. v. s. om vilka det kunde sägas med fullt fog och icke bestridas, att de vore mindre lämpliga på den post, dit de kallats — bleve föremål för

en liten rensning. Herr statsrådet var icke då närvarande i kammaren, och jag vet icke vad han har för tankar i saken, men jag kan icke neka mig att säga det, att under en tid, då alla civila, som äro till krigstjänst dugliga, hava fått underkasta sig personliga uppförfingar — att dessa uppförfingar varit nödvändiga, är ju givet — så är det dock underligt, att man inom armén icke får den uppfattningen och det intrycket, att det där bör göras någonting för att förbättra ställningen. Ty det är ju alldeles givet, att även om vår armé styrdes av de mest fullkomliga människor, så måste där insmyga sig ett och annat fel. Jag menar, att till de ledande posterna måste en och annan bli utnämnd, som sedan visar sig vara icke lämplig till den platsen. Jag har följt de förändringar inom arméns ledning, som skett de sista månaderna, men jag får verkligen säga det, herr statsråd, att jag har icke kunnat finna, att man på en enda punkt avvikit från den gamla regeln, att den som Kungl. Maj:t giver ett ämbete, den giver Kungl. Maj:t också förmågan att sköta det, ty ingen officer har genom Kungl. Maj:ts åtgörande avlägsnats från sin befattning. Jag vill icke alls nämna några namn och däri- genom giva någon bitterhet åt detta anförande. Men så mycket vill jag säga, att jag tror, att till och med bland officerarne — jag hoppas det åtminstone — skulle ett initiativ från herr krigsministerns sida hälsas med tillfredsställelse, ett initiativ som visade, att man icke vill vänta — vem vet när vi kunna komma att dragas in i kriget — till den dag, då kriget konstaterar en befälhavares fullständiga oförmåga. Det är mycket möjligt — det medger jag naturligtvis — att det här gäller endast ett fåtal fall, men man blir beklämd, när man ser, att t. o. m. en person, om vilken den allmänna meningen inom armén är, att han icke borde få den höga platsen, han fått, ändock får stanna kvar. Det är icke lämpligt i en tid som denna, och den personliga hänsynen för den enskilde tjänsteinnehavaren måst vika i en tid sådan som den nu rådande.

Bland de anslag, som begäras av den nu samlade riksdagen, är det ett blygsamt sådant — jag tror det är på 300 kronor — till statens livsmedelskommission. Med anledning av detta skall jag be att få säga några ord. För min del anser jag, att regeringens initiativ att tillsätta denna kommission och åtskilliga andra är värt det allra största erkännande. Sedan kan man ju möjligtvis diskutera, huruvida sammansättningen av dessa kommissioner alltid varit den bästa eller om organisationen kunde hava varit lagd lämpligare. Men jag fäster mig nu vid statens livsmedelskommission, som — det vill jag icke neka till — genom sin sammansättning blev synnerligen auktoritativ. Jag tror, att man i detta avseende icke kan hava något att anmärka, utan att man kan säga, att Kungl. Maj:t i stort sett genom valet av personer i denna kommission redan från början har givit den en sådan auktoritativ ställning, att den måste få ett stort inflytande eller att man åtminstone kunde hoppas, att den skulle få ett stort inflytande. Men för min del vill jag säga det, att det synes, som om hos Kungl. Maj:t själv, sedan den tillsatt denna kommission och genom personvalet gjort det på ett lyckligt

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

sätt, skulle ha insmugit sig ett tvivel, huruvida man överhuvud taget verkligen kunde sätta någon vidare tilltro till denna kommissions utsago. Åtminstone har jag funnit, att denna kommission haft ytterst svårt att verkligen göra sin mening gällande hos Kungl. Maj:t.

Vad jag då närmast syftar på är naturligtvis frågan om trygghandlet av vårt lands spannmålsbehov. Man kan ju säga, att det är ganska lätt att i slutet av januari 1915 komma och tala om vad man skulle gjort under hösten 1914, och det är alldeles riktigt. Men jag vill erinra om, att redan tidigt på hösten 1914 höjdes stämning på olika håll särskilt i pressen, där man vädjade till Kungl. Maj:t att göra något — icke något utan mycket, för att trygga vårt spannmålsbehov. Men tiden gick, och ingenting blev gjort. Man fick läsa i tidningarna om, att i våra grannländer, både Danmark och Norge, förekom det statsinitiativ, men här i riket tycktes allt gå sin vanliga gång. Åtminstone när man dömer efter spannmålsfrågans behandling, tyckes Kungl. Maj:t ha levat i den tron, att importen av spannmål naturligtvis kommer att försiggå på vanligt sätt; i den mån som kvarnarna behöva spannmål, så importera de; trafiken över haven kommer ingen att stoppa, och ingen annan kan naturligtvis lägga sig i våra förhållanden, utan allt utvecklar sig normalt. Att det pågick ett världskrig, det tycktes regeringen icke sätta i samband med denna fråga. Men plötsligt överraskas man av att statens livsmedelskommission riktar en hemställan till kommunerna, att kommunerna skola sörja för rikets spannmålsbehov. För min del när jag läste detta först, blev jag något förvånad, för att använda ett lindrigt uttryck, över att kommunerna skulle taga hand om en riksangelägenhet. Visserligen begränsade man kommunernas uppgift därtill, att det avsågs en spannmålskvantitet, som motsvarar två månaders konsumtion, men det var i alla fall något nytt. Och verkan av denna vädjan till kommunerna blev till en början mycket ringa. I en hel del kommuner, och tyvärr de större kommunerna, kunde man icke frigöra sig från de formella synpunkterna. Man slog ifrån sig med båda händerna och sade: om det verkligen behövs, så kan naturligtvis icke kommunerna säga nej, men varför skola kommunerna först utsätta sig för denna risk?

Detta cirkulär från statens livsmedelskommission är daterat den 30 oktober. Jag drager den slutsatsen — och jag tror icke, att någon kan bestrida dess giltighet — att när statens livsmedelskommission den 30 oktober riktade sin maning till kommunerna, så var denna kommission fullkomligt övertygad om att den gamla ordningen för spannmålsimporten icke längre höll, d. v. s. det sätt, på vilket denna import förut skett, kunde icke längre försiggå, utan man fick tillgripa andra åtgärder. Jag påstår sålunda och vidhåller, tills jag blir vederlagd genom siffror och uppgifter om data, att statens livsmedelskommission måste redan i slutet av oktober ha kommit till insikt om, att det allmänna måste uppträda som importör. Jag klandrar då regeringen, som ju stått i en synnerligen intim rapport med livsmedelskommissionen, för att regeringen icke åtminstone så att säga underskrev denna vädjan till kommunerna, när man hade

*Remiss av
statsverke-
propositionen.
(Forts.)*

funnit den vara nödvändig. Vi ha ju sett, att det stora flertalet kommuner, inemot 200, när ytterligare påtryckning gjordes, också beslutat en dylik import. När alltså denna import visat sig nödvändig hos den utredande myndigheten, varför ställde sig icke då regeringen bakom det och gav ytterligare stöd åt det? Det är ju givet, att man uti landet skulle fråga sig: Vad kan anledningen vara till att statens livsmedelskommission giver sig så där på egen hand ut till oss, som ju icke ha någon förbindelse med denna kommission, medan väl regeringen borde tänka på denna sak? Hur man vill se saken, så måste det vara en samverkan mellan stat och kommun, men om en samverkan grundad på statsimport hördes vid den tiden inte ett ord. Regeringen skjuter tydligen ifrån sig tanken på att staten skulle importera. Det dröjer ända till den 1 december, innan regeringen är färdig med sitt beslut. Alltså går över en månad, innan regeringen tager det steg, som jag tycker skulle varit ganska naturligt att taga på ett långt tidigare stadium eller när kommissionen i oktober konstaterade att den privata importen upphört att fungera.

Jag har icke därmed alls sagt, att om det suttit en annan regering, den skulle hava handlat annorlunda, men jag anser mig åtminstone kunna fordra av en regering vid en sådan tidpunkt som denna, att den ser på förhållandena icke precis genom de gamla glasögonen utan erkänner, att förhållandena äro så egendomliga, att de kräva särskilda åtgärder. Om man tänker på huru regeringen uppträdde de första dagarna i augusti, så synes det mig, som om man där skulle kunna förebrå den, att den snarare gick till en ytterlighet, d. v. s. var alltför litet försiktig.

Den vidtog för stora åtgärder åtminstone i första ögonblicket för hävdande av vår neutralitet, medan när det gällde en för hävdandet av vår självständighet ännu mer betydelsefull åtgärd, nämligen tillgodoseendet av vårt spannmålsbehov, då fanns det icke någonting av den djärvhet, av den hänsynslöshet, som fanns de sista dagarna av augusti, och jag frågar: Tror verkligen regeringen, att hela landstormshistorien och alla de militära åtgärderna räckt långt, om man icke hade tryggt vårt spannmålsbehov? Detta kan kanske synas något drastiskt, men jag vidhåller mitt påstående och ber att såsom ett litet exempel — ehuru jag därvid kanske i viss mån begår en indiskretion — få omtala, att staten, när det gällde dess hästar redan på ett mycket tidigt stadium var övertygad om nödvändigheten att sörja för foderbehovet och även inköpte för ett ur dagens synpunkt synnerligen billigt pris ett större parti havre från utlandet. Men sedan det inköpts var det någon herre i arméförvaltningen, som blev alldeles förskräckt över, att staten inköpt så mycket havre, och denna hans förskräkelse forplantade sig ända till regeringen. Köpet var nu emellertid avslutat, ty annars hade det nog blivit kontramenderat. När regeringen sålunda funnit, att det ändå var nödvändigt, att statens hästar genom import skulle tillförsäkras fodermedel, så var det underligt, att icke regeringen kom på den tanken, att det vore nödvändigt att i tid se till, att även människornas behov om icke precis av fodermedel så dock i alla fall av livsmedel, spann-

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

mål, tillgodoseddes. Men regeringen väntade och väntade, och till slut var det alldeles uppenbart, att man stod inför utsvältning, om icke åtgärder vidtoges. Det är för riket en mycket dyr historia detta. Jag vill erinra om, att priserna stigit ofantligt under denna tid. Jag påstår icke att regeringen före den 30 oktober skulle ha gjort någonting i denna väg, då det är givet, att en sådan här sak behöver grundligt utredas, men när statens livsmedelskommission kommit till ett beslut, fanns det över huvud icke annat att göra än att följa dess råd. Hela dess sammansättning borgar för, att när den kommissionen sagt, att något skall göras, måste vi finna oss i det. Kanhända att erfarenheten sedan visade, att det icke var det lämpligaste, är en sak för sig. Men jag vill säga, att detta övervägande under en hel månad var synnerligen betänkligt, och jag beklagar verkligen, om regeringen i alla de stora frågor, som för närvarande rulla upp sig, är så betänksam och behöver så lång tid att fundera. I så fall är vårt land verkligen att beklaga, men jag hoppas att så icke är fallet. Med det jag nu anfört har jag velat säga, att jag icke klandrar regeringen i dess helhet, utan jag tror, ja jag säger rent ut, att klandret för dröjsmålet i detta fall får till stor del adresseras till regeringens chef och kanske till en av regeringens allra minsta ledamöter. Jag har sagt detta för att icke mitt klander skall drabba på oriktigt håll.

Om man å andra sidan ser, hur regeringen har visat en synnerligen stor omtanke, när det gällde t. ex. hästexporten — ingen kan förneka, att regeringens åtgärder i detta avseende varit synnerligen berättigade, och värda det erkännandet, att frågan lösts så utmärkt, att överhuvud taget icke bättre lösning kan tänkas — så har man ytterligare anledning att beklaga, att regeringen beträffande spannmålsfrågan icke använt sig av den stora begåvning och handlingskraft, som onekligen finnes samlad inom densamma, utan att man låtit betänksamheten få så stor plats.

Beträffande en annan livsmedelsfråga, som också har mycket diskuterats, nämligen köttfrågan — jag har ägnat mycken tid åt denna fråga och försökt att sätta mig in i densamma — så kan jag icke säga annat, än att det synes mig som om regeringen, när den håller exporten öppen, handlade ungefär så, som den var nödsakad att göra. Vad jag skulle vilja anmärka är, att regeringen icke har reglerat denna export. Säkert är, att om man på ett tidigare stadium vidtagit vissa kontrollerande åtgärder, skulle därigenom den pristegring, som inträtt — om icke helt uteblivit, det vill jag icke alls påstå — dock åtminstone icke fått den stora fart, som den på sista tiden verkligen fått.

Innan jag slutar vill jag nämna något om, att en avsevärd del av den fördyring av spannmål, som har inträtt, därför ha vi att tacka den stora frakstegringen, som har ägt rum under de sista månaderna. Jag har alltid här i riksdagen, när det gällt statssubvention till ångbåtslinjer, varit att finna bland dem, som röstat för dylik. Jag vet dock, att många i kammaren ställt sig ytterligt betänksamma däremot och menat, att det icke varit så nödvändigt, men efter vad som

dagligen nu händer, blir man något betänksam. Man undrar, om icke dessa pengar, som staten givit ut, i visst avseende varit bortkastade. Jag har försökt taga reda på, huruvida ett av de stora bolag, som fått subventioner av staten, och som har fartyg gående på de håll av världen, där spannmål kan köpas, har fraktat ett enda ton för statens och det allmännas räkning. Det har varit svårt att få uppgifter, då folk äro så hemlighetsfulla, men jag tror mig kunna påstå, att detta stora bolag, som av staten har fått avsevärda summor, icke fraktat hem ett enda ton. Man har icke kunnat komma överens med det bolaget.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Det är en annan detalj, som jag skulle be att få adressera till hans excellens herr utrikesministern. Det berättas nämligen, att när man var överens om att inköpa fodermedel för statens räkning, så ansågo de personer, som hade saken om hand, det lämpligt att frakta fodermedlen hit på en av de svenska ångare, som gå med malm till Amerika. Det var också beslutat, att så skulle ske, men den tjänsteman i utrikesdepartementet, som skulle ordnat den saken, glömde bort hela historien eller låg för länge på den. Huruvida man sedermera på denna grund fick betala högre frakt, känner jag icke till, men därför att det har berättats i sådana kretsar, där jag icke har någon anledning tro, att man kommer med oriktiga uppgifter, och då historien är betänkelig, om den är sann, och det är betänktligt att den får leva, om den icke är sann, så har jag velat underrätta chefen för ifrågavarande departement, hur man påstår att en av hans underordnade tjänstemän fullgjort sin tjänsteplikt.

Jag kommer tillbaka till frågan om dessa bolag och den del av vår sjöfartsnäring överhuvud taget, som understötts av staten. Man blir verkligen något bitter, när man finner, att dessa rederibolag alldeles tyckas ha glömt, att de dock äro staten någon tack skyldiga. De ha glömt, att svenska folkets ställning i närvarande stund är synnerligen bekymmersam i det vi sakna den behövliga spannmålskvantiteten. Att då dessa stora rederibolag, intet nämnt och intet glömt, utnyttjat fraktmarknadens läge till det yttersta — ja, jag vill gå så långt så jag säger till det yttersta för att klå staten — är icke vackert. Särskilt i en tid som denna, då det patriotiska talet har flödat något starkt, är det icke vackert att finna, att man för möjligheten att förtjäna glömmar allt annat. Jag menar, det är betänktligt, när staten behöver dessa stora rederier för att på deras kölar frakta spannmål, utan vilken vår självständighet icke mycket är att hurra för, att dessa då begagna tillfället att taga — jag vill icke säga något, om de toge frakter, som voro dubbelt och tredubbelt så stora och höga som under normala förhållanden — men frakter, som börja bli fyra gånger så stora och kanske mera än de vanliga. Jag undrar då, om man icke under sådana förhållanden har skäl att begära, att det skall bli en viss modifikation på det området också.

Jag vill sluta med att uttala den förhoppningen, att regeringen, som har så vidsträckta förbindelser, måtte försöka övertyga våra stora rederier, att det är en fosterländsk gärning att frakta hem spannmål

Remiss av statsverkspropositionen. till en något lägre taxa än den man skulle erhålla, om man läte sina båtar gå i utländsk fraktfart.

(Forts.)

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena Wallenberg: Herr talman! En av utrikesministerns trägnaste sysselsättningar nu för tiden har varit att slå ihjäl historier, som varit i svang till skada för land och folk. Den sista ärade talaren har bett, att jag skulle dräpa den historien han omtalade och som rörde utrikesdepartementet och en av dess tjänstemän. Jag ber härmed att få den historien avförd, ty den är icke sann.

Det är ju fullkomligt riktigt, att frakterna överallt och icke minst i våra farvatten sprungit upp till en förut icke anad höjd — höjningen är visserligen i någon mån och ganska mycket berättigad av förhållandena, som äro abnorma — men jag tillåter mig meddela kammaren, att under den närmaste tiden kommer en överläggning att äga rum mellan representanter för de tre nordiska länderna i syfte att söka stäcka denna höjning och för övrigt ordna dessa fraktsatser till de respektive ländernas nytta.

Herr E. A. Nilson i Örebro: Herr talman! I likhet med den första ärade talaren, som yttrat sig under denna debatt, ber jag att få anknyta några reflexioner till den remiss av statsverkspropositionen, som nu äger rum, och i likhet med honom kommer jag att göra mina reflexioner på huvudsakligen det område, där han rörde sig. Hans redogörelse för innebörden av 1911 års budgetreform fritager mig emellertid från varje som helst skyldighet att ingå på denna budgetreforms principiella sida.

Då riksdagen samlades till sitt första sammanträde i år, funno kammarens ärade ledamöter på sina pulpeter en publikation med ganska intressant innehåll. Den publikationen var »Utdrag ur rikshuvudboken innefattande budgetredovisning för år 1913 jämte bilagor och tablåer». Av denna fann man åtskilligt, som kunde vara nog så intressant att beröra ur statsregleringssynpunkt, men jag skall vid detta tillfälle allenast stanna vid en enda räkenskapstitel, som under senare tiden varit föremål för åtskilligt meningsutbyte, nämligen statsverkets kassafond.

Enligt nyssnämnda publikation uppgick statsverkets kassafond vid slutet av 1913 till 68,887,660 kronor. Att herr finansministern är särdeles glad över att denna fond uppgick till nyssnämnda belopp, framgår såväl av den finansplan, som han framlade för fjolårets senare lagtima riksdag, som också av den finansplan, som nu föreligger. Jag vill då till kammarens protokoll hava antecknat, att icke mindre än 38% av fondens hela belopp, eller 26,234,796 kronor, hava tillförts fonden under ett enda år, nämligen 1913. Detta förhållande är enligt min mening ett ojävigt vittnesbörd om styrkan i den budget, som framlades år

1912. Resultatet ur statsregleringssynpunkt är också utan motstycke i svensk statsreglering.

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

En fråga, som nu osökt framställer sig på tal om statsverkets kassafond, är den: kan det anses tillräckligt, att denna fond uppgår till 50,000,000 kronor, såsom det ju var tänkt, att den skulle göra? För min del svarar jag ett bestämt nej på denna fråga. Jag har tidigare enskilt förfäktat den meningen, att denna fond borde uppgå till minst 100,000,000 kronor, och den dag som är tvekar jag icke att offentligt uttala denna min mening. Jag skulle kunna uppgiva åtskilliga skäl härför, men det skulle föra mig alltför vida. Jag vill blott säga, att de erfarenheter, som vunnits under fjolårets senare del, oförtydligt visa, huru miljonerna kunna smälta, jag hade så när sagt, som snö för vårsolen. För övrigt, i samma mån som statens verksamhetsområde vidgas, i samma mån växa också de krav, som ställas på statsverkets kassafond; dess storlek bör avvägas med hänsyn till dessa krav.

Tidigare har i denna kammare av en ärad representant för Stockholms stad förfäktats den meningen, att det innebure en fara ur statsregleringssynpunkt att *balansera utgifter* till ett kommande år. Samma tanke har här uttalats av en annan ärad Stockholmsrepresentant i det första anförandet i dag. Den först av mig nu återopade talaren yttrade bland annat, att man kunde befara, att det skulle bli mycket obehagligt för kommande statsregleringar att förfara på detta sätt. Jag delar denna uppfattning helt och fullt. Jag delade den då, och jag gör det den dag som är och under den nuvarande situationen.

I överensstämmelse med vad samme ärade talare då anförde och i full anslutning till vad av herr Palmstierna i dag anförts, skulle jag också vilja veta, till vilka belopp de extra ordinära utgifterna under förlidet år uppgå. Den ärade representanten på Stockholmsbanken, som jag först syftade på och som uttalade sig i en liknande situation, yttrade då bland annat följande, som jag skall be att ur kammarens protokoll få ordagrant uppläsa: »Man kan icke försvara saken med att Kungl. Maj:t kanske icke vet, till vilket belopp dessa utgifter uppgå, ty klart är, att när Kungl. Maj:t anbefaller att anskaffning skall ske, har Kungl. Maj:t också en beräkning över vad man tänkt kostnaderna skola uppgå till, även om Kungl. Maj:t icke har den exakta siffran. Jag skulle vilja göra till Kungl. Maj:ts regering den frågan: vad är hela beloppet av dessa utgifter, orsakade av denna anledning?»

Då den ärade talaren representerar ett annat parti, än jag gör, och man nu har hört samma krav framställas från ännu ett annat parti, så kan man, då jag förutsätter, att samma krav göra sig gällande allt fortfarande, säga, att det är en enhällig önskan från denna kammares sida att i detta spörsmål vinna klart och fullt besked.

Nu har herr finansministern lämnat riksdagen vissa upplys-

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

ningar, bland annat till vilket belopp de extra ordinära kostnaderna uppgå till och med oktober månad sistlidet år. Men *kostnaderna för november och december månader balanserar herr finansministern till en kommande statsreglering.* Då frågar jag: *är det omtänksamt och försiktigt med tanke på framtiden att så göra?* I anslutning till vad jag förut sagt och vad som förut är sagt i fråga om detta spörsmål, nödgas jag för min del säga, att jag be- tvivlar det.

Av herr finansministerns yttrande till statsrådsprotokollet finner man vidare, att utom de 50,000,000 kronor, som riksdagen i augusti förlidet år anvisade, att av Kungl. Maj:t förskjutas av tillgängliga medel, har också det s. k. lilla kreditivet tagits i anspråk, således tillsammans 65,000,000 kronor. Men jag frågar: är detta allt, är det hela beloppet? Det kunde till äventyrs finnas därutöver anvisningar å förskottstitlar till kanhända nog så betydande belopp.

Herr finansministern lämnar vidare den upplysningen, att en del utgifter äro av den natur, att de böra bestridas av värnskattemedel. Denna upplysning föranleder från min sida endast en fråga med utgångspunkt från finansplanen till försvarsreformens genomförande. I denna plan drogos nämligen stora växlar på billiga inköp i följd av planmässiga och kontinuerliga leveranser. Jag frågar nu: *hur har det gått med de billiga inköpen?* I den mening, vari jag nu tager ordet billig, går det icke an att säga att den som köper dyrt köper billigt. Emellertid, det sägs, att de utgifter, som icke skola täckas av värnskattemedel, till och med oktober månad uppgå till 32,000,000 kronor. Men herr finansministern täcker av dessa 32,000,000, såsom redan förut från denna plats i dag anförts, allenast 18,300,000 kronor. På vad sätt återstoden, 13,700,000 kronor, skall täckas, därom är knappast herr finansministern överens med sig själv. Herr finansministern kastar visserligen mycket begärliga blickar på statsverkets kassafond, men därvid stannar det; gluggen lämnas fullkomligt öppen. Det torde ock komma att visa sig vara mindre lämpligt att tillgripa kassafonden utan att på samma gång giva den samma den förstärkning, som den i så fall skulle behöva genom anvisning av erforderliga belopp på riksstaten, såsom ju redan förut från denna plats framhållits.

Kassafonden har nämligen sin särskilda uppgift. Icke lärer väl någon i denna kammare, och i varje fall icke herr finansministern, tro, att icke kassafonden vid 1915 års utgång har fått särdeles starka påkänningar. Statsverkets inkomster brännas så att säga från två håll. De brännas å ena sidan genom minskade inkomster och å andra sidan genom ökade utgifter, speciellt på förslagsanslagen. Det må nu vara, att herr finansministern är i det lyckliga läget att kunna meddela, att ifråga om 1914 års statsreglering det är sannolikt, att åtminstone icke några avsevärda underskott komma att uppstå. I så fall och i förbi- gående sagt må det framhållas, att detta vittnar om att den

budget, som uppgjordes 1913, även den var särdeles stark. Det var det budgetförslag, som från oppositionens sida framställdes såsom särdeles spant. Nu har detta förslag genomgått det eldprov, som blivit en följd av fem månaders kristillstånd, och sålunda väl bestått provet.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Men för innevarande år tror herr finansministern själv, att brist kommer att uppstå, och det är väl ingen, som icke delar dessa farhågor. Herr finansministerns motivering för åtgärden att balansera de extraordinära utgifterna för fjolårets två sista månader synes mig särdeles svag, ty att med stöd av vad som i allmänhet plägar vara fallet beträffande de jämförelsevis obetydliga summor, som pläga anvisas på förskottstitel under årets två sista månader, nu motivera balanserandet av de miljoner, varom det här är fråga, synes mig icke vara hållbart. Jag hoppas, att statsutskottet måtte draga försorg om att hela utgiftsbeloppet intill 1914 års slut måtte bli känt, och jag hoppas jämväl, att bevillningsutskottet måtte komma fram med ett förslag till bristens täckande samt att detta förslag måtte avfattas på sådant sätt, att det icke kommer att oskäligt trycka de skuldror, som förut äro högeligen betungade. Ty att balansera så betydande utgifter ter sig för mig så mycket betänkligare, som på goda grunder kan befaras, att, hur svårt det än må hava varit att uppgöra riksstaten för år 1916, så kommer det säkerligen att bli ännu svårare att göra upp samma stat för år 1917.

Slutligen skall jag be att få göra en erinran rörande en sak, som för två år sedan var föremål för stor uppmärksamhet. Den är av väsentligen formell natur men likväl av reell innebörd och rör sig om budgetens uppställning. I 1913 års statsverksproposition fanns i förslag till stat för år 1914 upptaget bland verkliga utgifter under titeln XIII täckande av anvisning å det s. k. mindre kreditivet 500,000 kronor. Detta ansåg en del ledamöter såväl i första kammaren som i denna kammare särdeles olämpligt. De belopp, som erfordrades för landets krigsberedskap, borde uppföras under fjärde och femte huvudtitlarna, hette det, och härom väcktes då motioner såväl i första som andra kammaren. Jag ber att i detta avseende få hänvisa till motionen nr 40 i första kammaren och motionen nr 118 i denna kammare. I årets statsverksproposition finns under verkliga utgifter titeln XIV upptaget kostnader enligt § 63 regeringsformen, det förut omnämnda beloppet 18,300,000 kronor. Då det väl är att förmoda, att saken även nu kommer att bli föremål för motioner från samma håll, skall jag icke djupare ingå på denna sak.

Jag vill emellertid såsom en sammanfattning av vad jag sagt uttala: låt oss nu taga på oss bördorna av de utgifter, som äro följden av redan vidtagna åtgärder, och icke belasta framtida budgeter med dem. De bli för visso nog belastade ändå. Och så: må vi fördela bördorna så, att de icke komma att ytterligare trycka ned dem, som redan förut äro hårt belastade.

Jag anhåller, herr talman, att dessa mina uttalanden måtte

Remiss av
statsverks-
propositionen.

få åtfölja statsverkspropositionen vid dess remiss till vederbörande utskott.

(Forts.)

Herr Ekerot: Herr talman! Jag skall be att vid remissen av statsverkspropositionen få i första hand framhålla några saker, som beröra den nionde huvudtiteln.

Jag har icke kunnat undgå att finna, att denna huvudtitel blivit ganska hårt beskuren på grund av omständigheter, som vi känna till, d. v. s. att det varit svårt att få debet och kredit att gå ihop. Emellertid vill jag framhålla, att denna huvudtitel, som berör jordbruket, också berör en stor del av det produktiva arbetet inom vårt land, vilket som vi känna till, spelar en oerhört stor roll — jordbruket har ju också fått namn av själva moderneringen. Det är särskilt en sak i denna huvudtitel, som jag icke är mycket glad åt, nämligen att de åtgärder, som sedan 1901 vidtagits för främjande av det mindre jordbruket i vårt land, tydligen komma att inställas för en tid framåt. Det framhålles i propositionen att regeringen meddelat hushållningssällskapen, att premieringen av de mindre jordbruket, odlingsföretagen o. s. v. kommer att inställas under år 1915, oaktat medel därtill blivit anslagna av den senaste riksdagen. Det framhålles även i detta meddelande liksom i propositionen, att detta är en tillfällig åtgärd och något som följaktligen icke behöver komma igen längre fram i tiden. Jag hade väntat, att man i huvudtiteln skulle hava upptagit anslag till dessa åtgärder för år 1916, och jag ber att få framhålla, att den uppfattningen gjort sig gällande vid propositionens utarbetande, att vi skulle få tillbaka normala förhållanden under mitten av detta år. Då det nu gäller 1916 års stat och medel, som i allmänhet icke utbetalas förrän under år 1917, så skulle medel kunnat ställas till förfogande för det viktiga arbete, som avser jordbrukets och det mindre jordbrukets främjande. Så är emellertid icke fallet. En del av anslagen för år 1915 har tagits i anspråk för vissa åtgärder som ej blivit inställda för detta år, under det att återstoden, 150,000 kronor, reserverats för samma ändamål för år 1916. Följaktligen blir det så, att arbetet för det mindre jordbrukets främjande i vad det avser premiering av mindre jordbruk, premiering av mindre odlingsföretag, premielån och studieresor, kommer att ligga nere även under år 1916. Då den siste ärade talaren framhöll, att det torde bli ännu svårare att få staten att gå ihop för år 1917, kan man sålunda förutse, om denna spådom håller streck, att vi få förgäves vänta på åtgärder i detta syfte även för år 1917. Jag tycker, att det hade varit lämpligare, att man begärt anslag för detta ändamål även för år 1916, men att, om förhållandena då varit synnerligen svåra, så att medel endast med största svårighet kunnat åstadkommas, Kungl. Maj:ts regering då gått tillväga på samma sätt som nu, nämligen att på grund av bristande medel inställa åtgärderna. Möjligheten att genomföra detta arbete till det mindre jordbrukets främjande hade dock förefun-

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

nits, vilket nu icke är fallet. Jag ber att få framhålla och understryka, vad herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet säger på sid. 74, nämligen att han är medveten om, att indragandet av statsbidrag till det ändamål, det här gäller, icke kan undgå att medföra vissa ofördelaktiga verkningar. Det är alldeles säkert, att i det lovande arbete, jag skulle vilja säga, det stora arbete, som pågår ute i bygderna, är den ena länken så fäst vid den andra, att ingen kan undvaras, utan att svårigheter uppstå. Jag ber att, när denna huvudtitel remitteras till utskottet, få framhålla, att det är oerhört betydelsefullt att vi få anslag för ifrågavarande ändamål för år 1916.

En annan sak. I denna huvudtitel förekommer något, som kanske blivit mindre beaktat men ändå har en ganska allvarlig betydelse för dem det berör, nämligen för lantmannaskolorna. Som bekant har under de senaste åren från riksdagens sida lantbruksundervisningen omfattats med ett allt livligare intresse, därför att man vet, att upplysningen har en oerhörd betydelse för näringslivets utveckling, icke minst på jordbrukets område. I det förslag, som föreligger i nionde huvudtiteln, till reglemente för anslagen till våra lantmannaskolor finnes en bestämmelse, som jag anser vara synnerligen farlig för lantmannaskolornas framtid. Jag erinrar kammaren om, att anslag till lantmannaskolor utgå med ett grundanslag av 2,000 kronor och att anslag därutöver utgå i förhållande till det ordsbidrag, som varje skola erhåller. Av detta ytterligare anslag kunna lantmannaskolorna erhålla högst 4,000 kronor. För de allra flesta lantmannaskolor har det uppstått stora svårigheter att kunna erhålla nödiga bidrag från orterna, särskilt som antalet lantmannaskolor växer och hushållningssällskapen, som äro de huvudsakliga bidragsgivarna, hava svårare och svårare för varje år att åstadkomma det belopp, som här är nödvändigt. Emellertid har det blivit i det nuvarande reglementet bestämt, att icke blott dessa anslag utan även elevernas undervisningsavgifter få medräknas som ordsbidrag. I den kungl. propositionen föreslås emellertid nu, att undervisningsavgifter från elever, som erhålla stipendier, d. v. s. mindre bemedlade och obemedlade elever, icke få medräknas. Denna bestämmelse kommer naturligtvis icke att verka vidare menligt för skolor, som äro belägna i trakter, där befolkningen är välstående och där statsunderstöd för elevernas räkning sålunda är mindre behövt. När det däremot gäller fattiga trakter, bygder med fattig befolkning, komma skolorna där faktiskt i så svag ställning, att man rent av kan våga det uttalandet, att sådana skolor knappast våga antaga större antal elever med statsunderstöd, då de därigenom komma att mista anslag för desamma. Det var icke meningen, när understöden för elevernas räkning beviljades, att detta understöd skulle nedsätta skolornas anslag, utan det är två skilda saker, som här blivit sammanblandade, nämligen dels underlättande av elevernas uppehälle vid skolorna, dels beredande av möjlighet för skolor-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

na att meddela undervisning. Det är de två sakerna, som måste skiljas åt, men som icke blivit skilda åt i den kungl. propositionen, såvitt jag kan se. Jag skall be att få rikta uppmärksamheten på detta och framhålla, att om detta förslag går igenom i denna kammare, har icke lantbruksundervisningen därigenom blivit hjälpt utan ett ganska svårt slag blivit riktat mot densamma. Jag vill framhålla, att jag har den uppfattningen, att herr statsrådet icke menat detta, men jag är säker på, att denna bestämmelse i fortsättningen kommer att verka på det sätt, jag nämnt.

Jag tager mig friheten, medan jag har ordet, att rikta uppmärksamheten även på en annan sak, som visserligen icke direkt berör Kungl. Maj:ts proposition men ändå är en fråga av mycket stor räckvidd. En av de allvarligaste svårigheter, vi hava att kämpa mot för framtiden, det är att skaffa vårt folk livsförnödenheter, så snart vårt förråd därav icke kan kompletteras genom införsel.

Jag tror, att en svårighet, som uppstått i år och som har stått landet i dess helhet ganska dyrt, är bristen på organisation, när det gäller både vår spannmålsodling och vår spannmålsförsäljning. Det är nämligen så, att den spannmål, som här föres i marknaden, i allmänhet föres i marknaden under hösten och har i år blivit försäld till ganska låga priser, vilket naturligtvis icke gynnat jordbruket utan framför allt vår kvarnindustri. Emellertid kan det icke bli annorlunda, såsom det för närvarande är ordnat, därför att det saknas lämpliga lagerlokaler i bygderna. Vad vi behöva tänka på i vårt land — och det är, vågar jag säga, en åtgärd för jordbrukets främjande så god som någon annan, på samma gång som det är en försvarsåtgärd — är, att inom landet få upprättade lagerlokaler, som gå under namnet spannmålslagerhus. Dessa spannmålslagerhus, som skola vara ägnade att mottaga spannmål, där denna kan erhålla lämplig skötsel, ha visat sig vara av ett trängande behov påkallade. De kunna emellertid icke upprättas allenast på enskilt initiativ. De kräva nämligen för stora anläggningskostnader och mycket pengar, ty lantmannen behöver pengar, när spannmålen lämnas in på lagerhusen. Här måste det ovillkorligen bli en samverkan mellan jordbrukarna och staten till det helas gemensamma bästa; och detta har framträtt i år så allvarligt, att det är en fråga, som måste tränga sig fram i förgrunden.

Det finns även några andra saker, jag skulle vilja beröra. Här har talats om, att vi i vårt land ha synnerligen svårt att anskaffa födoämnen åt vårt folk; men jag vill framhålla någonting annat som kanske är mindre känt, nämligen att vi hava det icke mindre svårt när det gäller att anskaffa födoämnen för kreaturen. Och då det från olika håll har talats om huru det skulle ställa sig med ett exportförbud för kött och kreatur för att därigenom komma konsumenterna till hjälp, vill jag säga, att om ett sådant exportförbud kommer att bli en verklighet, blir detta icke endast till konsumenternas hjälp utan även till

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

deras skada. Visserligen kunna därigenom lantmännen för en kortare tid tvingas att till lägre pris avyttra sina djur, som de icke på något sätt kunna föda; men detta kommer att medföra, att de sedermera få ytterst svårt att få upp produktionen igen. Jordbruket har nämligen under detta år icke arbetat under de gynnsamma förhållanden, som konsumenterna kanske tro, utan har mött oerhörda svårigheter. Jag vill därför framhålla, att, om ett sådant exportförbud skulle komma till stånd, bleve detta ett så hårt slag för det svenska jordbruket, att något därmed jämförligt knappast skulle kunna tänkas.

Det är även ett par andra förhållanden, som jag vill beröra. Det finnes nämligen i vårt land en viss grupp av producenter som under dessa senare tider blivit synnerligen hårt berörd, nämligen våra potatisodlare i de trakter, där potatisen odlas till avsalu. Jag skall icke omnämna de restriktiva åtgärder, som framkommit, utan ber endast att här få framhålla, att vi lärt oss något detta år, nämligen att potatisens användning till bröd eller dess inblandning i bröd är av stor betydelse. Men då man överallt i tidningarna benämner bröd, där potatis inblandas för nödbröd, så är detta en rubrik, som jag skall be att få opponera mig emot. Detta därför att det visat sig, att det bröd, som man erhåller genom att en viss mängd potatis i en eller annan form inblandas, blir ingalunda sämre än vanligt bröd utan tvärtom bättre. Att då komma och säga att det är ett nödbröd, när man får en bättre produkt, är alldeles orimligt och oriktigt. Jag skulle därför vilja framhålla, att det brödet skulle vi kunna tänka oss använt även i fortsättningen, då vi veta, att svenska nationen icke kan brödföda sig utan måste årligen importera stora kvantiteter spannmål. Skulle vi icke, när vi stå inför stora svårigheter just ifråga om avsättningen av vår potatis, kunna tänka oss att vi kunde få potatisen mera konstant använd att inblandas i brödet och därigenom få importbehovet av spannmål minskat, det svenska jordbruket mera gynnat och brödet bättre. Kan man önska sig något bättre? Jag vill bara framställa den lilla frågan.

Med detta vill jag avsluta mitt anförande och — som sagt — särskilt understryka de frågor, som beröras under nionde huvudtiteln, de önskemålen nämligen, att arbetet för det mindre jordbrukets främjande om möjligt icke avbrytes, och att vår lantbruksundervisning icke må tillfogas någon skada genom det förslag, som framlagts i den kungl. propositionen.

Herr Eriksson i Grängesberg: Herr talman! Jag inser mycket väl, att det under nuvarande situation kan vara önskvärt, att man ej allt för mycket går till rätta med vissa militära missförhållanden i vårt land. Men jag kan ändå icke vid detta tillfälle uraktlåta att peka på ett par saker, som förefalla mig synnerligen anmärkningsvärda, och jag ber att i detta sammanhang få säga, att om man inte från vår grupp något vidare djurgående eller omständligt

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

nu kommer att behandla vissa missförhållanden inom armén och flottan, så beror det inte alls därpå, att anledning därtill saknas, utan det beror, som jag nyss antydde, därpå, att det kan vara lämpligare, att den kritiken kommer något senare — men den skall nog komma och det med tillbörligt eftertryck.

Det har under hösten väckt stor uppmärksamhet, att regeringen funnit lämpligt att genom tvångskommendering anordna kurser för reservbefäls utbildning vid infanteriet och vid trängen. Nu vill jag ej ingå på frågan, huruvida denna reservbefälsutbildning är nödvändig; det är en sak, som jag ej vill yttra mig om. Jag vill inte heller gå in på frågan, huruvida § 28 i värnpliktslagen kan uttänjas därhän, att tvångskommendering kan anses befogad. Men jag skall be att få peka på en annan omständighet, som har väckt ganska stor uppmärksamhet, nämligen att framställningen från de militära myndigheterna om dessa reservbefälskurser inkommit till regeringen och behandlats av regeringen sedan föregående riksdag åtskilts. Den mobilisering, som påbjöds i vårt land till följd av kända förhållanden, ägde rum första dagarna i augusti månad. Riksdagen åtskildes den 17 september. Det var sålunda under en tid av mer än 1 1/2 månad efter mobiliseringens påbudande, som riksdagen var samlad. Nog borde väl våra militära myndigheter ha så pass reda på svenska arméns befälsmöjligheter, att de på den tiden kunnat komma underfund med, att det var nödvändigt, att reservbefäl blev utbillat för att eventuellt ha vår armé slagfärdig under dåvarande kritiska förhållanden. Men regeringen behandlade ärendet så sent, att riksdagen redan hade hunnit åtskiljas. Det är detta förhållande, som förfaller mig synnerligen anmärkningsvärt. Det hade varit lämpligare, synes det mig — om åtgärden nu var nödvändig — att den behandlats på sådant sätt, att riksdagen fått yttra sig över densamma. Det är i alla fall en ganska betydande tunga, som därigenom lagts på en hel del av våra unga män, och därför borde riksdagen ha fått tillfälle att uttala sig därom.

I detta sammanhang kan jag icke heller uraktlåta — fastän det kanske inte precis hör hit — att peka på en del förhållanden, som röra dessa unga mäns *arbetsgivare*. Jag har varit i tillfälle att litet närmare få se på dessa tvångskommenderades ansökningar om befrielse från tvångskommenderingen, då jag deltagit i den kommission, som haft till uppdrag att pröva dessa ansökningar om befrielse från tvångskommendering och inkomma med förslag till vederbörande om vilka som borde befrias. Kommissionen fick enhälligt ett synnerligen beklämande intryck vid sitt arbete, därför att så många arbetsgivare hotade dessa tvångskommenderade med avsked från anställningen, om de icke lyckades bli befriade. Det var många arbetare och deras vederlikar, som hade ett sådant hot över sig. Denna sak gjorde, som sagt, ett pinsamt intryck på mig och på hela kommissionen, och det är inte endast i dessa fall i år som en sådan benägenhet framträtt, utan det har varit efter vad det påstås, förhållandet vid flera andra tillfällen. Riksdagen antog i föl en lag, som förbjuder avskedande av arbetare, som uttagits till

mobilisering. Men lagens bestämmelse har begränsats till att gälla endast 60 dagar, och denna tvångskommendering uppgår till mer än 60 dagar. Men även där lagens bud gäller har det hörts klagomål över arbetsgivares uppträdande härvidlag, om man icke direkt avskedat en återkommen värnpliktig, har man gjort det indirekt.

Detta var en liten erinran om den tvångskommendering, som här skett för de värnpliktigas utbildande till reservbefäl och, som jag förut antytt, kan jag inte förstå, varför regeringen ej ansåg det lämpligt och nödvändigt att fråga riksdagen om dess mening angående en sådan tvångsvis anordnad kurs. Det är ju möjligt, att härvidlag spelat in makter, starkare än regeringen. Det var ju så, att under sistlidna riksdag höjdes inom tidningspressen stämmor från flera håll, som menade, att riksdagen borde åtskiljas så snart som möjligt. Man ansåg, att regeringens arbetsro stördes, om riksdagen var samlad, och ansåg, att regeringen var starkare och kraftigare, om inte riksdagen var samlad. Det är möjligt, att dessa toner varit så starka, att de blivit regeringen övermäktiga. Men jag vill säga, att förhåller det sig så, är det i högsta grad beklagligt.

Jag nämnde, när jag började mitt anförande, att det finnes nog förhållanden vid mobiliseringen, som blivit blottade, vilka behöve kraftigt påtalas inom riksdagen. Det går bud från flera håll i landet om att de värnpliktiga icke behandlats på fullt lämpligt sätt. Det är inte meningen att nu hålla något räfst- och rättareting beträffande dessa förhållanden. — Men jag ber att till den här närvarande chefen för lantförsvarsdepartementet få rikta den vördsamma uppmaningen, att han vakar över att våra militärer ej missbruka den ställning de ha. Här ha vi nu fått en utsträckt värnpliktstid, och våra unga män ha på ett sätt, som ingen vågat tro förut, lojalt gått till den mobilisering, som påbjudits. Det måste högt och rent sägas ifrån, att Sveriges ungdom varit synnerligen lojal, både de yngre och äldre årsklasserna, och då kan det inte vara lämpligt, att de behandlas så som, enligt vad ryktet säger, skett på en eller annan övningsplats av en eller annan officer. Men jag kan inte uraktlåta att taga fram ett enda av dessa fall, och jag gör det därför, att det är inte nu för tillfället som missförhållandena där råda utan därför att det är en gammal surdeg, som utvecklat sig mer och mer. Det är förhållandena vid Dalregementet.

Det har rätt klagomål under flera år med anledning av förhållandena vid Dalregementet, och det måste ovillkorligen vara något fel, det kan en utomstående inse och förstå, när såväl tidningspressen i orten som beväringsmännen vid regementet enstämmigt, kan man säga, meddela om missförhållanden och den ena oegentligheten efter den andra. Det har särskilt varit tidningen Falukuriren, som under en längre tid gjort sig till talesman för dem, som varit utsatta för dessa missförhållanden. Men nu har på sista tiden samtliga tidningar i Dalarne tagit till orda i samma sak, samtliga tidningar, däribland Falu läns tidning, som ingalunda kan beskylas för att vara någon anhängare av antimilitaristiska tendenser, en tidning, som är åtminstone lika tvättakta konservativ som Nya Dagligt

*Itemiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Allehanda i Stockholm, och då förstår man, att det måste vara betydande missförhållanden, när en sådan tidning börjar röra i saken. Jag skall bara be att få citera ett par generella uttalanden i ortspressen om förhållandena vid regementet. Falu läns tidning skriver t. ex. den 18 januari i år följande: »Vi föranledas i dag att åter göra dessa erinringar på grund av vissa förhållanden vid Dalregementet, där det icke synes vara så väl beställt som önskligt vore i fråga om förtroendet mellan befäl och manskap. Vår anmärkning drabbar icke officerskåren i dess helhet, ty vi erkänna villigt, att flertalet officerare äro humana mot de värnpliktiga och vinnlägga sig om, att ett gott förhållande skall råda mellan befäl och trupp. Men beklagligtvis har mot regementschefen och en och annan officer försports klagomål över hänsynslöst och olämpligt uppträdande.» Detta säger Falu läns tidning.

Vi ha en annan tidning i Dalarne, som heter Södra Dalarnes tidning, en tidning, som sannerligen inte heller kan beskyllas för antimilitaristiska tänkesätt. Den skriver i förra veckan följande: »Dalregementet har under de senaste åren låtit mycket tala om sig. Den, som har större förbindelser med befolkningen i Dalarne, vet också, att regementet ute i länet icke omnämnas såsom populärt, och att från regementet hemvändande värnpliktiga — synnerligast under dessa mobiliseringsdagar — meddela den ena interiören efter den andra, vilken icke är ägnad att göra någon försvarsvän glad. Man märker tydligt, att förhållandet mellan befäl och manskap vid Dalregementet ofta icke är sådant det borde vara. Det torde icke vid Dalregementet vara så, som Konungen önskar, att 'mannen i ledet i sin befälhavare ser icke blott *förmannen*, utan även en *vän*, som med fasthet, omsorg och förtänksamhet vårdar sig om sina underlydande'. Detta är ett sorgligt förhållande, ett förhållande, som *måste* rättas.» Det är Södra Dalarnes tidning, som uttalar sig generellt på detta sätt. Och detta sker efter att tidningen haft detaljer att berätta från flera tillfällen.

Jag ber sålunda att bestämt här offentligen få konstatera, att, såvitt jag kan finna, är opinionen i Dalarne enhällig. Det kan ju finnas undantag, men tidningspressen är enhällig, och när man träffar de värnpliktiga, möts man även från deras sida av en enhällig kritik över förhållandena vid regementet. Därmed vill jag ingalunda ha sagt, att allt, som stått i tidningspressen om förhållandena där, är i allt fullkomligt riktigt, naturligtvis kan någon överdrift och något missförstånd ha ägt rum men totalintrycket är, att missförhållanden äga rum, som den högsta ledningen bör se till att få rättade.

Nu skall jag också be att få säga några ord om denna attack, som gjorts förliden vecka i Falu läns tidning mot Dalregementet, vilken fick större gehör än Falukurirens förut haft. Det var alldeles naturligt, att Nya Dagligt Allehanda i Stockholm skulle skynda till överstens hjälp; det skulle ha varit underligt, om så inte skett, ty vilka missförhållanden på detta område har man inte sett den tidningen dra i härnad till försvar för? Jag skulle emellertid inte ha

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

berört vad som där skrivits, om där ej förekommit ett uttryck om redaktör Skarstedt i Falukuriren, som synes mig bottna rent ut sagt i brottslighet. Den, som författat artikeln, signaturen »Bon Soir», har emellertid inte själv fällt detta uttryck, utan han har i sin artikel tagit in ett brev, där det talas om redaktör Skarstedt och Falukuriren. Denne brevskrivare säger bland annat, vilket Nya Dagligt Allehanda tagit in: »I varje annat land skulle den Skarstedtska typen för länge sedan 'kommit bort', men här tillåtes han fortfara med sin skändliga trafik.» Orden »kommit bort» äro satta inom citations-tecken. Jag förstår inte, vad artikelförfattaren menar, men skall man läsa detta som man brukar läsa dylika uttryck på ren svenska, så innebär det en uppmaning till handlingar, som äro belagda med straff enligt strafflagen. Nu är det synnerligen egendomligt och rätt betecknande för situationen, att Falu läns tidning ej kan godtaga Nya Dagligt Allehandas dementier utan ger Nya Dagligt Allehanda en påpälsning av följande lydelse: »Ifall N. D. A. ville göra sig besvär med att sända en medarbetare till Dalarne, skulle han genom sam-språk med de värnpliktige få höra, hur landet ligger. Betecknande för N. D. A:s undersökning av förhållandena är ock, att den ärade tidningen alldeles förbigår ett annat ännu mer opassande uttryck, som nyligen fällt inför trupp av en officer vid regementet. Varför icke dementera även detta uttryck?» Här se vi sålunda, att Falu läns tidning icke alls är nöjd med den tjänst som Nya Dagligt Allehanda har gjort överste Björkman i Falun.

Detta var nu ett konstaterande av förhållandena genom ett utdrag ur tidningarne. Jag skulle emellertid kunna citera flera andra uttryck, som bevisa, att tidningspressen i Dalarne är enhällig i kritiken över förhållandena vid Dalregementet.

Nu skall jag be att få peka på några missförhållanden som man dragit fram, ehuru jag icke alls skall göra det i detalj utan bara i allmänhet.

Jag ber först att få säga, att det är en kutym, som utbildat sig vid Dalregementet och även vid andra regementen i Sverige, att när översten eller andra högtstående officerare bli angripna, så skola övriga officerare skynda till deras hjälp med dementier. Dessa dementier tro emellertid knappt någon människa, åtminstone ej många av de civila på. Därmed vill jag ingalunda ha sagt, att dessa officerare medvetet skulle vilja dölja sanningen. Men nu är det så med oss människor, att om en underordnad hör en överordnad uttala en dumhet, som kan bli obehaglig, då glömmes den bort, man får liksom vax i öronen. Det är någonting, som vi allesammans känna till, och därför skall man inte taga för stor hänsyn till dessa generella dementier som komma från officerskåren vid ett eller annat tillfälle.

Genom tidningspressen har gått ett moddelande, som alla här i kammarerna nog känna till, om hur överste Björkman hälsat tredje bataljonen vid Dalregementet. Jag vill ej neddraga kammarrens värdighet genom att här upprepa detta yttrande. Jag är inte heller så småsint, att jag anser, att det är någonting så förfärligt farligt, om en officer vid något tillfälle gör sig skyldig till ett sådant yttrande,

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

om det är sagt i en godmodig ton. Men det är inte alls förhållandet vid Dalregementet. Sådana utfall äro tvärt om där regel. Södra Dalarnes Tidning säger efter att ha citerat överste Björkmans uttryck följande: »För egen del kunna vi tillägga, att uttryck dylika som det fällda icke sällan av överste Björkman användas mot truppen. Detta enligt legio samstämmade berättelser av värnpliktige». Det är detta som gör saken så betänklig. Här var det inte fråga om unga rekryter, som nyligen ryckt in till övning utan yttrandet fälldes till gamla beväringar, som blivit mobiliserade och som skulle transporteras upp till Boden eller till Skutskär för att där försvara Sveriges frihet vid en möjligen uppstående krigsfara. Dessa präktiga karlar, 27, 28 års män, ha naturligtvis blivit krökta av arbete och hade nu inte längre den spänstiga gång, som de hade förut, när de exerceerade beväring. Överste Björkman har emellertid som sin högsta strävan att öva noggrann marsch och att vid denna benen skola stå som spröt på pojkar. Som sagt, jag skulle inte ha omnämnt detta, om det varit ett enstaka fall, men detta yttrande är symptomatiskt för Dalregementet. Ty sådan man själv är, vill man naturligtvis även att andra skola vara, och flera officerare uppträda likadant.

Det har för övrigt gått en annan historia genom tidningspressen under förra veckan, som är lika betecknande. Det var en kompanichef som höll korum med ett av reservbefälskompanierna och efter korums slut fann han, att männen inte stodo riktigt rätt i ledet. Han utbrast då: »Sträck på er» — och så kom en grov ed — »löss!» Och till vilka var det han säger detta? Jo det var till dessa, som nu skola bli reservunderbefäl, det var alltså här inte frågan om några rekryter utan om män som skola tjänstgöra som befäl i farans stund. Är detta ett värdigt uppträdande inför truppen? Detta är karaktäristiskt, och jag har här velat draga fram yttrandet som ett bevis för andan och tonen inom regementet.

Det skulle vara mycket mera att tillägga om just andan och tonen inom regementet, men jag vill inte gå in på det vidare nu. Jag skall i stället påpeka en annan sak.

Det har väckt ganska stor uppmärksamhet, att dödsfallen vid Dalregementet på senare tiden varit så många. Ja, jag undrar rent av, om det finns något regemente i landet, där dödsfallen varit så talrika. Under två år har det till följd av skador under övningarna avlidit ej mindre än 1 officer och 2 värnpliktiga, var till kommer, att en volontär begått självmord. Alltså fyra dödsfall på två år, tre i tjänsten under övningarna och ett genom självmord. Även detta måste i sin mån bidra till att ge folk den uppfattningen, att ledningen vid regementet inte är vuxen uppgiften att ha hand om regementet.

Vad man vidare lägger ledningen vid Dalregementet till last är, att den är så ytterligt pedantisk och byråkratisk i småsaker, att den söker på allt sätt strama till förhållandena, att göra förhållandena odrägliga och otrevliga för de värnpliktiga och även för befälet, vilket måhända icke är någonting som en krigsrätt kan döma ve-

derbörande för, men som ändå i sin ordning undergräver aktningen för befälet och även för försvaret samt gör livet svårt och odrägligt för underordnade.

Jag skall belysa detta med ett par exempel, som inträffade för icke så länge sedan. Nu är det så, att överste Björkman har bestämt att beväringssmännen skola ha 3 millimeter långt hår, inte mer eller mindre. Emellertid var det en kompanichef, som medgivit en beväring att få klippa håret utan att det var alldeles kort. Följden blev emellertid, att kompanichefen fick arrest, för detta medgivande. Nog tycker man ändå, att en kompaniofficer borde ha något så när säkert omdöme beträffande en sådan sak.

Så ett annat fall. Vid en övning i rättning vilken skedde i exercishuset voro vederbörande officerare ålagda att taga ett snöre med sig, så att de skulle kunna få täspetsarna på manskapet alldeles i en linje. Nu hade vid tillfället en officer glömt att taga snöret med sig, vilket man icke tycker skulle ha betydelse så mycket, då han ju i alla fall hade golvspringorna i exercishuset att rätta pojkar efter. Officeren fick emellertid varning av översten och höll på att få arrest för att han glömt snöret.

Det är den noggranna marschen och annan drill som är förhärskande vid Dalregementet. Men även när det gäller verkligt allvarliga saker har överste Björkman vidtagit en åtgärd, som inom Dalarna väckt stora bekymmer, han har nämligen bestämt att vid nästan alla övningar bajonetten skall vara påsatt. Nu kan det ju vara sant, att det är nödvändigt, att de värnpliktiga öva sig att ha bajonetten på. Men man förstår, hur livsfarligt det är att ha bajonetten på vid alla dessa övningar och marscher i skog och mark och det har, som sagt, bland befolkningen väckt uppmärksamhet, att man vid detta regemente mer än vid andra skall ha bajonetten på vid övningarna. Detta är en sak, som man inte får bagatellisera utan som har ganska stora våldor med sig.

Jag skall be att få omnämna ett annat förhållande vid Dalregementet som jag inte vet vem man skall lägga till last — det kan ha sin grund i bristen på folk, men det kan också hända, att felet ligger hos ledningen — nämligen att underofficerarna, fanjunkare och sergeanter, äro så överansträngda. Under hela mobiliseringstiden ha de varit överansträngda och det är ständiga klagomål över att de äro nästan färdiga att digna under sin börda. Vad det beror på, är, som sagt, inte jag mäktig att avgöra: det kan bero på att det är för litet underofficerare, men det kan också bero därpå, att ledningen inte förstår att ordna arbetet på ett praktiskt sätt. Jag har också hört yttranden från beväringssmän angående ordningen vid regementet, som ge det intrycket, att det är ledningens fel att underofficerarna ha en så sträng tjänstgöring som de ha.

Jag har med denna lilla axplockning velat peka hän på, att det icke är bra vid Dalregementet. Och jag har med detta velat ha sagt, att det dock måste ligga något bakom alla dessa klagomål i tidningspressen och av beväringssmännen, när de äro så enstämninga och när det icke är någon tidning där i orten, som numera får översten eller för-

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

hållandena vid regementet i försvar. Skulle jag se denna sak ur rent socialistisk synpunkt, skulle jag säkerligen icke beklaga mig; jag är nämligen övertygad om, att överste Björkman skaffade det parti, jag tillhör, tusentals valmän vid de senaste valen, och får han fortsätta, kommer han nog att skaffa oss än flera. Jag är således icke ledsen för vårt partis vidkommande men jag är ledsen för pojkmarnas skull; jag tycker, att det är synd om de unga män, som skola exercera där vid regementet. Det är därför, som jag har tagit upp saken här i dag och vill till herr statsrådet och chefen för lantförsvarsdepartementet rikta en vördsam hemställan att han ville taga under övervägande, om det icke kunde vara lämpligt, att det bleve ett ombyte av ledningen vid Dalregementet. Jag tror, att Dalarnes folk skulle vara tacksamt därför, och jag tror, att herr statsrådet därigenom skulle göra det vapen, som han tjänar, och försvaret en god tjänst.

Till sist skall jag be att få säga ett par ord om en annan sak; det gäller icke här något militärt, utan ett annat mycket viktigt spörsmål för vårt land. Det har inom vida kretsar väckt ganska allvarliga bekymmer, att icke regeringen velat under denna kristid ägna nykterhetssträvandena tillräckligt stor uppmärksamhet. Jag tänker här närmast på de framställningar, som från skilda delar av landet och av den socialdemokratiska partikongressen gjorts i syfte att få till stånd ett tillfälligt rusdrycksförbud. Jag förstår så innerligt väl, att regeringen kan anse, att nu gällande lag icke medger något sådant förbud; jag inser till fullo, att man kan hysa en sådan mening. Men då vill jag däremot invända, att regeringen ingalunda saknat medel att, då riksdagen när som helst kunnat samlas förliden höst, skaffa sig fullmakt i sådan riktning. Om nu regeringen icke velat gå så långt som att försöka få till stånd ett allmänt rusdrycksförbud, hade ändå regeringen såsom förman över Konungens befallningshavande i landet kunnat påverka vissa av dessa, så att de med stöd av nu gällande förordning i större grad, än som nu skett, inskränkt rusdrycksförsäljningen. Inom vissa län ha nog rätt betydande inskränkningar i denna försäljning vidtagits till fromma för folket och nykterhetstillståndet, men i andra län har man icke velat göra något verkligt i detta avseende, och där man gjort något, har detta snart upphävts igen till största skada för nykterheten. Jag vill i detta sammanhang hemställa till herr statsrådet och chefen för civildepartementet att taga under övervägande, huruvida icke landshövding Bergström i Örebro möjligen borde ha en lektion i nykterhetsfrågan.

Jag har med det anförande, som jag nu hållit, velat framhålla några missförhållanden. Jag vill icke med den kritik, som jag gjort beträffande Dalregementet, påstå, att den nuvarande krigsministern har någon skuld i förhållandena där, vare sig direkt eller indirekt. men jag har ändå ansett, att här vore det forum, där man kunde påtala missförhållanden av detta slag, och jag hoppas och tror, att herr krigsministern även är mannen att göra vad som bör göras för att rättelse skall kunna vinnas i nu påpekade avseenden.

Herr Persson i Norrköping: Herr talman, mina herrar!

*Remiss av
statsverkepro-
positionen.
(Forts.)*

Uti det trontal, varmed riksdagen förra lördagen hälsades, förekomma bland annat ett par satser, som enligt mitt förmenande vittna om välvilja mot folkets breda lager och därför äro synnerligen beaktansvärda. Det heter nämligen i trontalet: »Även om, såsom jag livligt hoppas, vår neutralitet fortfarande kan bevaras, krävas fortsatta kraftiga åtgärder för landets värande och för lindrande, ej minst till förmån för de svaga i samhället, av krigets ekonomiska verkningar. Med förtröstan kan ett folk möta svåra tider, om det är starkt genom fosterländsk offervilja och inbördes samhörighet.» En var torde förvisso vara böjd för att underskriva dessa satser såsom riktiga, såsom på sin plats och såsom i högsta mån beaktansvärda, men samtidigt lär väl icke någon kunna annat än beklaga, att dessa satsers innehåll alltför litet motsvaras utav verkligheten uti det levande livet här i landet. Fosterländsk offervilja, inbördes samhörighet! Mina herrar, det har under dessa månader sedan krisens utbrott brustit ofantligt mycket just i vad gäller fosterländsk offervilja och inbördes samhörighet. Ty icke lär man kunna påstå, att den snikna ockerlusta, som ifrån en hel del livsmedelsleverantörer och andra gjort sig på ett alltför uppenbart och skandalöst sätt gällande, vittnar om någon fosterländsk offervilja och ej heller om någon inbördes samhörighet. Exempelen på motsatsen till offervilja och samhörighet äro otaliga. Jag vill blott för att belysa riktigheten av mitt påstående framdraga ett par sådana exempel.

Genom tidningspressen gick för blott några dagar sedan en bestyrkt uppgift om att en särskild grossörförening, sockerengrossörföreningen, här i landet beslutat att just nu höja sockerpriset med 1 öre per kg., detta utan att trusten, utan att producenterna, tillverkarna av denna oundgängliga livsförnödenhet, ansett sockerpriserna böra höjas. Sockret är ju en vara, som tillverkas inom landet; fraktsatserna för densamma äro i stort oförändrade, och några extra kostnader i egentlig mening utöver de förutvarande ha icke sockerengrossörerna kunnat visa sig ha haft. Men icke förty draga de sig icke för att visa sin fosterländska offervilja och inbördes samhörighet genom att pålägga ett öre för varje kilo socker, som den fattiga änkan och hennes barn med knapp nöd lyckats svälta ihop.

Med fog kan man påstå, att en hel massa matvaruleverantörer icke alls ha någon orsak att klaga över dåliga tider, ity att de tjänat mera, än vad som under vanliga, normala förhållanden brukar vara fallet. När för ett par månader sedan mjölken över nästan hela riket höjdes med 2 öre per liter, hörde man icke, att mjölkleverantörerna för sitt vidkommande ansågo sig böra offra något på grund av de svåra förhållanden, som råda. Sant är, att produktionen av mjölk helt visst blivit dyrare, men lika sant är, att konsumenternas svarigheter ökats i lika hög grad som produktionskostnaderna höjts. Om det hade funnits denna offervilja, varom talas i trontalet, hade man kanhända

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

även från mjölkleverantörerna kunnat få höra ett resonemang som så: svårigheter föreligga för oss, men svårigheter föreligga i icke mindre grad för konsumenterna, för stadsbefolkningen i allmänhet och de mindre bemedlade konsumenterna i synnerhet, och vi böra i dessa kristider lida alla och lida gemensamt. Men något sådant förspordes icke, utan man ökade priserna till konsumenternas dubbla nackdel.

Det har här förut talats om den politik, som drivits i fråga om fyllandet av spannmålsbristen här i landet. Jag skall nu icke vidare ingå på den saken, utan vill blott framdraga en detalj, som är belysande för vilka svårigheter konsumenterna ha att kämpa med. Atskilliga kommuner följde den maning, som statens livsmedelskommission utfärdade att inköpa spannmål; men det var naturligtvis förenat med svårigheter dels att magasinera denna spannmål, dels att få densamma förmald. Drätselkammaren i en av våra större städer vände sig till inom staden varande kvarnar med framställning om att få köpa spannmål, och det svar, som lämnades från en kvarnägare, var av följande innehåll, ett innehåll sådant, att det vid detta tillfälle bör vara på sin plats att anföra. Svaret lydde: »Härmed erbjuda vi oss att intill den 1 augusti 1915 ständigt lagerhålla spannmål och efter 14 dagars order leverera: 1,000 säckar om 100 kg. vetemjöl, bagerimjöl, 500 säckar om 100 kg. rågmjöl, sammalet, till ett pris som motsvarar det högsta som noterats under tiden 1 januari —1 augusti 1915. Därest stadsfullmäktige helt eller delvis ej begagna sig av vårt erbjudande, skall en gottgörelse av 2 kr. för varje icke levererad säck utbetalas den 1 augusti 1915. Vårt erbjudande gäller mot svar senast den 15 januari 1915», och sedan kommer firma och namn. Vad betyder detta? Jo, det betyder, att de spannmålspriser, som gälla i dag eller om en månad skola icke gälla vid denna leverans, därest under tiden till den 1 augusti i år priserna höjas, ty då skola för leveranserna hela tiden gälla det högsta pris, som under denna tid förekommit, och därest icke staden skulle uttaga hela det kvantum, som rekvirerats, måste staden i alla fall till kvarnen betala 2 kr. per säck. Sådant måste i dessa tider brännmärkas såsom ett utslag av snikenhet, ja, jag vågar gå längre, såsom ett utslag av ockerlusta, och det kan icke gärna betecknas stå i samband med fosterländsk offervilja eller inbördes samhörighet.

På grund av de dyra förhållanden, som råda i landet, lida stora lager av befolkningen mer eller mindre nöd, kan man säga. Jag behöver icke anföra de siffror, som av socialstyrelsen helt nyss offentliggjorts angående prisförhöjningar. Jag vill blott nämna, att i genomsnitt för hela riket ha priserna för exempelvis mejerismör höjts från kr. 2.39 till kr. 2.76 per kilo, om man jämför förra veckan med motsvarande vecka förlidet år; för landssmör har priset höjts från kr. 2.15 till kr. 2.48 per kilo; för färska ägg från kr. 2.10 till kr. 2.76 per tjög. Man har sagt, att köttpriserna äro synnerligen billiga i år. Ja, den statistik jag här

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

åberopar visar, att exempelvis för gödkalvstek har priset höjts från kr. 1.32 till 1.35 per kg. visserligen blott med 3 öre, och för färskt fläsk från kr. 1.32 till 1.41 per kg. Detta är genomsnittspriser för hela landet. Om man däremot tar de priser, som gälla här i Stockholm, finns det icke någon möjlighet att uppdra ett kg. smör eller ett tjog ägg för ett pris under 3 kr., och t. o. m. »kvinnornas uppbåd» här i Stockholm, som är tillkommet för att söka leverera varor åt behövande till möjligast billiga priser, har icke i fråga om sina fläskpris stannat vid 1 kr. 41 öre per kg., utan är uppe i 1 kr. 75 öre per kg. Den prisförhöjning, som angives såsom genomsnittlig för hela riket, är sålunda ingalunda den som förekommer här i Stockholm och i med Stockholm i dyrhet jämnställda större städer.

Förhållandena äro alltså bekymmersamma och tryckande. Många mobiliserade mäns kvinnor och barn lida under stora svårigheter. Hela den mindre bemedlade befolkningen har svårt att hålla tillvaron uppe på en existensnivå, som motsvarar ens de nödvändigaste fordringar. Klagomålen äro allmänna, och senast nu i dag ankom till socialdemokratiska gruppens ordförande ett brev från tvänne arbetarhustrur i exportstaden Trälleborg, ur vilket brev jag icke kan underlåta att citera ett par saker. Brevet innehåller nämligen en vädjande framställning till adressaten att »i vår riksdag söka verka för att ej alla livsmedel föras ut ur landet. Vi själva tänga snart svältgränsen». — — — — — »Må det förlåtas oss» — heter det vidare — »som bo i själva utfartsorten till kontinenten och som dagligen se, vilka massor av födoämnen, som exporteras till Tyskland. Det är kanske just vi stackars arbetarhustrur, som bekymren under denna förfärliga dyrtid vila tyngst uppå. Med harm i hjärtat få vi också ofta höra, hurusom här bosatta tyskar skryta med, att deras landsmän i Berlin och andra tyska storstäder köpa vårt kött, vårt smör och vår grädd m. m. till exportpriser, d. v. s. till betydligt billigare priser, än vi här hemma kunna köpa dessa varor för. Våra stora kreatursuppköpare tjäna i dessa tider grova penningar, och vi hörde en av dessa härom dagen yttra, att han tjänat mera pengar under dessa månader som kriget varat än på hela fem år i fredstider, och han var oblyg nog att tillägga: Gud välsigne kriget!» Man förstår så innerligt väl, vilka känslor, som skola göra sig gällande bland den fattiga befolkningen under dessa förhållanden, och med hänsyn härtill synes det mig vara ytterst nödvändigt, att regeringen och statsmakterna mera kraftigt än hittills varit fallet söka att beakta den första satsen i trontalet, som jag här citerade, nämligen: »fortsatta kraftiga åtgärder — — — för lindrande, ej minst till förmån för de svaga i samhället, av krigets ekonomiska verkningar».

Den förste talaren här i denna debatt gjorde åtskilliga anmärkningar rörande bristen på åtgärder i nu angivna avseende, och jag kan icke annat än för mitt vidkommande understryka denna hans uppfattning. Jag vill därjämte tillägga att när

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

regeringen förelade förra riksdagen och riksdagen antog en lag, gående ut därpå, att regeringen skulle erhålla befogenhet att fastställa maximipriser och att därjämte vidtaga åtgärder för tvångsuttagning av det överflöd på matvaror och livsmedel, som kunde finnas här och var, men som icke utlämnades i handeln, hade man även kunnat vänta, att denna lag skulle komma i tillämpning. Regeringens medlemmar lära väl icke ha kunnat undgå att märka, hurusom priserna på olika varuslag varit i ett ständigt stigande och att de nu äro uppe vid en sådan höjd, som man förut knappast kunnat drömma om. Icke lärers väl regeringen ha kunnat vara okunnig om, hurusom enskilda medborgare i landet använt situationen för att till egen vinning dyrka upp priserna utöver vad förhållandena i övrigt nödvändiggjort. Regeringen borde här enligt mitt förmenande ha använt sig av den makt, som den av förra riksdagen erhöi, nämligen att fastställa väl avvägda maximipris och att vidtaga så kraftiga åtgärder som möjligt för att genom sin och statens medverkan vid varufördelningen förhindra oskälighet i prisfördyring och oskälighet i mellanhandsavgift, som ju eljest i så många fall uttages. Jag ber att få erinra om, att exempelvis åtgärder med tvångsuttagningar av spannmål och åtgärder med fastställande av maximipris vidtagits ej blott i de krigförande länderna, utan även i med oss jämnställda neutrala länder, såsom t. ex. Norge, Danmark och Holland. När statsmakterna i dessa länder ansett det vara av behovet påkallat att vidtaga dylika extra åtgärder under nu rådande extraordinära förhållanden, vill det synas, som om liknande åtgärder även hade bort vidtagas här i landet.

Jag vill därjämte fästa uppmärksamheten på en annan sak. Det har här förut talats om, att det är brist på brödsäd. Men det lär vara så — det berättas från många håll — att en del av den i landet befintliga brödsäden icke kommer sitt verkliga ändamål till godo, utan att denna brödsäd av dess innehavare användes såsom foderämne. Det är ju klart, att när fodermedelstillgången är knapp och fodermedlen uppe i dyra pris, ligger det nära till hands, att jordbrukarna i vissa fall skola själva använda den brödsäd, som är tillfinnandes hos dem, just till utfodrande av svin och andra kreatur, ehuru denna säd under nuvarande förhållanden borde användas uteslutande till människoföda. I Danmark exempelvis observerade man redan tidigt detta förhållande; redan den 17 september förra året stadgades nämligen där förbud för att fodra kreatur med brödsäd, ett förbud, som man visserligen från jordbrukarhåll klagat över, men som dock anses vara nödvändigt att på det strängaste söka upprätthålla.

Det har vidare under senaste tiden försports en stegring i kött- och fläskprisen. Den kongress, som arbetarpartiet avhöi för ett par månader sedan, ansåg sig böra fästa uppmärksamheten på just detta förhållande och uttalade en varning mot, att exporten av kreatur och slaktkött skulle få fortfara i den utsträckning,

att man icke blott exporterade det befintliga överskottet, utan därjämte mer än detta överskott, varigenom fara för fördyrade köttpriser och framdeles kanhända rent av köttbrist kunde komma att uppstå här i landet. Sant är, att vissa åtgärder vidtagits i vad gäller exporten av levande djur och köttvaror, men så effektiva åtgärder, som jag för mitt vidkommande och konsumenterna i allmänhet, särskilt när nu dessa köttpriser börja springa upp i höjden, anse hade bort från regeringens sida vidtagas, ha icke kommit till stånd. Jag vet nog, vilka svårigheter en regering har i detta avseende, ty här stå emot varandra två stridiga intressen. Det ena intresset representeras av alla dem, som producerar livsmedel, och vidare utav dem, som köpa och sälja livsmedel. De nuvarande förhållandena visa oförtydligt, att dessa folklager icke lida av krisen i den grad, som konsumenterna lida av densamma. Om den, som producerar livsmedel — och detta gäller för övrigt om alla producenter — ger ut mera för vad han köper, tar han igen detta och i många fall mera därtill på de varor, som han själv har att sälja. Och den, som köper och säljer livsmedel, tar igen sina ökade utgifter genom att pålägga de varor, som han för sin del säljer, ett så mycket högre pris, att höjningen motsvarar just de merutgifter, som han har för sina inköp. Men å andra sidan står hela den stora konsumerande klassen av löntagare, arbetarna, de mindre tjänstemännen och med dem jämställda medborgare. De få icke sina arbetskrafter och sina inkomster av det arbete, de utföra, att stiga på samma sätt, som varupriserna stiga, och därför bli dessa lidande. Det är klart att de klasser, som icke ha några nämnvärda känningar av krisens verkningar och som kanske rent av tjäna på krisen, söka skapa en opinion och söka påverka regeringen och andra makthavande till sin fördel. Jag tror nu, att deras påverkan har varit alltför stark och att den opinion, som kommit från deras håll, har förmått att mera göra sig gällande än opinionen från dem, som icke ha några varor att sälja utan som nästan ensamma lida under dyrtidens verkningar. Jag vill för mitt vidkommande uttala såsom ett önskemål — och jag tror, att jag här talar å den stora konsumerande arbetarklassens vägnar — att regeringen må vidtaga alla de åtgärder, som kunna vidtagas för att hindra ytterligare prishöjningar och för att avvärja att bristen på livsmedel förstoras. Jag tillåter mig även här uttala såsom min mening, att i det avseendet hitintills icke tillräckligt blivit från regeringens sida åtgjort. Det är icke endast lekmannen, som säger detta, utan slaktare och charkuteriätkare, alltså affärsmän av facket på förevarande område, ha under de senaste veckorna icke allenast här i Stockholm, utan även i andra städer uttalat sig för önskvärdheten av, att ett exportförbud för kreatur och köttvaror snarast måtte komma till stånd; i annat fall frukta de det värsta. Jag menar, att man bör taga hänsyn så långt som möjligt till dessa fackmäns uttalanden.

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Det är även rörande en annan sak, som jag ber att här få framställa några anmärkningar, vilka jag närmast ber att få rikta till herr civilministern. Det är bekant, att stor arbetslöshet är rådande på grund av krisen. Den var stor redan i höstas, men den har ökats i synnerhet nu under den senaste månaden och under de senaste veckorna i alldeles otroligt hög grad. Den senaste rapporten från socialstyrelsen, som är byggd på rapporter från arbetslöshetsbyråerna ute i landet, säger, att nästan utan undantag ha vid de olika anstalterna antalet arbetssökande betydligt ökats, i några fall fördubblats mot samma månad föregående år.

Denna rapport omfattar december månad, under vilken månad det dock flerstädes fanns icke så litet sysselsättning med s. k. tillfälligt arbete. Men detta tillfälliga arbete har i allmänhet kommit att avstanna på nyåret, vadan arbetslösheten nu gör sig starkare kännbar. Såsom vittnesbörd ber jag få referera till den framställning, som kommit från ett industridistrikt, nämligen från Sundsvalls trävarudistrikt. Där säger man, att förutom en massa yrkesarbetare ha cirka 200 hamnarbetare mistat sitt arbete. Därtill komma omkring 600 stuveriarbetare, spridda över hela distriktet. Av dessa har endast på Sköns byrå anmält sig ett 80-tal arbetslösa familjefäder. Vid sågverken är det likadant. Över tio sågverk stå sedan jul, omfattande säkerligen en 5 å 600 arbetare. Mest hemsökt är Alnö kommun, där sju av dessa verk ligga. Tre av de nu nedlagda verken återupptaga driften om ett par veckor, men andra torde slå igen i februari och mars. Flera sågverk ha då ingen sysselsättning för brädgårdsfolket och en del, som Mons stora sågverk, har avskedad över hälften av sin arbetsstyrka. Däremot äro de allra största sågverken jämte några mindre samt alla trämassefabrikerna, som ha fullt upp av materiel, kraft och beställningar i gång. Säkerligen torde dock en 2,000 arbetare mistat sin egentliga sysselsättning. — Det är självfallet, att under dessa förhållanden bör största möjliga omtanke och största möjliga intresse riktas på möjligheten att vidtaga åtgärder för att mildra denna arbetslöshet. Jag har väl uppmärksammat, att herr civilministern i sin huvudtitel förklarar, att det av statsmakterna provisoriskt anordnade understödsväsendet för arbetslösa i allt fall äger den styrka och omfattning, att det svenska samhället för det närmaste året står rustat att möta även värre hemsökelse på arbetsmarknaden än dem vi hittills bevittnat. Och han anför såsom bevis för att man inga åtgärder på detta område behöver vidtaga, att av det arbetslöshetsanslag, som riksdagen beviljat, ett så ringa belopp blivit uttaget. Men man må vara försiktig vid dessa beräkningar, ty det förhåller sig så, att dels rekvrera kommunerna sina understöd i efterskott — de måste nämligen bevisa att de betalat minst lika mycket, och man kan förutsetta, att rekvisitionerna bli väsentligt talrikare och mera omfattande än de hittills varit — och dels har det med detta arbets-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

löshetsunderstöd i kommunerna förbundits en massa undersökningar och restriktioner, vilka gjort, att understödet fått — jag vill icke säga med regeringens vilja utan tvärt om *mot* regeringens vilja — fattigvårds karaktär. Detta gör, att arbetarna i allmänhet draga sig i det längsta för att söka hos vederbörande nämnder eller kommittéer detta understöd, därför att när de söka sådant, utsändes en undersökningsman, som rotar i deras angelägenheter på alla möjliga sätt. De söka därför icke något understöd, förrän de äro absolut nödtvungna därtill. Men ju längre arbetslösheten varar och ju mera kännbar den blir, desto mer tvingas de fram att söka understöd, och då skall det visa sig, att anslaget går åt på annat sätt än hittills.

Önskligt hade varit, om man hade skönjt i den nu framlagda kungl. statsverkspropositionen något ljusare framtidsutsikter i vad gäller den så länge efterlängtrade arbetslöshetsförsäkringsreformen än vad fallet verkligen är. Ty av det yttrande, som herr civilministern anför, framgår att arbetslöshetsförsäkringsfrågan befinner sig till synes att döma av detta yttrande i en nära nog hopplös ställning, i hopplöshetens tecken. Det heter där, att först skall man undersöka hur arbetslöshetsförsäkringen, där den finnes, verkat under kriget, och den undersökningen kan, det beror på hur man tar den, bli synnerligen långvarig. Under tiden göres ingenting för att bota den svåra samhällsskada, som arbetslösheten verkligen är.

Det är en annan sak, som även väckt mina och arbetarnas bekymmer, den nämligen att de allmänna arbeten, som civilministern under besvarande av en interpellation vid förra riksdagen i sådan mängd och så hoppfullt ställde i utsikt, nu bliva inskränkta med ett kostnadsbelopp av icke mindre än 6,071,200 kronor. Man har ju i tidningspressen mer än en gång sagt åt de förmögna klasserna: nu under kriget skola ni icke inskränka edra vanliga behov utan låta tillverka edra varor såsom förut, ja, i större utsträckning än förut varit fallet, så att de många fattiga få sysselsättning och därigenom bröd. Den satsen synes mig nu riktig, men om den är riktig för de enskilda, bör den vara så även för statens och samhällets vidkommande. Men i statsverkspropositionen finner man som sagt en rakt motsatt uppfattning. Herr civilministern säger, att det är ett kvistigt problem, ty man står emellan dels hänsynen till landets finansiella läge på grund av andra utgifter och dels hänsynen att sätta arbeten i gång för att bereda folket arbete. Han har gått en medelväg. Men mig synes, att han tagit för stor häsyn till den statsfinansiella sidan av saken. Äro nu verkligen statens finanser så förtvivalade, att man behöver göra dessa indragningar av tillämnade och påbörjade arbeten till ett belopp av 6,000,000 kronor? Jag kan icke finna det. Om vi exempelvis jämföra statskapitalets avkastning med räntorna på statsskulden, så visar 1913 ars bokslut en nettoinkomst av statens produktiva fonder av icke mindre än 52,2 miljoner kronor. Läger man till riksbankens vinst samt riksgälds-

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

kontorets ränteinkomster, så kommer man upp för år 1913 till ett belopp av 59,4 miljoner kronor. Ser man så efter, vad utgifterna för statsskuldens amortering i vad gäller räntorna gå till, så kommer man upp till ett belopp av 22,7 miljoner kronor. Alltså finnes det för år 1913 ett överskott, en nettobehållning av statens affärsrörelse på icke mindre än 36,7 miljoner kronor. En allmän produktiv verksamhet, en affärsverksamhet från statens sida, som lämnar detta överskott, synes mig icke gärna, alldeles särskilt under kristid, då på grund av andra förhållanden arbeten behövas, böra eller kunna motivera, att man inskränker just utgifterna för kapitalökning med det belopp, som föreslagits, något över 6 miljoner kronor. Nej, och för arbetarna i allmänhet skulle det varit ofantligt mycket mera kärt, om man vid detta tillfälle hade följt den princip, som man uppmäntat de enskilda att följa, just nu när arbetstillfällen behövas, nämligen att släppa lös arbetstillfällena så mycket som möjligt. Man säger: det finnes icke pengar att få. Det nya femprocentiga statslånet på 35 miljoner kronor fullteknades ju dock på två dagar, vadan sålunda någon allmän brist på pengar icke synes vara så ofantligt kännbar.

Jag har velat framföra dessa synpunkter. Jag skulle önskat, att i det sista av mig påtalade förhållandet ändring vidtagits och att arbetstillfällena därigenom bliva rikligare. Jag skulle önskat, att flera åtgärder än vad fallet varit vidtagits för att hindra prisfördyring, för att lindra dyrtidens verkningar. Jag vill sluta med att betona som min mening, att framför allt, framför alla övriga intressen bör dock stå folkets möjlighet att leva och på nödortvigt sätt sig försörja genom arbete eller, när arbete icke finnes, genom andra åtgärder från det allmännas sida. Detta bör man alltid ha såsom ögonmärke, ty eljest bliva förhållandena i landet icke så lyckliga som de borde vara och även t. o. m. under nuvarande förhållanden kunna bliva.

Herr vice talmannen, som under herr Perssons i Norrköping ytt-
rande övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, gav här-
efter ordet till

Chefen för jordbruksdepartementet herr statsrådet friherre Beck-
Friis. Herr vice talman, mina herrar! Herr Ekerot har i sitt
anförande riktat några anmärkningar huvudsakligen mot de indrag-
ningar, som jag föreslagit på nionde huvudtiteln. Herr Ekerot sade:
jag blev icke mycket glad, när jag såg detta. Ja, jag kan försäkra
herr Ekerot, att jag varit mycket ledsen över att jag sett mig skyl-
dig att föreslå dessa besparingar på huvudtiteln. Och skulle det
visa sig, när herrarne behandla huvudtiteln och någon tid är fram-
gången på riksdagen, att dessa besparingar icke i så stor utsträck-
ning böra göras, skall ingen bliva gladare än jag, om herrarne vilja
återföra dessa penningar till huvudtiteln. Emellertid är det ju gi-
vet, att när jag blivit ställd inför tvånget att söka nedbringa ut-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

gifterna, jag i första hand kommit att tänka på de medel, som varit anvisade till premieringar. Dessa medel äro ju mera avsedda att vara till en uppmuntran för det mindre jordbruket, för odlingar för uppfödande av djur. Det är således icke medel, om vilka någon viss person kan säga: dem har jag att räkna på. Det är en stor mängd, som tävla om dem, somliga ha turen att få, somliga ha oturen att icke få. Jag vill med detta ha sagt, att jag anser dessa premieringsmedel av olika slag mycket önskvärda och att de som få dem äro väl förtjänta därav, men det är naturligtvis givet, att då indragningar måste ske, kanske just här är en av de poster, på vilka en besparing verkar minst skadligt.

Den andra anmärkningen, som herr Ekerot gjorde, rörde mera en liten principfråga å huvudtiteln, och jag vet icke, om jag nu bör ingå i svaromål på den. Jag har icke haft den uppfattningen som herr Ekerot, att det skulle bliva så svårt för lantmannaskolorna, om de stipendier, som vissa elever få, icke skola få medräknas i ortsbidraget, som sedan i sin tur skall inverka på statsanslaget.

Jag skall icke bemöta de många uttalanden, som här av flera talare blivt gjorda angående det sätt, på vilket regeringen och livsmedelskommissionen sökt fylla sitt värv i avseende på livsmedelsfrågorna, jag skall endast be att få relatera, hur saken och frågorna för oss ställt sig.

Jag skall då först be att få förklara ett förhållande, som herr Christierson berörde. Han sade, att regeringen genast klämde till med att köpa ett större parti havre, under det att däremot regeringen icke klämde till med att göra spannmålsinköp. Den stora krisen utbröt den 1 augusti. Vid den tiden låg det, ehuru det var tidigt på året för en sådan frågas bedömande, för oss alldeles klart, att på vårsädesspannmålen måste här i landet bliva en kolossal brist. Det var därför man för arméns behov ansåg det nödvändigt att skaffa reservförråd av havre, och detta är anledningen till att detta köp blev så genast avslutat. Vad däremot höstsädesspannmålen angick, hade man ju anledning tro, att årets skörd skulle bliva mycket god. Ja, mina herrar, statistiken har sedan visat — och det är mig en glädje att kunna säga det — att av de tre nordiska länderna har Sverige varit det, som i detta fall blivt bäst ställt. Den norska statistiken visar, att Norge får skaffa sig icke mindre än 90 procent av sitt brödsädsbehov från utlandet. Den danska statistiken visar, att Danmark måste skaffa sig några och 40 procent från utlandet. Men den svenska statistiken visar, att vi endast behöva skaffa oss 24 procent från utlandet.

Livsmedelskommissionen trädde genast i samarbete med kvarnindustriens män och, så vitt man kunde se vid dessa förhandlingar, fanns det — då ånyo sjöfarten började komma i gång — all utsikt för att den enskilda affärsverksamheten skulle lyckas att förse landet med dess behov av säd nu såsom under vanliga år. Och så lyckligt gick det ända till de sista dagarna i oktober. Det var då, när faran på haven blev större, då fraktförhållandena försvårades och pristegringarna visade sig på alla håll, som kvarnindustriens män med-

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

delade: vi kunna icke längre lova att hålla en reguliär import. Det var då, som också frågan kom upp, om icke staten skulle inköpa det felande spannmålsbehovet, och den tanken har ända från den stunden gjort sig gällande. Men det visade sig, att, även om nödvändigheten därav stod klar för oss, så möttes vi vid en sådan affärssuppgörelse av otaligt många hinder. Vårt land har nog aldrig, eller åtminstone icke på de senaste hundra åren befunnit sig i så stora svårigheter i detta avseende som nu. Varken de byggnader, som kronan disponerar, ja, icke ens de byggnader, som för övrigt finnas inom landet, äro av de dimensioner, att där finnes utrymme att lägga upp årsförråd av allehanda slag. Det visade sig redan vid inköpet av havre för statens räkning, som jag i början av mitt anförande nämnde, att det var mycket svårt att få lagerrum bara för detta. Då återstod den frågan: huru skall den spannmål, som genom statens försorg importeras, kunna lagras? Det går icke an att bara skaffa utrymme, ty man kan icke packa säden i huru stora bingar som helst, allra minst den säd, som vi få in i år, ty det vill synas, som skulle Amerikas väderlek ha varit motsatt vår: vi ha haft ett torrår, under det att Amerika haft våtår. Detta gör, att även om de prov, som vi fått in, se bra ut, det, när partierna komma in, visar sig, att de äro svårskötta.

Under november månad arbetades det mycket på att få lämpliga former för dessa inköp, och jag ber att på det allra kraftigaste få betona, att ingen inom ministären gjort någon som helst svårighet för att denna spannmålsimport skulle komma till stånd. Jag tror snarare, att det, som herr Christiernson kallar för ett fel av några av mina kamrater, skulle, om han närmare kände förhållandena, visa sig som en stor förtjänst vid utarbetandet av de kontrakt och uppgörelser, som måste föregå besluten om att spannmål skulle importeras genom statens försorg. Den spannmål, som inköpes, kommer dels att utdelas till de kommuner, som rekvirerat sådan spannmål, och återstoden har kvarnindustrien förbundit sig att på grund av vissa villkor och bestämmelser förvara, sköta samt till sist öfvertaga. På det sättet hoppas vi, att spannmålen skall bliva god och bra den dag den kommer att tagas i bruk.

Vi ha sålunda enligt min åsikt relativt väl lyckats med de uppgörelser, som hittills blivit träffade. Utan några bindande avtal men dock genom personliga muntliga överenskommelser ha våra mjöl- och spannmålspriser hela hösten varit bestämda, och ännu hålla vi bestämda priser. Det är på denna grund för mig ett nöje att läsa upp, huru det ser ut den dag som är beträffande våra priser, jämförda med våra grannländers. För bagerimjöl av vete — det är den sort, varmed det handlas i större utsträckning, en mellansort — betalas och har en längre tid i Sverige betalats 30 kronor 75 öre per 100 kg., i Danmark betalas därför 32 kronor 50 öre, i Norge 34 kronor 50 öre och i Tyskland 37 kronor 25 öre. För rågsikt betalas i Sverige 30 kronor och 50 öre, i Danmark 35 kronor, i Norge 35 kronor och i Tyskland 33 kronor.

Jag har med detta velat visa, att med de överenskommelser, som

varit gjorda, ha vi lyckats att behålla våra priser relativt goda. Jag begagnar tillfället att meddela, huru vi lyckats komma undan för så pass skapligt pris som jag nämnt. Jo, i detta fall måste jag giva herrar kvarnägare stort erkännande för det tillmötesgående, som de visat, och jag vill uttala den innerliga förhoppningen, att om de fortfarande vilja visa samma tillmötesgående, vi skola kunna hålla våra priser inom rimlighetens gränser. I höstas, när dessa förhandlingar togos upp, lyckades vi att få en sådan överenskommelse med kvarnägarna, att den marginal, som ligger mellan spannmålsprisen och mjölprisen, blev 8 kronor 25 öre. Vid samma tid var denna marginal i Danmark 10 kronor och i Tyskland 10 kronor 68 öre. Sedan har marginalen i Sverige sjunkit därigenom att sädespriset stigit, under det att mjölpriset hållits konstant, så att den 2 januari var den mellan vete och vetemjöl (bagerimjöl) 6 kronor 15 öre; i Danmark hade marginalen stigit till 10 kronor 75 öre, och i Tyskland hade den gått upp till 13 kronor 39 öre. Jag hoppas således, att, om kvarnindustrien fortfarande vill och kan hålla en hygglig marginal mellan vetepris och mjölpris, vi skola kunna hålla oss på den bästa sidan beträffande livsmedelspriser, som stå oss till buds.

Jag vill i detta sammanhang säga, att vi naturligtvis äro uppe i höga priser, men det beror ju på hela den världssituation, som råder. Att påstå, att det aldrig varit så svårt i vårt land, som det är, det är dock en överdrift, ty det är icke längre sedan än 1909, då priserna voro lika höga som nu, och på 1870-talet hade vi två gånger högre priser än de nuvarande. Jag vill också meddela, att med de uppgörelser, som statens livsmedelskommission träffat, hoppas vi — man vågar tyvärr icke säga mera än hoppas — att få in den säd, som ytterligare behöves, till ett pris av i genomsnitt 24 kronor 62 öre cif Göteborg, vartill visserligen måste läggas en del omkostnader, men min förhoppning är att detta vete skall kunna hållas i ett marknadspris av omkring 25 kronor.

Jag övergår nu till att nämna några ord om köttexporten. Det har klagats så mycket över att från regeringshåll icke vidtagits kraftiga åtgärder för att hämma köttexporten, ja, för att förbjuda köttexporten och därigenom bringa ned köttpriserna.

Det som för oss reglerar möjligheten att föda upp djur är den kvantitet stråfoder, som landet äger. Nu veta alla, att torråret 1914 givit en mycket klen stråfoderskörd. Några delar av landet ha fått bättre skörd, men i stort sett har den varit dålig. När nu samtidigt kraftfoderpriserna äro så höga, kan man ju icke tänka sig att ersätta stråfodret med kraftfoder.

En mycket noggrann utredning visar, att den kobesättning, som för närvarande finnes i vårt land, skulle behöva minskas med en tio å tolv procent, för att motsvara den stråfodertillgång, som finnes i landet. — Jag talar om kobesättning, då jag därigenom får en mera fix siffra att röra mig med. — Landet äger 1,800,000 kor. Tio procent därav är 180,000 kor, vilket är den siffra, varmed efter noggranna uträkningar på fodertillgången, vi skulle behöva nedsätta vår kreatursstam utöver den vanliga nedslaktningen. Nu har visser-

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

ligen exporten fortgått hela tiden, men exportmöjligheterna äro för närvarande icke så värst stora; och för att det icke skulle bli stockningar på järnvägarna och stockningar i exporthamnarna, hava genom civilministerns och min försorg vissa förhandlingar varit förda, så att exporten blivit i viss grad begränsad och reglerad, anordningar, som varit tillämplade sedan medio av november. Emellertid, hur mycket exporten än fått vara fri, har tills dato dock icke mer än 60,000 djur exporterats åt olika håll; och om vi då beräkna, att man vill sätta ned kreatursstammen med 180,000 djur, så framgår ju härav, att någon överdriven export icke förekommit.

Om icke exporten får fortgå, bliver naturligtvis följden den, att det allt för stora kreatursantal, som måst bibehållas allt för fort förtär den befintliga fodertillgången. Bäst är då att man genast på hösten kan avpassa kreatursbesättningarna, så att det antal djur, som skola vinterfordras, avpassas efter fodertillgången. Ty att behålla en stor mängd kreatur och svältföda dem är sannerligen ingen god ekonomi vare sig för djurägaren eller för dem, som skola köpa av ladugårdsprodukterna. Det har visat sig, att under höstens och vinterns lopp smörproduktionen minskats med ungefär 25 %, under det att den nedslaktning, som varit, icke minskat koantalet med mera än ungefär 3 %. Vad kan då orsaken vara till den minskade smörproduktionen? Jo, utan tvivel, att lantmännen hava mindre att ge sina djur, och att den mjölkkvantitet, som dessa lämna därigenom har minskats. För min del tror jag därför att det rent av är ett intresse även för den konsumerande allmänheten att exporten får obehindrat fortgå.

Det nu sagda gäller om nötkreatursexporten. Men det gäller också, och i långt högre grad, om fläskexporten. Vår svinuppfödning är inriktad på export. I samma ögonblick som exporten hämmas, vågar folk icke — och det gäller här i stort sett just de allra minsta jordbrukarna — att fortsätta med sin uppfödning av smågrisar. Under krisens första dagar blev ju här en mycket stor rusning efter livsförnödenheter. Kronan behövde förse sina förråd, och det visade sig allvarlig brist på många ställen, särskilt i städerna. Därför beslöts också att utfärda exportförbud, ett exportförbud som hölls i en månads tid; och jag kan försäkra herrarna, att jag har ganska vissa uppgifter om att den månadens exportförbud inverkade så pass menligt på svinuppfödningen i landet, att vi säkerligen få ganska ledsam känning därav en 7—8 månaders tid därefter. Hellre än att köpa dyr säd för att kunna behålla sina smågrisar, togo svinuppfödarna livet av dem; och det är alldeles givet, att det kommer att bli brist, när den tiden kommer, att de smågrisarna skulle varit färdiga att som fullvuxna slaktdjur ingå i marknaden.

Här har emellertid sagts, att ett exportförbud måste komma till stånd, för att hålla priserna inom drägliga gränser. Ja, mina herrar, jag upprepar, vad jag förut sagt: det är dyrt, men det beror därpå, att allting på grund av kriget är dyrt nu; men att säga, att det är *ovanligt* dyrt nu, det är icke sant. För december månad, om

vi bara taga det exemplet, kostade för hela riket färskt nötkött av bättre slag, så kallad stek:

år 1912	117 öre pr kg.
» 1913	121 » » »
» 1914	111 » » »

sämre nötkött, så kallat soppkött, kostade:

år 1912	97 öre pr kg.
» 1913	100 » » »
» 1914	91 » » »

För att icke trötta för länge, vill jag ytterligare ta allenast priserna på fläsk. Färskt sidfläsk kostade under december månad, för hela riket:

år 1912	129 öre pr kg.
» 1913	133 » » »
» 1914	133 » » »

således samma pris de senaste två åren;
svenskt salt fläsk kostade i december:

år 1912	136 öre pr kg.
» 1913	142 » » »
» 1914	140 » » »

De av mig upplästa priserna äro medeltalspriser för hela landet. Om vi däremot skulle gå igenom vad Stockholm har haft för priser, då måste jag säga, att man verkligen har skäl att beklaga sig. Ty där har höjningen varit ovanligt hög. Men den saken torde icke kunna få skyllas på den allmänna prisstegringen i landet, utan den beror naturligtvis på att en del personer, antagligen mellanhänder, göra sig en alltför stor vinst; och där tror jag även man får söka anledningen till de klagomål, som i höstas framkommo mot mjölkhandeln i landet.

Herr Persson i Norrköping bad mig fästa mig vid de många petitioner om exportförbud, som nu inkomma, och sade, att nu hade också slaktare och charkuterihandlare i stor utsträckning vänt sig till regeringen med en sådan anhållan. Jag har mottagit dem, och jag har tänkt på dem. Men jag ber också att få meddela, att det går ingen dag — ja, det är kanske för mycket sagt — men det går ingen vecka, då det icke inkommer ansökningar till regeringen, att regeringen måtte bevilja dispens för ytterligare export. I tisdags och i fredags har Konungen hållit konseljer. I dessa båda konseljer har Kungl. Maj:t avslagit flera ansökningar om rätt att exportera icke exportmärkt fläsk, partier på tillsammans icke mindre än omkring 50,000 kg. När de personer, som hoppades få exportera detta fläsk, underrättades om att Kungl. Maj:t avslagit deras ansökningar, sade de: »Det finns för oss ingen marknad i landet, vi kunna icke bli av med detta fläsk».

Det är rätt svårt, när man ser, hur det ständigt drages från olika håll och den ene säger: »Giv oss exportförbud», och den andra säger:

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

*Hemiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

»Släpp loss mera», att veta, vad som är rätt. Jag är rädd, att anledningen till dessa olika krav ligger i vad herr Persson pekade på: en väl stor iver att själva förtjäna.

Herr Persson ville också förebrå regeringen, att den icke redan tillgripit maximipris och expropriation, och herr Persson hänvisade på att det hade man gjort i våra grannländer, och därför skulle vi göra det också. Jag är glad, att vi *icke* ha gjort det. Jag tycker icke, att det ligger full rättvisa i att man skall säga till lantmännen: »Maximipris sätta vi på vad ni skola sälja, men vi hava icke i vår makt att sätta maximipris på vad ni behöva köpa; det blir således maximipris på vad ni säljer, men ni får betala vad utlänningen vill begära för kraftfoder m. m.» — Inför sådana fakta ställer man sig i det längsta tvekande, särskilt när man kommit till det resultat, vartill jag här kommit, nämligen att, fastän vi i Sverige ännu icke tillgripit maximipriser, vi dock hava den lyckan att den dag som är hava lägre pris på såväl vår säd som på vårt mjöl och vårt kött. än vad våra grannländer ha, där man gång på gång tillgripit än den ena än den andra tvångsåtgärden.

Sedan herr talmannen återtagit ledningen av kammarens förhandlingar, yttrade

Herr Sommelius: Herr talman, mina herrar! Under den tid av snart sex månader, varunder världskriget berett även det neutrala Sverige de allra största svårigheter, har starkare än någonsin förr behovet av ett kraftigt fungerande näringsliv gjort sig gällande. Aldrig har dess hämmade verksamhet väckt större oro, och aldrig har dess invecklade konstruktion och dess komplicerade maskineri givit regeringen ett svårare problem att lösa. Att sörja för tillförseln till landet, att bereda tillfälle för exporten att obehindrat, så långt möjligt, söka sin avsättning, att reglera landets behov av brödsäd och sörja för utförseln av det kreatursbestånd, som en felslagen skörd icke räcker till att föda, att tillgodose i allmänhet landets ekonomiska behov, voro och äro uppgifter, vilka i högsta grad krävde kallt huvud och kloka beräkningar.

Om jag därför vid detta tillfälle tar mig friheten att beröra frågan om vårt näringslivs befordran, så hämtar jag mod därtill av det faktum, att väl för första gången i våra hävder det visat sig, att man inom alla läger intresserat sig för och sökt att befordra densamma, eller med andra ord, att man har kommit till insikt om dess ofantliga betydelse.

Om vi ägna någon uppmärksamhet åt de senare årens tron- tal, eller åt de kungliga propositionerna eller riksstatsmotionerna, så finner man nog sällan några ansatser till näringslivets befordran men däremot allt för ofta framställningar som avse försvårande av dessa vårt lands viktiga funktioner.

Jag vågar därför frambära den meningen, att vi icke på långt när aktat på de väldiga resurser vårt land äger, förutsättningar,

som helt säkert icke i något annat land stå till buds för en befolkning, som vida överstiger vår.

Övertygad därom att statens medverkan till utveckling av svensk företagsamhet är i främsta rummet nödvändig, anser jag, att denna uppfattning ej bör tolkas så, att staten skall direkt ingripa i det nationella arbetet. Redan har detta i alltför stor omfattning ägt rum. Men staten kan träda hjälpende emellan — den kan visa vägarne varpå målet kan vinnas, den kan undanröja hindren, den kan påvisa bristerna och stödja företagsamheten, den kan genom upplysningsarbete giva anvisningar och framför allt kan den inställa alla åtgärder, som kunna anses hämma den ekonomiska utvecklingen; och där det privata kapitalet icke räcker till för de stora planerna, kan den genom sina starkare krafter medverka och stödja. Men först och främst kan den genom sina därför lämpade organisationer och sin makt bidra till utredningar, praktiska anordningar till väckande av ett allmännare intresse.

Senaste riksdagen fattade åtskilliga beslut, som obetingat fordra statens uppmärksamhet åt hithörande frågor och som med nödvändighet kräva, att man hädanefter tager hänsyn ej blott till frågor av social och filantropisk beskaffenhet utan lägger i dagen även omsorgen om det praktiska livets krav, som man hittills uteslutande betraktat som ett enskilt intresse. Men skall man nu av landets synnerligen offervilliga befolkning kräva de större bördor, som de senaste riksdagarna för skilda ändamål nödgats besluta, så torde tiden vara inne, att man ägnar mera omsorg åt all enskild företagsamhet för att därur skapa de resurser, som behövas för denna fortsatta utveckling av ej blott vårt försvar utan för övrigt av alla de uppgifter, som mer och mer krävas att tillgodoses i långt raskare tempo än vår nuvarande ekonomiska utveckling förutsätter.

Storartad var i sanning den provkarta på svenskt arbete på skilda områden, som Baltiska utställningen företedde, men det oaktat växa icke våra exportsiffror, särskilt vad angår färdiga fabrikat, med önskvärd hastighet. Möjligen kan detta bero på svenskens i förhållande till hans talang för tekniskt arbete relativt svagare köpmannaegenskaper. Ett är säkert: att endast genom vår unga industri har skapats möjligheten att uppbära de på flera områden genomgripande reformer, vilka krävt ekonomiskt underlag. Men vi skola väl ej stanna på vår nuvarande ståndpunkt. Allvarliga försök böra göras, så att vårt näringsliv icke kommer att falla tillbaka, utan så att genom nyskapade resurser nya företag kunna bereda sysselsättning åt nya hjärnor och nya armar. Jag torde få erinra om några särskilda fall, som torde vara av betydelse.

Vi sågo, hur man vid 1913 års riksdag beslöt att genom djupborrningar undersöka vissa malmfälts mäktighet, och ofta har jag frågat mig, varför icke staten utsträcker dessa djupborrningar till mellesta Sverige, där man helt säkert skall på många orter finna mäktiga lager av mineralier; och vi hörde för icke så

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

länge sedan, hur vårt svenska jordbruk ställes inför oskäligen priser å det värdefulla och dyrbara kalisaltet, sedan tyska staten vidtagit så omfattande djupborrningar, att den är innehavare av de flesta kaligruvor. Kalisalt hör just till de ämnen, som möjligen genom djupborrningar kunde förvärfvas i södra Sverige. Lika visst som man ovan jorden har att räkna med ofantliga värden till människans gagn, likaledes har man anledning att förmoda att i jorden finnas värdefulla föremål som kunna giva näring och uppehälle åt en ökad befolkning.

Något om än obetydligt har staten velat skänka sin hjälp till befordran av det stora spörsmålet att förädla något av svensk järnmalm till järnvägsskenor och balkar m. m. Vore det ej en klok politik att i dessa strävanden bispringa den enskilda företagsamheten? Allt för länge har denna dyrbara import tryckt vår handelsbalans, och denna fråga hör till dem, som för länge sedan bort omhändertagas. Helt säkert skulle icke i något annat land man så sorglöst som hos oss åsett den massimport av förädlade järnvaror av alla upptänkliga slag som äger rum i Sverige, som dock i så hög grad har förutsättningar ej blott i befintliga råämnen utan framför allt i teknisk duglighet att kunna tillgodose vårt eget behov och därtill en betydande utförsel. Enskilda företag hava ingalunda underlåtit att åstadkomma betydande resultat, men ännu återstår mer än mycket.

Inom jordbruket gör sig för närvarande gällande en stark opposition mot den tillämpade metoden med boskapens överdrivna utfordring med kraftfodermedel, från utlandet importerade, varmed man anser, att det smör vi exportera blir alldeles för dyrbart att framställa och ladugårdens drift blir föga eller icke givande. Vore det icke en uppgift för staten att genom verkligt sakkunniga lösa denna fråga och måhända därmed åtminstone befria oss från en måhända onödig import. Hundratals artiklar av alla slag införas dagligen i landet, och tillverkningen av desamma skulle förutsätta arbete för köpmän, ingenjörer och arbetsfolk. En fullständig utredning om produktionsmetoder och kostnader för nya företags anläggande samt omsättningens storlek skulle vara en väckelse till enskilda initiativ.

Glädjande torde det i varje fall få anses, att Kungl. Maj:t och senaste tvenne riksdagar vidtogo åtgärder för att tillgodose handelsundervisningen med anslag, och ehuru de belopp, som beviljades, i förhållande till annan undervisning voro anspråkslösa, torde det få anses som ett erkännande av statens plikt mot denna undervisningsgren likaväl som mot all annan, och man får hoppas att även den lägre handelsundervisningen snart må bli tillgodosedd, ty på kunskap och bildning vilar utbildningen även på det praktiska livets område.

Men jag tolkar det som ett åsidosättande av våra exportintressen, att man underlåter att i ännu större omfattning sätta praktiska svenska konsuler i tillfälle att i främmande länder bereda väg för avsättningen av vårt lands produkter. Endast

genom i köpmansyrket tränade svenska affärsmän kan svensk marknad vinnas i främmande land. Endast consules missi och ej icke-svenskfödda konsuler kunna i detta avseende göra verkligt gagn — ett gagn som heller icke kan åstadkommas av akademiskt bildade ombud i främmande länder.

Att undersöka storleken av de räntesatser, som vårt lands näringsidkare, särskilt de ekonomiskt svagare, få i sin verksamhet vidkännas, torde också räknas in bland statens omsorger, då riksbanken i detta avseende icke kan göra sitt inflytande gällande; och betungande för att icke använda kraftigare uttryck äro i sanning de räntesatser, som för närvarande tillämpas av våra affärsbanker. Genom stödjande av fondmäklareverksamheten hava de svenska bankerna ingalunda bidragit till att underlätta arbetet för de värdeproducerande företagen i vårt land. Genom den starka konkurrensen om det lösa kapitalet för den växande inlåningen återstår föga kapital för produktiva ändamål.

Lyckligare lottat med avseende på sina naturtillgångar än de flesta andra länder har vårt land dock icke lyckats att fullt tillgodogöra sig fördelarna av sina malmtillgångar, skogar, sin trävaruindustri, sitt betydliga jordbruk och sin elektriska drivkraft, vilken senare ännu hämmas i sin utveckling av det råddande osäkerhetstillstånd, som statens vattenprocesser åstadkomma och som utan kommentarier talar sitt tydliga språk. I exporthänseende stå vi efter övriga länder med undantag av Grekland, Balkanstaterna och Norge. Det lilla Danmarks exportsiffra står ganska nära vår, oaktat Danmark i huvudsak är hänvisat till sitt jordbruk, varifrån det 1910 exporterade av levande djur, animaliska födoämnen, mejeriprodukter, ägg, spannmål för 472 miljoner kronor, därav smör för 209 miljoner kronor och ägg för 29 miljoner kronor. Om vi med denna siffra, 472 miljoner kronor, jämföra värdet av *vår* export 1911 av metaller, maskiner, malm, trävaror, tändstickor, pappersmassa och papper — så lunda av skogar och berg — så nå vi en siffra, dock icke uppgående till mer än 444 miljoner kronor. Jag vill ej underlåta att nämna, att vår sädes- och rotfruktsproduktion är betydligt större än Danmarks, och vår areal odlad jord 630,000 hektar större. Vår nötkreatursbesättning är också betydligt talrikare.

Jag anser mig böra tillägga, att de senaste åren våra exportsiffror torde hava stegrats, men så har nog varit fallet även med andra länder. Men den anförda jämförelsen torde nog utgöra ett bevis därpå, att vi helt säkert icke tillvaratagit våra egna intressen, men den torde också visa, att vi äga tillräckliga naturtillgångar att tillvarata och upparbeta, och särskilt står landet i den största tacksamhetsskuld till trävaruindustrien för dess betydande tillförsel av utländskt kapital, vilken sedan dess tillkomst tillfört vårt land den vackra summan av c:a 7 miljarder kronor. Det kräves ett målmedvetet arbete, om vi skola uppnå den handelsomsättning, som erfordras för vårt lands välfärd,

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

och det lilla Danmark ger oss en lärdom, att man även utan malm, skogar och älvar kan avsevärt uppbringa sin produktion. Visserligen har vår unga industri lyckats uppnå en produktion som i värde är dubbelt så hög som jordbrukets, och det har lyckligtvis visats, att industrien icke på något sätt motarbetat jordbruket, utan tvärtom torde det vara ådagalagt, att industri och jordbruk äro på det intimaste sätt samhöriga, och bägge dessa produktionsgrenar synas samverka till gemensam utveckling och tillväxt.

Att påvisa brister, kritisera och klandra är i allmänhet en mycket lätt uppgift, men att sätta något bättre i stället är långt svårare. Jag har dock i detta anförande hänvisat till statsmakternas underskattande av landets ekonomiska arbete, och helt säkert ligger häri till största delen anledningen till den rådande oförståelsen för de stora materiella resurser, varöfver landet förfogar. Jag hyser icke tvivel om att man däråt kommer att ägna mera uppmärksamhet.

Få länder hava arbetat under mera byråkratiska former än vårt. Redan i vårt undervisningsväsende finnes ännu kvar den fäderneärvda uppfattningen att sorgfälligt ur undervisningsplanen utgallra allt som kunde äga betydelse för det praktiska livet. Hela elementarundervisningen bedrives för utbildande av ämbets- och tjänstemän, och eleverna lämna skolan i saknad av den nödvändigaste kunskap om vårt ekonomiska liv och lagarna för desamma. Hur gagneligt hade det icke varit, om i överstyrelserna för vårt undervisningsväsende även beretts plats för lek-män, vilka helt säkert skulle kunnat vaka över att intresset för det nationella praktiska arbetet blivit tillgodosett.

Det är sålunda min mening, att ett upplysningsarbete finge tillfälle att göra sig gällande för att sprida kunskap om vikten av att allt enskilt arbete befordras, och att just dessa som ägna sig åt detsamma, icke betraktas som en mindervärdig underklass. Det skulle väl icke krävas så lång tid för att även vårt land skulle få förmånen av ett handelsdepartement; förr än denna länge närda tanke blir realiserad kan man ej säga, att början blivit gjord till en bättre ekonomisk framtid. Visserligen hava vi på sina ställen handelskamrar, visserligen finnes ett kommerskollegium, men allt som göres stannar i de flesta fall i resultatlösa utredningar, så länge vi ännu äro i saknad av ett måls-menskap för vårt näringsliv, som nu mer än någonsin bör uppmuntras, om detsamma fortfarande skall utvecklas till gagn för vår befolkning och landet i dess helhet.

Chefen för lantförsvarsdepartementet herr statsrådet Mörrcke: Herr talman, mina herrar! Jag skall anhänga att få säga några ord med anledning av vad herr Christierson uttalat om befordringarna inom armén.

När herr Christierson i slutet på förra riksdagen uttalade sina åsikter i detta ämne, hade jag beklagligtvis icke tillfälle

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

att vara närvarande i kammaren, emedan jag då uppehöll mig i första kammaren. Så snart emellertid kammarens protokoll blivit tillgängligt och jag sålunda närmare kunde se, vad herr Christiernson hade yttrat, skrev jag till honom och uttalade mitt instämmande i att de principer, som han i sitt anförande uttalat, borde vara i allt huvudsakligt gällande vid befordringar, och detta upprepar jag nu. Lika litet som herr Christiernson anser jag, att den gamla satsen, att den Gud ger ett ämbete, ger han också förmågan att sköta detsamma, bör få vara tillämplig i vårt land. Men det är ju dock så i praktiken, att när det är fråga om befordringar, det kan vara ganska olika omdömen om en persons kapacitet och lämplighet för den ifrågavarande befattningen, och man får akta sig att förkasta någon som icke är mindervärdig.

I samband härmed vill jag framhålla, att det nog i en hel del fall varit så, att jag beaktat sådana åsikter, som av herr Christiernson framhållits, men jag vill slutligen påpeka, att det är endast ifråga om förtroendeplatser, som det står i Kungl. Maj:ts makt att avlägsna från sin plats en person, som icke är fullt lämplig för densamma. I fråga om alla andra befattningar, således fr. o. m. överstelöjtnant och ända ned, är det icke möjligt att få bort en olämplig person mot hans önskan utan rannsaking och dom.

Jag vill således härmed hava uttalat, att jag i allo instämmer i de grundprinciper, som herr Christiernson uttalat, och skall söka så vitt möjligt följa dessa principer, så att icke några element, som icke passa för sina platser, vare sig få kvarstå där eller befordras vidare.

Av en annan ärad talare, herr Eriksson i Grängesberg, har antytts, att skälet till, att beslutet med avseende på tvångsin-kallelse av reservunderbefäl icke kom att underställas den samlade riksdagens avgörande, skulle vara det, att främmande krafter härvidlag haft sitt inflytande. Jag kan försäkra, att vid detta ärendes behandling inom statsrådet all möjlig skyndsamt-het iaktogs och likaledes, att icke några främmande krafter, sådana som antytts, varit i verksamhet, utan att det uteslutande varit hänsyn till själva saken, som varit bestämmande.

Samma ärade talare yttrade sig om de missförhållanden, som måhända äro rådande vid Dalregementet. Jag känner icke mer än han om dessa saker, nämligen det som varit synligt i pressen. Detta har jag däremot noga tagit del av. Vad jag hittills åtgjort i denna sak är, att jag i går hade ett personligt samtal med arméfördelningschefen, och att detta samtal resulterade i, att han skulle anställa en undersökning om förhållandena. Förrän resultatet av denna undersökning föreligger, kan jag icke avgiva något som helst yttrande om min ställning till frågan.

Herr Lindhagen: Herr talman! Remissdebatten skall

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

ju avse närmast att bereda medlemmar av kamrarna tillfälle att yttra sig om landets politik i allmänhet. Nu är det ju så, att av all vår s. k. politik det för närvarande är *utrikespolitiken*, som närmast gör sig gällande i våra sinnen och tilldrar sig vår uppmärksamhet. Ingen gång förut i de senare tidernas historia har den varit så aktuell. Vår utrikespolitik är en del av hela världens utrikespolitik och vi äro således ytterligt medintresserade i densamma. Jag skulle därför vilja uttala några personliga meningar om landets utrikespolitik, helst som jag vet, att dessa meningar delas av en stor myckenhet medborgare i hela landet.

Det uppstår emellertid någon tvekan därför att det nu, likasom vid militärdebatten förra året, inpräntats hos oss i riksdagen, att man bör icke snudda vid utrikespolitiken, att denna är ett av dessa brännbara ämnen, som det icke är lämpligt att röra vid. Jag kan icke förstå denna tankegång. Man måste tro, att så snart det gäller utrikespolitik, måste alltid riskeras att det säges något oförnuftigt i riksdagen och att därför inom riksdagen bör iakttagas tystnad, emedan det endast är diplomaterna som förstå den här saken. Det är så mycket underligare, att sådana satser fortfarande få göra sig gällande, som det väl tvärtom allt mer går upp för världen, att den utrikespolitiska ledningen icke vidare får ligga, såsom den nu gör, ensamt kan man nästan säga, hos dynastierna, generalerna och diplomaterna, utan att den bör vara en hela folkets tillhörighet och att således ledningen eller åtminstone medinflytande bör tillerkännas parlamenten, som hittills fått spela en mycket obetydlig roll i denna angelägenhet.

Vad man här närmast tänker på, nämligen vår önskan och vilja att vara fullkomligt neutrala gent emot de krigförande makterna — det ämnet är så uttömt och därom är enigheten så stor, att jag fullkomligt instämmer med den morgontidning, som i dag uttalade, att om man yttrar sig vidare om den saken, det blir bara onödiga deklARATIONER. Jag lämnar således helt och hållet denna sak, som väl är det brännbara i vår nuvarande utrikespolitik och skälet till att man är så rädd för att röra vid densamma.

Men jag undrar, om det däremot icke behövs så mycket mer, att talas om *framtidens utrikespolitik*, om krigens orsaker och nödvändigheten att undanröja desamma, om vårt lands stora intresse av en förnuftig organisation av världen och ländernas gränser inom densamma. Jag tror för min del, att i denna livssak inträffar ingenting i världen till det bättre, om icke folken överallt och människorna överallt och således i all synnerhet också deras representanter i riksdagarna öppet och lidelsefullt taga parti för rättstankarna mot våldstankarna. Jag anser detta vara nödvändigt, och då ingen annan här gjort det, har jag ansett det vara min skyldighet att yttra mig, ehuru det är allt annat än nöjsamt att uppträda i sådana frågor, då det

anses obehörigt att tala om dem. Jag har ansett det också vara min skyldighet att uppträda, därför att det ligger i mitt mandat att göra det och därför att min övertygelse som sagt säger, att vi måste var och en draga vårt lilla strå till det hela för att åstadkomma mycket om möjligt redan vid världskrigets avslutande eller åtminstone åtskilligt då och så mycket mera i fortsättningen.

De krigförande makterna syssla mycket litet med dessa rättsfrågor och världens förnuftiga organisation. Vad de neutrala staterna beträffar taga deras enskilda medlemmar oförnuftigt och tanklöst parti kors och tvärs, än för den ena och än för den andra staten, beroende på vars och ens traditioner, partiställning, materiella intressen, släktskapsförbindelser och dylikt, medan det officiella samhället visserligen försöker breda en slöja över dessa företeelser men också stannar vid detta. Man kan säga, att den svenska regeringens program för närvarande i utrikespolitiken liksom riksdagens — det nödgas jag konstatera — är helt enkelt »tyst!» Det är hela programmet. Men, som sagt, man får enligt min uppfattning icke iakttaga tystnad bara, ty då inträffar aldrig någon ändring till det bättre, utan vi böra lidelsefullt taga parti för rättstankarna och vad som skall ske i framtiden.

Nu händer det emellertid någon gång, att statsmakten bryter denna neutralitet, vars program är den absoluta tystnaden, och då kan det förekomma, att statsmakten, representerad av regeringen, tager parti emot just det, för vilket jag anser vi borde i stället med förståelse intressera oss. Det har verkligen inträffat ett sådant särskilt uppseendeväckande fall, och jag hoppas, herr talman, att jag icke överskrider grannlagenhetens gränser, då jag nu vill beröra något denna regeringshandling, företagen, det kan man förstå, under intrycket av den negativa utrikespolitiska uppfattning, som härskar i landet, men som enligt mitt sätt att se icke är förenlig varken med vår gamla yttrandefrihet eller våra förpliktelser mot framtiden. Jag syftar på fru *Alexandra Kollontays utvisning*. Fru Kollontay, som förut varit gift med en rysk general, men kommit att intressera sig för de demokratiska strävandena inom Ryssland, måste på grund av sina politiska åsikter lämna Ryssland och har sedermera en längre tid varit bosatt i Berlin. Hon är medlem av det socialdemokratiska partiet och en uppburen och uppmärksamman medlem av internationalen och är för övrigt en högt bildad och mycket älskvärd personlighet. Under sin vistelse i Berlin har hon hjälpt de ryska дума-medlemmarna av det socialdemokratiska partiet att utarbета enquêtes och utredningar av praktiskt innehåll, och hon har senast varit sysselsatt med ett större arbete om moderskapsförsäkringen. Emellertid kom kriget. Hon hade kvar sin ryska medborgarrätt och blev därför ögonblickligen utvisad från Tyskland, där hon trots att hon skulle få en varaktig stad. Vart skulle hon taga vägen? Hon vände sina blickar åt olika håll och beslöt

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Remiss av
statscerks-
propositionen.
(Forts.)

sig för att söka få en ny fristad i »frihetens stamort på jorden», som ju Sverige lär vara.

Det är klart, att när en sådan känd och för mänsklighetens frigörelse varmt intresserad personlighet slår sig ned här, hon uppsökes av liktänkande och att tidningar, som syssla med dessa frågor visserligen icke i överensstämmelse med den officiella meningen men i allt fall i överensstämmelse med sin övertygelse, anhålla om bidrag av hennes hand. Således lämnade hon även ett par uppsatser till två antimilitaristiska tidningar, såsom de kallas, men som dock arbeta inom ramen för det svenska statsskickets grundlagar och med syfte att kunna få bort militarismens elände ur världen. Hon skrev bl. a. i en tidning en varmhjärtad artikel, ställd till socialdemokratiska kvinnor i alla länder, och i en annan en artikel om kriget och våra närmaste uppgifter. Man har sagt, att dessa artiklars innehåll, särskilt den senares, skulle vara förgripligt, men de innehöllo intet annat än vad jag häf sagt, att vi böra intressera oss för, en varmhjärtad uppfattning om huru vi måste arbeta för att rätten skall segra framdeles och hur vi skola försöka komma till rätta med militärväsendet i världen. Hon hade utlovat fortsätta bidrag och dem kan hon mycket väl lämna var hon än befinner sig, ty tryckfrihetslagen skyddar ännu någorlunda medborgares tanke- och yttrandefrihet. Alltnog, hon blev plötsligt utvisad, varför förstår jag icke, då hon endast uttalat rättstankar för framtiden. Således, när regeringen bröt sin neutralitet en gång, var det just därför, att man även krävde tystnad även om sådana saker, som det enligt min uppfattning bör vara ej blott tillåtet utan en skyldighet att tala om.

Sida vid sida i samma tidning hade även jag inne en uppsats, som innehöll ungefär samma tankegång, kan man nästan säga. Nu var jag lyckligtvis svensk medborgare, och blev därför icke utvisad, varav nyttan av svensk medborgarskap belyses. Men i alla fall visar detta, att denna utvisning också är ett slag, riktat mot den åskådning, som många med mig hysa och som man icke kan komma åt, därför att grundlagarna tills vidare skydda den samma.

Jag tycker att detta icke är något ärofullt drag för vårt land, och därför har jag velat fästa uppmärksamheten på saken, ehuru jag förstår, att regeringen, liksom alla regeringar och alla parlament för närvarande, är ytterligt valhönt i behandlingen av rättsfrågor och yttrandefrihetsfrågor.

Nu må här något närmare illustreras vad vi enligt min uppfattning böra *taga parti emot*. Till en början är det klart, att vi icke kunna taga parti mot medborgarna såsom människor, ty var vi än befinna oss, äro vi naturligtvis alla, någorlunda åtminstone i god tro. Vad man skall taga parti emot är de system som åstadkomma det tillstånd, som nu råder i världen, dessa institutioner, som inverka på vår inre andliga frihet och hindra

oss att göra den gällande. Då uppstår den frågan: vilka äro dessa system jämte institutioner?

Då måste jag för det första säga helt allmänt, att vi måste taga parti mot *det föregående seklet*. Jag vill härmed icke hava sagt, att icke även detta gjort stora gärningar för framtiden. Det har skapat en underbar ekonomisk och teknisk utveckling. Även rättstankarna ha under det seklet blivit sådda och säkerligen icke alldeles förgäves. Men det är dock de tekniska och ekonomiska framstegen som dominerat och ha gjort att maktfullkomligheten suttit vid styret, så att rättstankarna kommit till korta. Seklet har varit ensidigt i sin glömska av det förnämligaste, och därför har det slutat med ett världskrig.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Man kan även uttrycka detta så, att det är den s. k. *praktiska politiken* som utmynnat i den stora bankrutt, som vi nu äse. Även seklets parlamentariska politik har gått den ensidiga ekonomiska utvecklingens ärenden företrädesvis. Därutöver har den inrättat sig bara för de s. k. små stegen i sina önskningar om förnuftiga framsteg. Så har det kommit sig att det icke fått finnas ens fem procent, ja, ej ens en procent andra steg än de små. Man bygger icke ett hus, säger man, på annat sätt än genom att foga sten till sten. Sålunda har seklet också kommit därhän, att i den parlamentariska politiken icke ens någon liten bråkdel av arbetet, inriktats på att förbereda de större stegen, detta som väcker hänförelse och lägger grunden i våra sinnen till en större byggnad i framtiden.

Därför har det också nu inträffat, att denna byggnad av rättstankar, som skulle muras upp bergfast i våra sinnen, icke har kommit till stånd, och därför har det blivit så, att när de större påfrestningarna från makten kommit, så fanns i sinne-lagen icke någon motvikt häremot.

Det är dock så, att om en jordbrukare — det kunna ni väl ge mig rätt i — vill ha en god äring, rycker han upp ogräset med rötterna och klipper icke bara bort små stjälkar och blad här och där, d. v. s., han rensar bort ogräset radikalt och i synnerhet göra sådana jordbrukare, som tillhöra högern detta, ty de ha merendels det största rörelsekapitalet. På samma sätt kan det icke bliva någon god äring på samhällsåkern, utan att även där ogräset ryckes upp med rötterna och skall det bli någon ända på det vi nu bevittnat, måste alla beflita sig om att befria världen från det gamla ogräset. Men detta kan endast ske på det sättet, att även parlamenten och regeringarna driva väl s. k. praktisk politik ända till 95 %, ty dagens omedelbara omsorger måste upptaga oss mest, men samtidigt också s. k. idépolitik till åtminstone 5 %.

Nu börja emellertid dessa nödvändigheter, som jag talat om, sippra ut till och med i en och annan ledande huvudstads-tidning, dock ännu icke såsom egna reflexioner utan såsom försiktiga citat från utländska uttalanden. Jag fann häromdagen ett citat, det var i Dagens Nyheter, där det omtalades, att

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Goethe skulle sagt, att det är hänförelsen, som skapar historia. Där ha vi ett erkännande från en auktoritet, att den där lilla procenten idépolitik är den faktor, som företrädesvis uppreser historiens milstolpar, som skapar historia. Hänförelsen för rättsidéerna skapar bestående historia. Vad vi därför, också kunna sägas böra ta parti emot, är *det förflutna seklets parlamentarism* med dess avvisande i politiken av kraven på inre frihet och social etik och framhävande av den ytliga egennyttn och taktiken såsom det förnämligaste. Med andra ord, *funktionaris- mens problem* träder oss till mötes i sin ofantliga storhet.

Under intrycket av dessa påtvungna nydaningar i åskådningssättet börjar till och med den gamle Spinoza komma till heders. Jag läste häromdagen i en tidning en redogörelse bland annat för hans tankar om »den andliga enheten såsom betingelse för maktens enhet.» Det är något som rör detta. Det hette där: »Man kan finna sig i mycket för fridens skull; men om trälldom, barbari och isolering skulle kallas frid, så är frid det eländaste av allt för människorna. Staten skall icke göra människorna till djur eller maskiner utan tvärtom verka därhän, att deras andliga och lekamliga verksamhet kan utövas fritt, och att de kunna bruka sitt fria sunda förnuft.» Där se vi konturerna av den stora demokratin, *sinnelagets demokrati*, på vilken världen ännu förgäves väntar.

Jag har förut tillåtit mig att tala något om det sista seklet men vill som sagt ingalunda bryta staven över det helt och hållet. Vi böra rättvisligen begränsa vårt klander och främst taga parti emot ett visst system under detta sekel, systemet *Europa*. Man skall icke tro, att det är tyskar och fransmän och ryssar och österrikare och även engelsmän förstås, som ställt till detta elände, utan det är hela Europa. Det anses här i landet, att vi icke äro med i kriget. Men det är ett fullkomligt misstag, ty vi äro lika inblandade i det som de andra, med vårt åskådningsätt, våra institutioner och vår ekonomi. Det är endast vårt blod, som icke är inblandat.

Varför har Europa blivit sådant som det nu framträder? Jo, därför att det alldeles för länge varit maktbary i världen, och kommit ifrån den tillbörliga hänsynen till social etik och dylika saker. Det har uppträtt som en rövare i all synnerhet. Det kunde vara lärorikt för oss att som en motsats till Europa något studera det undertryckta Asien med dess gamla kulturländer, om vilka en japansk författare säger, att »den österländska civilisationens fredliga och inätvända natur alltid gjort den svag mot yttre stötar». Det kunde vara av stort intresse att, innan den europeiska rövaren oåterkalleligen sätt sitt ogräs på den asiatiska åkern, taga till vara de frön till en bättre etikens kultur, som Asien kanske har kvar ännu till skillnad från Europa. Det kunde vara lärorikt för oss att lyssna till dessa folks egen uppfattning om vår världsdal, om våra fabrikers krigsförklaringar med framförande av Europas anspråk att få sälja och Asiens skyldighet att köpa.

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Jag skall endast läsa upp två strofer ur ett arbete av den nämnde japanske författaren, hämtade ur ett längre kapitel med rubrik »den vita olyckan». »Om några europeiska folks sjuka samvete framsvurit den »gula farans» spöke, har då icke Asiens lidande själ rätt att klaga över den »vita olyckans» verklighet? Och vidare: »Om Kina försökte lyfta sin hand, om masken vände sig sig i sir vända, upphävde icke genast Europa skriet om den gula faran? I sanning Västeras ära är Asiens förnedring.» Det kan vara nyttigt för en europeisk publik att höra, hurudana ni äro.

Nå, Europa är således den där gynnaren, som bör införas på någon korrektionsanstalt. Hur ter sig ännu i våra dagar förhoppningarna om Europa? Ja, i en tidning uti ett av de krigförande länderna sammanfattade nyligen en ledareskribent karaktäristiskt sitt omdöme om framtiden på detta sätt: »Vapnen skola vara det ifrågavarande rikets talemän. Genom vapnen måste byggnaden uppresas, efteråt må diplomaterna polera kanterna.» Ja, detta är en typisk europeisk tankegång från det nu döende och bankrutterade århundradet. Det är mot en sådan tankegång, som vi alla här i Europa måste redan nu med harm taga parti. Vi måste söka förstå, att världens storhet och mänsklighetens framgång icke består i att slå ihjäl varandra utan ytterst i att övervinna oss själva. Europa måste gå till verket och söka övervinna sig själv.

Nu är det vidare icke de europeiska folken såsom sådana, vilka bära hela skulden, ty människorna äro som sagt tämligen oskyldiga i vad som sker. Vad vi måste rikta oss emot är deras inrättningar, söker till en början skapa den s. k. chauvinismen och ofullkomlighet. En sådan institution är *den europeiska herremakten*, var den än befinner sig. Med herremakten i motsats till folkmakten menar jag sammanfattningen av dem, som fått tillfälle att utöva yttre makt och besitta ägodelar och som vilja förkovra båda delarna. De må nu även de, som jag förut framhållit, vara mycket aktningvärt folk, men, denna maktutövning dödar inom dem något av denna inre makt till det goda som även de i själva verket bära på. Den europeiska herremakten, stödd på sina inrättningar, söker till en början skapa den s. k. chauvinismen och utvidgar den till pangermanism och panslavism och värst av allt panarianism, som skulle rikta sig mot de asiatiska folken. Sammanslutningar äro naturligtvis bra, när de ske i fredligt syfte. Men allt detta gör man blott för att få till sitt förfogande en så mycket större knytnäve mot de övriga och därigenom grundas nya, ännu mera förskräckliga världskrig. Den stora saken om nationaliteternas rätt och frigörelse från förtryck kommer härvid icke alls till beaktande. Jag tror därför, att det är nödigt för oss att oavlatligt taga parti för mänskligheten mot dessa tendenser bland de härskande inom de europeiska staterna.

Man förstår så väl hur denna chauvinism uppkommer. I varje land kommer herremakten i besittning av det fria utbytet av det landets möjligheter. Men så blir det för trångt i det egna

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

landet och då ställer sig det ena landets överklass väpnad mot det andras för att på det sättet kunna utvidga sina besittningar och avsättningsområden och sin makt.

Det gäller således här att främst rikta sig mot den europeiska herremaktens ekonomiska politik. Jag åhörde häromdagen ett intressant föredrag av en norsk föreläsare, däri han framhöll den stora skillnaden mellan amerikansk exploatering och europeisk under den fria konkurrensen såsom ledstjärna. I Nordamerika, framhöll han, äro alla folk inbjudna, där sammansmälta de mera med varandra, genom fri konkurrens söka de utnyttja de ekonomiska möjligheter, som finnas, men de olika nationaliteterna söka däremot icke bekriga varandra med kanoner och gevär. I Europa strävar däremot varje stat efter att erhålla ett eget avstängt intresseområde av största möjliga storlek inom denna världsdel samt i Asien, Afrika och Australien. Där söka de sedan beväpnade utnyttja var sitt område med de andras uteslutande, men om möjligt på deras bekostnad. Varför, sade föreläsaren, kunna icke de outnyttjade möjligheterna i Europa, Asien och Afrika exploateras på samma sätt som i Amerika?

Detta nu under förutsättning av fortsatt fri konkurrens såsom grundvalen för världsekonomin. Men världskriget har dessutom fört långt fram den stora socialistiska tanken, att fri konkurrens, som på det sättet utövas, i och för sig icke kan vara riktig eller bliva lyckosam utan att man måste försöka uppnå också en viss planmässighet i produktionen. Sålunda har inträffat, låtom oss hoppas det åtminstone, att denna socialistiska tanke, som måste vara en framtidsstanke, ryckt oss in på livet oerhört mycket mera än förut, och detta är i alla fall en god frukt av den stora olyckan.

Nyligen läste jag en intressant artikel i en tysk tidskrift om möjligheten att vinna frihandel såsom segerpris. Det utvecklades i denna artikel, att man icke kan samla hela Europa under en frihandelsregim, ty därtill behövs bland annat ett tullparlament och detta blir omöjligt att manövrera med mer än högst två språk. Där framskymtar en annan framtidens grundlinje — ett världsspråk, som skall inläras i alla länders skolor. Det kan icke bli samförstånd mellan alla världens folk, förrän man kan förstå varandra och sammankomma till förnuftiga förhandlingar. Det uppstod vid denna erinran ett visst sorl i kammaren, jag hörde det så väl, men världsspråkstanken kommer att segra en gång, hur mycket ni än motsätta er densamma.

Jag skall nu helt kort bara beröra det så kallade *militärväsendet*, denna den europeiska herremaktens nädigaste institution. Märkligt nog äro riksdagens medlemmar för närvarande icke upplagda att diskutera den saken, men det är dock något, som vi lidelsefullt och just nu måste taga parti emot. Nu har Europas styrande »demokratiserat» militarismen genom den allmänna värnplikten, vilken väl dock är världens mest bloddränkta och dåraktiga inrättning, och så skolar man sedan hela folket i våldstan-

karna, låter detta »folk i vapen», som det också så vackert kallas, gå i döden för de europeiska besittningshavarnas rovdjursinstinkter.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Vad angår vår militärfråga, blev den ju löst förra riksdagen. En stor del av svenska folket är synnerligen missnöjd över denna lösning. Man må då åtminstone uttala den förhoppningen, att denna lösning måtte kunna inställas i den mån, som nya erfarenheter visa, att även enligt militär uppfattning de ofantliga summor, som svenska folket uppoffrar på försvaret, äro fullkomligt bortkastade. Vi ha ju sett, att undervattensbåtarnas stora betydelse blivit bestyrkt. Att döma av de uttalanden, som på grund av inhämtade erfarenheter gjorts, har det vidare visat sig, att de nya trupper, som måst skickas i elden efter att ha övats bara fem, sex veckor eller två, tre månader, äro fullkomligt lika dugliga som de andra arméerna för sina egentliga uppgifter. Jag vet icke, i vad mån detta är riktigt, men det ligger antagligen någonting under det, och om så är, visar det, att den långa övningstiden användes till mycket stor del till s. k. drill och mera onödiga övningar.

Fästningsväsendet är också någonting att tänka på. Det tycks, som om hittillsvarande befästningsanordningar icke skulle vara så mycket att bygga på gent emot de nya förstörelseredskapen. Särskilt vill jag säga, att man bör betacka sig för att bo i en befästad stad, där en krigförande får skjuta ner hela den civila befolkningen. Jag tror åtminstone, att vi i Stockholm, Karlskrona och Göteborg skola få be, att man flyttar fästningarna ut på landsbygden.

Vad slutligen angår frågan om den väpnade neutraliteten, ha vi där Belgiens exempel. Belgien har väpnad neutralitet, och det har gått som det gått. Nu är det många, som säga, att vi i Sverige böra bereda oss på att följa Belgiens exempel. Kommer någon och kränker vår neutralitet, så — fulla förintelsen i yttersta nödfall. Det är många, som tänka så. Herr Staaff har däremot sagt, att man bör nöja sig med en lagom blodsutgjutelse, och det tycker jag är förståndigare än det andra. Men varför kunna vi icke gå längre och säga: man skall försöka undvika all blodsutgjutelse. Atminstone är det ett tredje alternativ, som förtjänar att övervägas. Därom kan det råda ytterst olika meningar visserligen. Men för min del faller jag tillbaka på den uppfattningen, som jag förra året uttalade och som motionsvis framfördes, att som världen nu ligger, skulle det sannolikt vara en tidens gärning, vilken kommer att vara den snöboll, som rullar till lavin, om de nordiska folken genom samfärdlig deklARATION och övriga av mig ifrågasatta förutsättningar avsluta en nordisk avrustningsallians. Då föreställer jag mig, att det också blir så mycket pengar över till att avhjälpa fattigdomen, att vi därigenom bli ett föredöme för alla andra länder och göra dem så avundsjuka, att de med all makt sträva efter att handla på samma sätt. Vi kunna förstå, att det icke är mycket utrymme

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

för herr Staaffs tanke, det blir aldrig lagom blodsutgjutelse, utan har man väpnad neutralitet och blir denna kränkt, så går det alldeles som i Belgien, och alla tvingas att till sist följa med på den linjen. Men har landet icke en sådan väpnad makt, som inbjuder till överfall och som, väl besegrad, inbjuder till undertryckande, tror jag, att det tredje alternativet, ingen blodsutgjutelse, kommer till uppfyllelse.

Jag skall till sist endast i förbigående snudda vid nödvändigheten enligt min uppfattning att det gamla Europa också försöker komma till rätta med de medeltidsinrättningar, som kallas *de europeiska dynastierna*. Även därom såg jag i en ledare i en daglig tidning nyligen citatvis rent av framföras en antydning omsider, att däri kanske ligger en viktig framtidssak. Det synes mig, att alla innehavare av kejsar-, kunga- och furstevärdigheten personligen utan tvivel äro hyggliga medmänniskor, men de äro beklagliga, därför att de av kvarlevande medeltidsförfattningar tvingas att vara symboler, samlingspunkter och stödjepelare för allt, som omtöcknar de europeiska folkens sunda förstånd och goda vilja.

För att sammanfatta det hela vill jag således säga, att om livet är oss kärt, låt oss gå i elden mot det senila, Europas utlevade institutioner och nedisade tankevärld. Vem skall uträtta detta storverk? Det måste finnas någon segrare, som förmår det. Jag tror, att fredsorganisationerna komma att göra åtskilligt. De neutrala länderna skulle också kunna bidraga mycket, om icke regeringar och parlament alltid sträfvade att hålla alla goda krafter hos folken tillbaka. Jag tror dock, att världen ännu mest får lita till Internationalen. Under de första krisdagarna protesterade Internationalen enstämigt mot de hänsynslösa instinkterna hos de olika ländernas makthavande. Men när kriget i alla fall bröt ut, rycktes den med av nödvändigheterna. Man är icke mera än människa, och vi skola därför icke anklaga varandra men erinra oss att dessa nödvändigheter kunde vara mera tvingande på vissa håll än på andra. Vinterstormen har avlövat Internationalens träd, men roten finns i alla fall kvar, beredd säkerligen att skjuta nya skott, när våren och föryngringen kommer.

Detta är dock blott bräckliga institutioner. Den verkliga segrare, som skall frälsa oss, är folksjälén, som väl en gång skall lösas ur sitt tvång åtminstone av förtryckets övermått, och som ofta ensam förstår och känner med det väsentliga. Vi måste därför överallt enskilt och officiellt, såvitt jag förstår, i vår politik taga parti, och göra det lidelsefullt för folken, mot allt det sagda, som förtrycker dem, för framtidens rättstankar och mot det gångna seklets maktfullkomligheter.

Chefen för civildepartementet herr statsrådet von Sydow: Jag vill icke neka till, att jag känner mig tveksam, huruvida jag offer herr Lindhagens lidelsefulla futuristmålningar skall föra her-

rarna ner till några nyktra erinringar i anledning av ett par anmärkningar, som riktats emot regeringen och närmast mig. Jag skall i allt fall göra det.

Jag börjar med frågan om den påtalade utvisningsåtgärden. Jag kan icke finna annat än att anmärkningen är obefogad, fastän jag väl förstår, att herr Lindhagen och jag se på den saken genom helt olika glasögon. Beträffande de rent faktiska omständigheterna ber jag få meddela kammaren följande. Fru Alexandra Kollontay är rysk undersäte och har såsom herr Lindhagen nämnde, varit gift med en rysk general. Tidigare hade hon gjort visit i landet och hållit föredrag. Den 13 september vill jag minnas, kom hon till Stockholm närmast från Köpenhamn och slog sig ned på Hotél de Poste vid Vasagatan. Där stannade hon emellertid endast ett par dagar, till den 15 september. Då hon lämnade detta hotell, uppgav hon, att hon hade för avsikt att återvända till Ryssland. Denna avsikt, om det nu var hennes avsikt, fullföljde hon emellertid icke utan tog in på Carlesons pensionat vid Birger Jarlsgatan, där hon kvarstannade. Enligt vad som meddelats från pensionatet, hade hon stor post och fick en massa telegram samt mottog dagligen besök dels av svenskar och dels av en mängd utlänningar, huvudsakligen ryska undersåtar. Det synes efter hand ha bildats en liten revolutionär klubb omkring denna fru Kollontay, som för övrigt av allt att döma tycktes vara en mycket tilldragande människa.

I november utkom här i staden ett antimilitaristiskt blad, som kallade sig »Försvarsnihilisten», under redaktion av Einar Ljungberg och utgivet på Axel Holmströms förlag — namn som ju äro kända inom rörelsen ifråga. I den anmälan, vari tidningen presenterar sig, säges det bland annat: »Den dårhusmässiga kapitaliststaten hägnas av treenigheten: kronan, korset och bajonetten. Genom att slå ned militarismen är vägen öppen för den revolution, som skall frigöra mänskligheten från alla de reaktionära institutioner, som nu stänger vägen för folkens välbild och lycka.»

Sedan presenterar tidningen sin medarbetarkår, en hel rad namn, bland andra Alexandra Kollontay. Hon har i denna tidning, som här redan meddelats, skrivit en uppsats, som berör »kriget och våra närmaste uppgifter», i mångt och mycket innehållande saker, som man kan instämna i. I denna artikel säger hon emellertid också bland annat följande: »Men nu då den tyska socialdemokratin låtit dupera sig av den preussiska junkerstaten och slagit in på den felaktiga taktiken att understödja kriget, så har det blivit tydligt, att det är den framtida Internationalens plikt att uttala sig klart och utan omsvep på denna punkt och besluta en fast, avgjord revolutionär taktik även i fråga om krigsfaran.» Att det då var krigsfara även för Sverige, torde vara allom bekant. Nu kan det mycket väl hända, att fru Kollontay var en kvinna, som lidelsefullt, som herr Lindhagen sade, kämpade för rättssatser, kämpade för höga, om ock avlägsna mål — måhända fullföljde hon också andra syften, det vågar jag i denna stund icke närmare yttra mig om. I alla händelser hade hon i en för Sverige farlig tid inträtt i en tidning,

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

som var klart antimilitaristisk, och där proklamerat revolutionär taktik ifråga om krigsfaran. Jag finner det icke hava varit öfverensstämmande med min plikt — plikten att se till att icke rikets säkerhet trädde för nära — om jag icke vidtagit åtgärder för fru Kollontays avlägsnande från Sverige. Att här tala om kränkning av gästfriheten, anser jag obefogat — det begreppet har alltför vackra anor i detta land. För min del synes det mig, att då fru Kollontay, som på grund av sina revolutionära föregående uppgav sig icke kunna återvända till Ryssland, här sökt sig en fristad, så hade hon också haft skyldighet att iakttaga särskild försiktighet i sitt handlande och vandlande, vilket hon emellertid icke gjort. Detta om detta.

Jag skall nu be att få något upptaga den sak herr Sven Persson i Norrköping berörde, frågan om arbetslösheten. Han ville göra gällande, att tillräckliga åtgärder från statens sida icke vidtagits för att hindra uppkomsten av arbetslöshet och icke heller för att hindra följderna av dess verkningar. Till en början vill jag då säga, att denna arbetslöshet blivit väsentligt mindre, än man vid krisens början hade anledning antaga. I de kalkyler, som gjordes upp i början av augusti, räknade man med en arbetslöshet, omfattande 50,000 personer eller än mera. Dess bättre befinna vi oss mycket långt borta från denna siffra. I det avseendet torde de uppgifter, som lämnats i statsverkspropositionen angående utbetalning av understöd, vara synnerligen upplysande, detta i trots av vad herr Persson uppgav. Till slutet av förra året hade sålunda utbetalats endast 155,000 kronor i runt tal i understöd. I detta belopp ingår även den andel, som sedermera skall återgäldas av staten. Jag vill emellertid ingalunda påstå, att icke arbetslösheten i och för sig är stor. Den är dock mindre, än man haft anledning befara. Jag tror å andra sidan, att vi kunna ha anledning vänta än större arbetslöshet. Särskilt torde detta komma att gälla uppe i de norrländska sågverksdistrikten. På en del platser, där driften blivit inställd, har man dock igångsatt nybyggnadsarbeten för att åtminstone i någon mån bereda arbetarna sysselsättning. Emellertid även om arbetslösheten blir väsentligt mer omfattande än nu, anser jag mig haft fog för mitt påstående, att svenska samhället är väl rustat för att möta denna arbetslöshet, och detta tack vare det anvisade anslaget på 5 miljoner kronor till understödande av arbetslösa.

Nu säger herr Sven Persson, att denna verksamhet icke handhåfts på sådant sätt, att understödet kommit alla dem till godo, som äro i behov därav. Detta skulle väsentligen vara beroende därpå, att de myndigheter, de kommittéer, som ha att handlägga utdelandet av ifrågavarande medel, därvid föreskriva sådana restriktioner, att själva understödet får en viss karaktär av fattigvård. Det är första gången den saken framförts till mig. Om så skulle varit förhållandet på ett eller annat håll, så innebär detta ett oriktigt tillämpande av gällande bestämmelser. I den kungörelse, som utfärdades angående dessa understöd, säges uttryckligen ifrån, att understöden icke få ha karaktär av fattigunderstöd. Både från Kungl. Maj:ts och

riksdagens sida har det varit ytterst angeläget att se till, att de, som under brydsamma tider få understöd från statens sida, icke skola känna detta såsom en allmosa, ett fattigvårdsunderstöd.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Herr Sven Persson anförde vidare, att vissa kommittéer företagit olämpliga undersökningar, svåra för understödstagarne att underkasta sig. Därtill vill jag erinra, att hela systemet är byggt på behovsprincipen, d. v. s. att endast den, som verkligen är i behov av understöd, skall erhålla sådant, och att beloppet skall lämpa sig efter behovets storlek. Detta måste nödvändiggöra viss undersökning och för med sig, att det icke utan vidare är möjligt att utdela understöd till första bästa sökande. Ett sådant förfarande skulle för övrigt ur många synpunkter, icke minst ur folkuppfostrans visa sig olyckligt. Det är emellertid att hoppas, att dessa undersökningar bedrivs på ett så försiktigt och diskretionärt sätt som möjligt. Att helt och hållet avstå från dem, måste anses uteslutet. Jag ber i det avseendet få hänvisa till herr Sven Perssons eget partis huvudorgan i Stockholm, tidningen Socialdemokraten, som för några dagar sedan innehöll en enligt min mening synnerligen förnuftig artikel i detta ämne.

Vidare har herr Sven Persson menat, att man i större utsträckning bort sätta i gång allmänna arbeten. När arbetslöshetsproblemet uppställdes sig i början av augusti, togo statsmakterna i övervägande, vilken väg man skulle gå. Alla voro fullständigt överens om, att, därest man genom att sätta i gång arbeten kunde bereda arbetslösa arbetstillfällen, detta utan tvivel vore den bästa vägen. Men man kom snart under fund med att därtill fordrades så enorma kapitalutlägg, att den vägen var omöjlig att beträda. Vi måste betänka, att i sådant fall kräves kapital icke blott till arbetslöner, utan för råmaterial och arbetsledning, maskiner m. m. Jag har också trott, att riksdagen och Kungl. Maj:t härvidlag handlat i fullt samförstånd, att den frågan huvudsakligen varit avgjord i och med beviljandet av anslaget på 5 miljoner. Emellertid vill jag säga, att regeringen icke endast lagt armarna i kors och låtit allt gå sin jämna gång. Nej, vi ha sökt i möjligaste mån bereda arbetstillfällen och sätta i gång arbeten. I det avseendet ber jag få erinra, att man i november gjort beställning på rullande järnvägsmateriel för omkring 3½ miljoner kronor för att sedermera ersättas av förnyelsefonden 1916. Vidare ha åtgärder vidtagits för att bereda tillfälliga lån för vissa enskilda järnvägsbyggnader, som stodo inför nödvändigheten att inställa arbetena till följd av bristande penningmedel — jag hänvisar till järnvägarna Eksjö—Österbymo och Trollhättan—Nossebro. Vidare ha vidtagits åtgärder, för att arbetet med banan Gånghester—Ulricehamn skulle komma i gång. Från regeringens sida förberedes även en proposition för att möjliggöra, att den stora Ostkustbanan snart nog skall kunna påbörjas med det enskilda kapital, som redan finnes tillgängligt för detta ändamål. Man har vidare sett till, att medel ur vägfonder, brofonder m. m. så hastigt som möjligt blivit utdelade, och man har fördenskull förstärkt vederbörande styrelses arbetskraft. Givetvis kunna erinringar vara att framställa mot regeringens åtgöranden i nu berörda avseenden.

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

men jag vill å andra sidan framhålla, att intresset icke saknats, och om man icke kunnat göra mera, så har detta helt enkelt varit beroende på bristande ekonomiska resurser.

Herr Höglund: Herr talman, mina herrar! Det är ju inte något nytt och icke något överraskande, om man konstaterar, att vad som framför allt ger den nu föreliggande statsverkspropositionen sin prägel, det är, att den går helt och hållet i militarismens tecken. Den utav högern och det liberala partiet i fruktbarande samverkan genomförda nya härordningen visar redan nu snarare och kraftigare än någon annat och någon fruktat, vilka svåra ekonomiska verkningar den kommer att medföra för landet. Redan nu är ju siffran för militärbudgeten uppe i det närmaste vid 100 miljoner kronor, och därtill kommer som extra påbröd dels värnskatteomkostnaden och dels de stora utgifterna för mobiliseringen, som ju göra militärbördan nästan dubbelt tung. Och ändock stå vi nu, att döma av många uttalanden från högerhåll, endast vid en ringa början. Det är ju så, att mycket vill ha mera, och mera vill ha allt. Detta är endast början till vad komma skall, om herrarna av maktfilosofien och planetariska storhetsdrömmar skulle få sin vilja fram. Jag vill erinra om ett uttalande, som är ganska betecknande och som fälldes förra året av en senator, när han framhöll, att 30 F-båtar och 100 jagare och undervattensbåtar voro hans önskelista i militärfrågan. Och jag vill vidare erinra om det uttalande, som högerns stora profet, doktor Sven Hedin, i sitt andra varningsord, som spriddes i en miljon exemplar över landet, gjorde, då han förklarade, att den ett-åriga värnplikten endast är det första steget till att ge åt vårt land den krigsberedskap, som det behöfve för att kunna värna sig i farans stund. Hela högerns statsidé tycks ligga i att förvandla land och folk till en pansarbåt, en fästning och kasern, där folkmassorna dresseras till viljelösa verktyg i den härskande klassens händer. Så har det gått i många andra länder, och under den tendensen äro vi också nu här i Sverige att pressa vårt folk allt starkare ned under militarismens järnok, där friheten bär kedjor och där de sociala och kulturella framstegsmöjligheterna fullständigt avskäras. För min del skulle jag vilja säga, som den gamle Sven Adolf Hedin lär ha sagt en gång apropos Bodenbefästningen, ifråga om vilken ju han likaväl som många hade blivit grundligt kuggad: »Bäst vore, om hela försvarsbeslutet kunde rivas upp igen.» Jag förstår mycket väl, att ett sådant uttalande skall väcka djupt ogillande hos de flesta i denna församling, men hur maktlös en sådan önskan än kan vara, så bör den i alla fall utsägas, icke minst med tanke på det sätt och de omständigheter, som äro förknippade med detta besluts genomförande vid förra riksdagen och som också stora befolkningslager så kraftigt reagerat emot vid valen genom den starka uppslutning, som det socialdemokratiska partiet rönt. Och detta bör sägas även med hänsyn till att militärväsendets egen natur innebär i sig själf en ständig fara för freden och ett svårt hinder för samhällsutvecklingen. Till och med en liberal ledamot av denna kammare underströk nyligen i ett mycket upp-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

märksammat anförande den av oss antimilitarister så ofta hävdade satsen, att rustningarna i sig själva äventyra freden snarare än garantera densamma. Gäller den satsen kanske närmast de stora staterna, så vågar jag påstå, att den dock kan komma att gälla även de små staterna, vilka — det är åtminstone min personliga övertygelse — göra klokast i att på andra vägar söka trygga den nationella självständighet och den nationella frihet, som dock även vi antimilitarister ingalunda vilja uppgiva. Den nämnde talaren, herr Karl Staaff, framhöll också i samma anförande den fara, som ligger uti upprätthållandet av en stor kår yrkesmilitärer, vilkas ideal är riktat på kriget. »Allra betänkligast», sade han, »bli dessa förhållanden i stater, som äro monarkiskt styrda men icke lyckats få en verklig folkstyrelse, då monarken i sådana stater nästan alltid själv är officer och i denna uppgift ser det förnämsta av sitt konungsliga kall.» I fortsättningen hette det: »En av de viktigaste garantier, som folken måste söka sig fram till för fredens bevarande är därför genomförandet av folkstyrelsens principer.» Så långt herr Karl Staaff. Det är mig ett lika sällsamt som utsökt nöje att kunna få instämmande citera den liberale ledarens ord i detta stycke. Låt oss bara hoppas, att den accept han här påskrivit för den folkliga självstyrelsen icke vägras inlösen den dag då den förfaller till betalning.

Hur militärväsendet lägger sin tunga och döda hand över förhoppningarna på ett socialt reformarbete, därom vittnar nu den föreliggande statsverkspropositionen i en sorgligt hög grad. Hur löjligt futtiga te sig icke summorna under rubriken »sociala verk och inrättningar», när man jämför dem med vad fjärde och femte huvudtitlarna sluka. Och intet framsteg till något bättre, knappt det minsta! Snarare är det då så, att man har minskat på de civila huvudtitlarna för att i stället kunna öka på de militära. Folkpensioneringen exempelvis, detta väldiga gravmonument över mångåriga förhoppningar! Hur många hade ej drömt om vissa förbättringar, sådana exempelvis som skulle gottgöra den oerhörda orättvisa man begick vid denna lags antagande, när man utestängde de allra äldsta, de mest behövande, som man i första hand borde ha hjälpt, från rätten att få en liten pension. De allra äldsta ha straffats av samhället för det stora brottet, att de råkat födas några år för tidigt. Men det svaras naturligtvis, att man har inga medel, staten har inga penningar därför att allt skall gå till försvar.

I fråga om efterlysandet av arbetslöshetsförsäkringen har ju herr civilministern redan berört denna fråga något, när han talar om att samhället redan nu dock skulle vara väl rustat att gå emot den rådande arbetslösheten, men jag vågar dock påstå, att även om det ännu finnes medel tillgängliga, så tarvar med hänsyn till arbetslöshetens snabba växt och också med hänsyn till den orimliga litenhet, varmed dessa understöd utgå, den frågan snarast möjligt en mera genomgripande lösning än som nu tillfälligt kan göras.

Det är ett mycket kärt slagord från borgerligt håll, som man hört ontuggas oupphörligen under de senaste valrörelserna, att vi skola genomföra både försvar och sociala reformer. Statsverkspro-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

positionens 300 sidor äro verkligen ett enda stort hänslöje över alla dylika valfraser. Där läser man i stället, som en föregående talare nämnde, bara om försvar och finner intet om reformer. Det är sannligen ej underligt att de breda folklagren måste ställa sig betänksamma gent emot en sådan politik, som kräver av dem allting men ger dem så gott som ingenting. De se i militarismen ett av de starkaste hindren i deras berättigade kamp för en högre och dragligare existens. Därför tror jag också, att det socialdemokratiska partiets ordförande, min ärade partivän herr Branting, gav uttryck åt de känslor och de tänkesätt som besjåla arbetarklassen i allmänhet, när han i sitt första tal i denna kammare i remissdebatten 1897 yttrade som sin lösens: »Så litet som möjligt åt militarismen, helst ingenting.» — Ja, helst ingenting, det är också min lösens; och denna fråga om avrustning den måste dock tränga sig fram till åtminstone ett öfvervägande, som ju under den världskris vi nu genomleva har fått en särskilt blodig aktualitet genom händelser vilka icke här behöva närmare beröras. Den åskådning, som jag här vågat göra mig till tolk för, skall förvisso framstå för liberalerna kanske som en styggelse och för högern som en galenskap; vad en del av mina egna partivänner tänka om saken vill jag lämna osagt. Den anses i alla fall av många som rent samhällsvådlig och rent samhällsfarlig. Men jag vågar påstå, att ingenting är mera samhällsvådligt och mera samhällsfarligt än just militarismen. Man förföljer ju också denna åskådning på alla tänkbara sätt.

Herr Lindhagen hade erinrat om den tämligen burdusa utvisning, som drabbade en känd rysk socialdemokrat, fru Alexandra Kollontay, därför att hon vågat utlova sitt medarbetarskap i en socialdemokratisk eller åtminstone antimilitaristisk tidning, där hon också skrivit en sådan artikel. Herr civilministern har sökt försvara denna regeringens åtgärd med en del uttalanden, som jag icke kan lämna alldeles utan anmärkning. Herr civilministern yttrade att — jag vet icke om det skulle vara någon motivering för utvisningen — men det nämndes i alla fall, att hon mottog mycken post och många telegram och att hon även mottog besök av en hel del svenska och ryska kamrater; han trodde till och med, att i det rum hon bebodde på hotell Carleson det skulle ha bildats en liten revolutionär klubb. Jag undrar ändå, om det där icke är en väl fri fantasi av herr civilministern. I varje fall är det nog icke styrkt på något sätt. I annat fall skulle nog andra åtgärder än utvisning drabbat fru Kollontay. Beträffande hennes artikel i tidningen Försvarsnihilisten uppläste herr civilministern först ett uttalande i denna tidnings prenumerationsanmälan. Vid bedömande av detta uttalande har man emellertid alldeles bortsett ifrån, att det icke innebar något brottsligt, ty då hade tidningen blivit beslagtagen, och för detta uttalande kan man i alla fall icke göra henne personligen medansvarig, då detta förekom i första numret av tidningen och hon givetvis icke varit i tillfälle att i förväg taga del av tidningens anmälan. Jag kan icke heller finna, att det uttalande herr civilministern uppläste ur hennes artikel, skulle på något vis vara av art att motivera utvisning.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Det fanns ett uttalande, som gick därpå ut: »då den tyska socialdemokratien låtit duperas sig av den preussiska junkerstaten och slagit in på den felaktiga taktiken att understödja kriget, så har det blivit tydligt, att det är den framtida Internationalens plikt att uttala sig klart och utan omsvep på denna punkt och besluta en fast, avgjord revolutionär taktik även i fråga om krigsfaran.» Ja, herr civilministern tog fasta just på detta ord »krigsfaran», som även hotade Sverige. Men som man finner av sammanhanget, gäller uttalandet den framtida Internationalens taktik och den krigsfara, som möjligen i framtiden kan åter uppkomma, och kan således ej gärna tillämpas på nuvarande förhållanden och tagas till intäkt för sådan utvisning, därför att hon nu, som det heter, velat driva propaganda i mot svenska folkets försvarsvilja fientlig riktning. Hela artikeln innehåller endast allmänna resonemang om Internationalen och framtiden och gör icke det minsta försök att tala om nutiden eller på särskilt sätt blanda sig in i Sveriges politik för ögonblicket. Jag tror därför icke, att det är riktigt, som herr civilministern förklarar, att utvisningen var befogad. Denna utvisning stämplades också i Socialdemokraten omedelbart efter det den offentliggjorts som en skam för vårt land. Det är måhända ett uttryck, som ej är parlamentariskt och som jag därför icke här närmare skall yttra mig om.

Ett utslag av enahanda tendens att till varje pris undertrycka den antimilitaristiska agitationen får man väl också se uti den hårda dom, som nyligen har övergått den s. k. antikrigsrörelsens ledande man här i landet, pastor Wickman, för hans vägran att göra krigstjänst. Domen, sju månaders fängelse, vill jag minnas, är naturligtvis fullt laglig, föreställer jag mig, och därom är ingenting i och för sig att säga, men den vittnar dock denna stränghet om en vilja att klämma till, som synes allra minst befogad när det gäller en man, vilken av religiösa betänkligheter vägrar ikläda sig knektströjan och som därvid stöder sig på ingen mindre än Kristus själv, vilken ju uttalat, att den som griper till svärd han skall också med svärd förgås. Man har nu sagt mig, att i första kammaren vid denna remissdebatt förts fram krav på en skärpt lagstiftning och lagskipning mot den antimilitaristiska propagandan. Jag tror, att det vore synnerligen olyckligt, om regeringen skulle på sådant sätt söka fullfölja den politik, som invigdes år 1906 av den första liberala ministären här i landet, och som snarast lett till rakt motsatt resultat, mot vad man åsyftat. Det är icke sådana utgårdar, som det i detta nu göres behov av här i landet för att skapa den samhällssolidaritet och den ökade nationella sammanhållning, som man talar så mycket om på borgerligt håll.

Jag skulle vilja till vederbörandes övervägande i stället rekommendera ett helt annat medel, endast ett medel i sådant syfte, som möjligen kunde vidtagas till nåendet av det mål, man här talat om, till regeringen har det för en tid sedan inlämnats en nådeansökan för de trenne unga män, vilka år 1908 dömdes till livslångt straffarbete på grund av det attentat, de begingo mot det s. k. Amaltheafartyget i Malmö under den rådande konflikten där nere. Det torde vara kam-

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

marens ledamöter väl bekant, att det parti, som undertecknad tillhör, ogillar dylika stridsmetoder, och att det på sin tid också med mycken skärpa såsom synnerligen förkastligt utdömde detta attentat, vilket, som vi veta, kostade en människas livet. När nu tiotusentals arbetare och för övrigt det socialdemokratiska partiet på sin nyligen avhållna kongress velat understödja denna petition för de s. k. Amaltheamännens frigivande, har det säkert skett i den känslan, att dessa unga män handlat mera av oförstånd och missriktad fanatism under en oerhörd social pressning, som lätt nog kan komma att urladda sådana katastrofer, mera av detta än av verkligt brottsligt uppsåt i ordets egentliga bemärkelse. Jag tror att, om regeringen ginge till mötes dessa önskemål, som hava uttalats och som rönt en så väldig anslutning av så gott som hela arbetarklassen i detta land, i fråga om dessa unga män, som det här gäller, skulle denna handling säkert i någon mån mildra den bitterhet mellan samhällsklasserna, som det nuvarande samhällets egen karaktär med en viss nödvändighet framskapar.

En föregående talare har redan yttrat sig om och berört nödvändigheten av mera effektiva åtgärder både från regeringens och från riksdagens sida för att lindra det allt mer hotande nödläget i vårt land. Dyrtiden skärpes för var dag, som går, det är dock ett faktum, trots vad man här anför, det veta vi alla av personlig erfarenhet. Och för de fattiga särskilt i storstäderna blir det snart nog omöjligt att kunna taga sig fram. Ja, herr jordbruksministern ville visserligen med siffror visa, att läget icke vore så farligt och förtvivlat, som man velat göra gällande. Jag är visserligen icke i stånd att jäva dessa siffror, men jag är övertygad om, att det råder en högst väsentlig skillnad mellan förhållandena i Stockholm samt andra större städer och samhällen i vårt land och å andra platser, där jordbruk eller andra näringar mera dominera. Ty, jag upprepar det, kammarens ledamöter veta säkerligen av egen erfarenhet, hur hård och kännbar den nuvarande dyrtiden är för dem, och jag tror dock, att de flesta av oss ha en ganska dräglig inkomst i jämförelse med vad en industriarbetare eller en person i hans levnadsställning har. Det blir snart för dem, säger jag, nästan omöjligt att taga sig fram. Priserna springa så i höjden. Kammarens ledamöter erinra sig måhända en teckning av den berömde tyske tecknaren Heine, benämnd »En saga». Den föreställer en liten utmüglad flicka, som av sin fader fått några köttben att gnaga på, och hon ställer till honom den frågan: »Far, är det sant, att det finnes människor, som äta kött varenda dag?» Det var för henne en saga. Säkert är det i detta nu en saga även för många svenska arbetares barn, och värre blir det för varje dag, som går, ifall de nuvarande förhållandena ej på ett eller annat sätt kunna ändras. Och likadant är det med brödet. Det måste dock ifrågasättas, om icke i sådana nödtider som de nuvarande de mest omfattande tvångsåtgärder, som kunna tänkas, vore befogade och rättfärdiga för att söka bringa ned priserna en liten smula. Det är sant, att regeringen tagit vissa initiativ t. ex. rörande spannmålstullarnas slopande, vilket jag hoppas må bli bestående även i fortsättningen,

och beträffande brännvinsbränningen, men dels ha de visat sig otillräckliga i och för sig, dels ha de kommit som traskapatrull åtskilligt försent, så att de redan därigenom blivit mer eller mindre verkningslösa. Jag skulle verkligen önska, att den nu sittande regeringen hade den snabba handlingskraft, hade den väldiga initiativkraft, som tyckes utmärka regeringen i vårt östra grannland, i Rysland, och som denna åtminstone ådagalade, när det gällde införande av rusdrycksförbud i samband med kriget, vilken väldiga folkfrälsande gärning, som den kallades till och med i den ryska reaktionens huvudorgan Nowoja Vremja, man har tvekat att våga sig på här i landet. Denna tidning sade till och med, att detta rusdrycksförbud i detta fall verkligen visat sig som en större välgärning än tartareernas störtande och livegenskapens upphävande och innebure störtandet av djävulens makt i Ryssland.

När man har ett sådant exempel från ett land, som icke brukar framhållas som ett föregångsland, kunde man fordra av det högt kultiverade Sverige, att det vågade slå in på samma väg.

Jag skall endast yttra ett par ord till. Det förefaller mig också, som om det varit synnerligen befogat, om regeringen framlagt ett förslag om uttagande av en särskild krigsskatt på större förmögenheter och större inkomster för att bestrida de stora och säkert ingalunda inom snar framtid begränsbara utgifterna för mobiliseringen och därmed sammanhängande omkostnader för arbetslöshetsundrestöd m. m., ett understöd, vilket, såsom jag redan framhållit, är alldeles för litet för att kunna i någon mån gottgöra de umbäranden, som de, vilka drabbas av arbetslöshet under kristiden, få utsätta sig för. Så hårt drabbade som i alla fall de arbetande klasserna i vårt land bli i denna kristid, vore det icke för mycket begärt att kräva någon extra gård av de rika i samhället och för samhällets bästa.

Jag vill understryka den sats i trontalet, som nyss en föregående talare citerade, där det säges, att med förtröstan kan ett folk möta svåra tider, om det är starkt genom fosterländsk offervilja och inbördes samhörighet. Det vore högeligen önskvärt, om denna kungliga vädjan till den fosterländska offervilligheten bleve mer än en dekorativ utsmyckning i det annars ganska magra trontalet.

Ja, herr talman, vad vi här bevitnat uti statsverkspropositionen, det förfaller mig endast vara en återspeglning av det kapitalistiska samhällets oförmåga och kanske till viss grad ovillighet att skapa sunda levnadsförhållanden och en människovärdig existens åt alla sina medborgare. De arbetande klasserna ha alltid varit och komma alltid att bli vanlottade och deras intressen tillbakasatta, så länge som detta system skall råda. Måtte därför den sanningen framstå för allt flera tusenden av vårt lands innebyggare, att endast en fullständig omgestaltning av denna samhällsordning i den riktning, som socialismen anvisar, kan innebära en räddning ur det sociala kaos, i vilket vi nu befinna oss, och som fört Europa till den oerhörda katastrof, som vi nu genomleva.

Herr Branting: Herr talman, mina herrar! Min partivän,

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

som nyss slutade, undrade, vad många här i kammaren, som tillhöra den socialdemokratiska gruppen, kunde tänka angående hans antimilitaristiska uttalanden, hans förhoppningar om, att man skulle kunna helst helt avskaffa dessa punkter i budgeten.

Ja, det tror jag, att så länge som man talar i allmänhet, såsom den senaste talaren gjorde, så länge man inskränker sig till att uttala detta som en from önskan att kunna genomföras, då omständigheterna det medgiva, då äro vi helt visst *alla* med, då gälla ännu i detta ögonblick de ord, som han citerade efter mig från mitt första riksdagsanförande, då jag önskade, att militärutgifterna måtte kunna begränsas till så litet som möjligt och helst ingenting. Men vi ha ju också nödgats under förhållandenas tryck se på sakerna ur andra synpunkter än blott våra önskemål, och vi måste ju säga oss också — jag tror att vi säga oss det med överväldigande flertal — att just de förhållanden, varunder vi nu leva, göra det synnerligen föga lönt att annat än såsom en framtida förhoppning, ett framtida syfte peka på dessa önskemål om den fullständiga avväpningen. Vi måste säga oss att, om man verkligen vill, såsom vi ju alla hörde att den senaste talaren också framhöll, ett fritt och självständigt Sverige, om vi alla vilja det, så kunna vi icke under det tryck, som vi nu genomleva, på den utvecklingsgrad, tyvärr så ringa, efter vad det visat sig, som mänskligheten tills dato har nått, avvara uttrycket för en fast försvarsvilja hos ett folk, som vill behålla sin självständighet. Och i överensstämmelse med denna tankegång har också den socialdemokratiska riksdagsgruppen, som alla känna, på de senare åren drivit sin försvarspolitik, och den kommer helt visst också att fortfarande driva densamma efter dessa uppfattningar.

Det är emellertid icke det lämpliga tillfället att här i remissdebatten gå in på en närmare utveckling av skiljaktigheter i åskådningar eller av ensidigheter, som göra sig gällande inom ramen för vår rörelse, ensidigheter, vilka Jaurés, som jag erinrar mig, i sin bekanta bok om »den nya hären» betecknar som »de paradoxer, vilka alltid följa med varje stor andlig rörelse», vilka man bör iakttaga, men vilkas betydelse man icke bör överskatta. Men om allt detta hava vi icke nu att tala.

Jag uppkallades för min del av den förklaring, oväntat vidlyftig och som det syntes förberedd, som gavs av herr civilministern ifråga om fallet Kollontay. Jag måste säga, att den förklaringen är otillfredsställande.

När fru Kollontay kom hit, var det visserligen hennes avsikt att kunna snart återvända till Ryssland. Herr civilministern syntes lägga en viss betydelse i att denna tillkännagivna avsikt icke fullföljdes. Förklaringen är så oändligt enkel. Det var många ryska revolutionärer, många vänner av och arbetare för den ryska friheten, som den tiden, i början av kriget, strömmade mot Rysslands gränser, i förhoppning att de skulle kunna genom de ändrade förhållanden, som kriget måste medföra, åter

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

i sitt fädernesland verka för sina ideal. Några av dem avvaktade här i Sverige, hur det skulle te sig, om det skulle bli någon ändrad kurs. Beklagligen blev resultatet icke en sådan motsvarande ändring av kursen i Ryssland gent emot de inre frihetsrörelserna, som vad fallet var exempelvis i Tyskland, där man ju såg regeringen på ett dittills aldrig förekommande sätt söka ett visst samförstånd med det socialdemokratiska partiet. Följaktligen måste denna tanke uppgivas, och gränsen var nu lika obevekligt spärrad som förut för en så bekant socialdemokrat som fru Kollantay.

Herr Höglund har redan något berört de omständigheter, som herr civilministern betecknade som den »revolutionära klubben», de talrika korrespondenserna och besöken uppe hos henne. Jag tror, att man bör se denna sak också i belysning av vad det är för slags uppgifter, som ligga bakom dessa rapporter, som här av herr civilministern framfördes. Slumpen gjorde, att det bodde på samma pensionat en högerjournalist med en synnerligen bekant signatur, som är väl känd över hela landet för sin rika fantasi och sitt hänsynslösa skrivsätt, men sannerligen icke för någon skrupulös sanningskärlek och samvetsgrannhet i sina uppgifter — jag har nämnt märket *Bon Soir*. Där ligger i själva verket de uppgifters källa, åtminstone till ganska stor del, som lett till att man hyst sådana misstankar. Och ehuru jag med glädje konstaterade, att herr civilministern avhöll sig från att nu egentligen giva tillkänna någon misstanke om att spioneriverksamhet skulle ha förelegat, så var det dock en liten vändning i hans tal som snuddade ditåt. Det är ju alla bekant, att när denna sak var aktuell, så skrevs det i tidningarna spalt upp och spalt ned, att här var det i själva verket spioneri, som man kunde misstänka förelåg. Herr Lindhagen har redan framhållit, att fru Kollantays bekanta verksamhet inom den ryska socialdemokratien borde kunna fritaga henne från sådana nesliga misstankar, och att det sålunda verkligen icke fanns något skäl för att på detta sätt genom en smutskastning, som icke hade någon grund, söka stämna den allmänna opinionen ogynnsam mot henne och gynnsam mot den hårda åtgärd som vidtogs.

Nu skall jag ingalunda för min del förneka, att hon lät sig föras måhända till en oförsiktighet, då hon, som icke så noga kände de svenska förhållandena, den stränghet med vilken man här vakar över att utländska undersåtar, om de förfäktat från det gängse olika meningar, icke blanda sig i vad man kallar vår svenska inrikespolitik, lät sig lockas kanske litet för lätt av ungdomliga personer, som hon hade omkring sig och som måhända även ville skylta en smula med hennes namn och medarbetarskap. Men jag är fullkomligt förvissad om, att ifall man icke gått till väga som man gjorde i regeringen, d. v. s. utan att på minsta sätt underrätta någon helt enkelt besluta utvisningen och sedan meddela, att nu är utvisningsbeslutet fattat, så skulle man

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

kunnat uppnå sin önskan och precis det för landets trygghet enligt regeringens uppfattning tillräckliga resultatet, om man nämligen gjort så i stället, att man hade låtit henne förstå, att ett fortsatt ingripande på detta sätt icke skulle tolereras. Jag är viss om att det skulle ha blivit resultatet då, att hon genast förklarat, att hon ingalunda skulle göra sig skyldig till att överträda föreskrifterna. Därmed hade hela saken varit ur världen på ofantligt mycket mjukare och behagligare sätt, utan den brutalitet, som faktiskt först ville sända henne över till Ryssland. Endast på hennes fullständigt förtvivlade böner att icke utlämna henne till dem, som hon visste skulle dömma henne till det hårdaste straff, ändrades detta beslut till att hon i stället fick komma till Köpenhamn, där hon nu går lös och ledig och där jag sist såg henne vid mitt besök under den lilla konferens, vi hade häromdagen, och där ingen människa faller på den idén, att hon är farlig för danska statens säkerhet.

Jag kan sålunda ingalunda godkänna den åtgärd som vidtagits och det tillvägagångssätt, som här från regeringens sida använts. Jag beklagar, att herr civilministern sökt försvara någonting, som icke kan försvaras. Det måste sägas klart och tydligt ifrån, att i detta fall har regeringen begått ett missgrepp och ett övergrepp. Det ber jag få konstatera, då tillfälle här givits att beröra denna sak, därigenom att den först bragtes på tal av herr Lindhagen.

Herr Christiernson: Herr talman! Om den dementi, som hans excellens utrikesministern avgav med anledning av ett yttrande som jag hade, skall jag be att få säga, att den var nog mycket formell, men sakligt sett tyckte jag icke, det var så mycket med den.

Vad sedan beträffar det anförande, herr jordbruksministern hade, så vill jag säga, att jag anser, att han ännu icke har givit någon verklig förklaring till att regeringen under hela november månad icke fattade något beslut. Den 30 oktober var livsmedelskommissionen färdig med sitt meddelande om att den enskilda importen stoppar, men först den 1 december kom regeringens beslut. Då säger herr jordbruksministern: se, det beror på att man icke var säker på om det fanns utrymme nog så man kunde lagra spannmålen. Jag kan icke tänka mig, att regeringen i dessa tider ägnar sin tid åt att taga reda på om det finns magasin, vad det finns för magasin, om den amerikanska spannmålen i år är så våt, att den icke tål att lagras, alla dessa tusentals detaljer. Gör regeringen det, så beklagar jag ännu mera än nyss, att vi ha en regering, som går så i detalj. Och vad skall för övrigt statens livsmedelskommission göra? När man vände sig till kommunerna, då fanns det icke några sådana svårigheter som lagring, utan de fingo taga hand om saken bäst de gitte.

Jag kan icke underlåta att vända mig till herr jordbruks-

ministern, även om jag icke anser det rättvist, att han skall taga emot törnen, då han ju icke bär ansvaret för dessa dröjsmål, med den frågan: »Har ännu något av den spannmål, som inköpts, kommit till riket»? Såvitt jag vet är den fortfarande på köl, d. v. s. den som kommit längst, och vi få komma ihåg att emellan avslutandet av köpet och ankomsten kunna ligga två, tre, ja kanske fyra månader. Jag undrar, om icke regeringen, då den som ursäkt för sitt dröjsmål uppgivit bl. a. att den sysslat med att utreda om sådana saker som spannmålsbodan och magasin, icke haft tid att laga så, att vi vid spannmålets ankomst hade haft frågan om förvaringsrum ordnad, trots att vid den tidpunkten frågan kom upp man saknade utredning härom. Jag förmodar, att regeringen skulle ha kunnat överlåta åt statens livsmedelskommission att under tiden från den 30 oktober till årets slut leta upp behöfliga magasin. Det är ju en sak, som är underordnad, men jag förmodar, att herr jordbruksministern icke menar, att om det visat sig svårt att skaffa magasin, skulle han ha svarat livsmedelskommissionen: vi kunna icke köpa något, utan vi få taga denna risk att hungra framför möjligheten att icke vara vissa om att kunna lagra spannmål.

Till slut skulle jag vilja säga, att de där lagringssvårigheter-na ursprungligen varit de obotfärdigas förhinder. Detta dröjsmål — jag bryr mig icke om att tala om, vilka stora olägenheter, som uppstått och ännu kunna uppstå om vi indragas i krigiska konflikter — har dock förorsakat en ren förlust i pengar, som kan uppskattas minst till 3 kronor per 100 kg., och då kunna herrarna räkna ut vad det gör på 80,000 ton. Särskilt i en tid som denna, där budgeten är så ansträngd, hade det kanske varit bra, om dessa pengar blivit inbesparade liksom man sparat pengar på att inköpa havre.

Chefen för finansdepartementet herr statsrådet V e n n e r s t e n : Herr talman, mina herrar! Jag anhåller att få återgå till några anmärkningar rörande föreliggande budgetförslag, som den förste ärade talaren under dagens debatt framförde. Vid budgetens uppgörande har man följt den principen, att så strängt sig göra låte hålla sig till det nödvändiga i fråga om utgifterna, att i fråga om lånemedlen likaledes iakttaga den största begränsning och att slutligen så långt som möjligt undvika nya skatter. Mot dessa principer har hittills ingen invändning gjorts, om jag undantager, att en av de efterföljande talarna beklagat sig över, att budgeten endast tillgodosett försvaret och icke reformerna. Jag skall nu i största korthet be få påpeka, att även om man begränsar sig så mycket, som nu varit nödvändigt i fråga om utgifterna, så stå vi dock, om detta budgetförslag i stort sett går igenom, med en utgiftssumma för samtliga huvudtitlar utom fjärde och femte, som med cirka 22 miljoner kronor översiger motsvarande utgifter i budgeten för år 1914. Alltså, alla de civila huvudtitlarna äro så väl tillgodosedda, att de vid jämförelse med budgeten två år tillbaka utvisa denna betydande stegring. Jag

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

kan dock icke underlåta att påpeka, att vid jämförelse med den budgetsberäkning, som gäller för innevarande år, visar förslaget till 1916 års budget någon minskning. Emellertid har som sagt icke någon invändning gjorts mot de synpunkter, som varit vägledande vid budgetens uppgörande, men däremot har man vänt sig emot, att icke förslag lämnats till täckning av 13,7 miljoner, som utgöra en del av de särskilda militära utgifterna intill den 1 november för skyddandet av vår neutralitet. Man har förmenat, att här borde steget tagits fullt ut, och att även för dessa 13,7 miljoner täckning borde ha anvisats. Emellertid vill jag icke underlåta att giva den förste ärade talaren rätt däri, att man lämpligen kunnat låta ifrågavarande täckning ske genom kassafonden, ty i själva verket är det så, att den utgift, som vi tala om, tillhör 1914, och den bör ju då, sedan genom densamma uppkommit brist, täckas av kassafonden. åtminstone om man följer andan om också icke bokstaven i bestämmelserna om denna fond. Emellertid befinna vi oss nu, mina herrar, trots det skenbara lugn som omger oss, i ett läge så svårt, att något liknande icke förekommit på hundra år. Det är väl då icke underligt, om man vågar från Kungl. Maj:ts sida göra undantag från den vanliga regeln, att Kungl. Maj:t redan i statsverkspropositionen skall framlägga förslag i sådant avseende, som här är i fråga, eller om fullständigt täckande av viss känd brist. I statsverkspropositionen har man utgått från antagandet, att den erfarenhet, som kan komma att vinnas under de nästföljande månaderna, kan vara av den värdefulla beskaffenhet, att frågan om täckning av dessa 13,7 miljoner lättare kan bedömas och avgöras, därest man får låta med förslaget i fråga tillsvidare anstå. Vad hade skett, om Kungl. Maj:t framlagt förslag om sådan täckning nu? Jo, naturligtvis hade riksdagen, såsom vanligt, uppskjutit behandlingen av dessa frågor till inemot riksdagens slut. Riksdagen hade med all säkerhet tänkt sig, att med den erfarenhet, som kunde vinnas, och den överblick, som kunde fås, frågan om täckningen bleve lättare att lösa längre fram. Om Kungl. Maj:t av riksdagen utbett sig att också få del av denna förmån, så synes det mig, att man under förhånden varande förhållanden icke räknat på för mycket tillmötesgående. Det vore till landets gagn, om denna fråga först senare finge sin lösning, efter det från Kungl. Maj:ts sida på grundvalen av vunnen erfarenhet meddelande kunnat lämnas om det sätt, på vilket Kungl. Maj:t tänkt sig att en lösning kan ske. För övrigt ber jag få påpeka för kammarens ärade ledamöter, att liknande förfarande har man velat tillämpa och kanske även tillämpat i vårt södra skandinaviska grannland. Från det mest auktoritativa håll har man där gjort gällande, att det vore klokt att icke för tidigt binda sig i fråga om täckningen av de extra utgifterna. Jag vill i detta sammanhang även nämna, att uppgift om, till vilket belopp november och december månaders utgifter till skyddandet av vår neutralitet uppgå, har infordrats, och jag är viss om, att Kungl. Maj:t icke skall försumma att till vederbörande utskott lämna meddelande om resultatet av den utredning, som vederbörande myndigheter fått i uppdrag att verkställa. Då kan också frågan om täckning av ut-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

gifterna för 1914 års neutralitetsskydd bedömas i ett sammanhang, och det torde icke bli till skada för framtida statsregleringar, om vi förfara på detta sätt. Det har ingalunda varit av någon önskan att på framtiden övervälta en del av de bekymmer, som denna tidens människor borde bära, utan det har varit i det syfte jag nu angivit, som Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen underlåtit att *för närvarande* föreslå täckandet av ifrågavarande 13,7 miljoner kronor.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, beslöt kammaren att hänvisa ifrågavarande proposition till statsutskottet, varjämte densamma remitterades i de delar, som anginge pensions- och indragningsstaterna, till bankoutskottet samt i de delar, som anginge de under jordbruksdepartementet lydande ärenden, till jordbruksutskottet.

Till vederbörande utskott skulle jämväl överlämnas de i anledning av propositionen inom kammaren nu avgivna yttranden.

§ 3.

Vid föredragning härpå av Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 2, angående fastställande av postverkets stat för driftkostnader för år 1916; och

nr 3, angående fastställande av telegrafverkets stat för driftkostnader för år 1916

hänvisades dessa propositioner i vad de innefattade förslag angående beviljande av årliga understöd åt vissa namngivna personer till bankoutskottet samt propositionerna i övrigt till statsutskottet.

§ 4.

Härefter föredrogos var för sig Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 6, angående driftkostnader under år 1916 för statens domäner; och

nr 7, med förslag till förordning angående siktning av rågmjöl och förordning om viss sammansättning av rågbröd;

och hänvisades därvid den förra propositionen till jordbruksutskottet och den senare till lagutskottet.

§ 5.

Vidare föredrogos var efter annan de på kammarens bord ligande motionerna; och remitterades därvid:

till konstitutionsutskottet motionen, nr 10, av herr *Hallén*;

till statsutskottet motionerna:

nr 11 och 12, av herr *Lindhagen*; samt

nr 13, av herr *Olausson m. fl.*;

till bevillningsutskottet motionen nr 14, av herr *Karlsson* i Mo:

till lagutskottet motionen nr 15, av herr *Olausson*;
till jordbruksutskottet motionen nr 16, av herr *Hallén*; samt
till tillfälligt utskott motionerna:
nr 17, av herr *Ekerot m. fl.*; och
nr 18, av herr *Jonsson* i Gumboda.

§ 6.

Avgåvos följande nya motioner, nämligen av:

herr *Räf*, nr 19, om ändrad lydelse av 21 § 2 mom. i förordningen om kommunalstyrelse på landet m. m.;

herr *Bergman*, nr 20, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utsträckt kommunal skattskyldighet för kronoparker och andra statsdomäner;

herr *Öberg m. fl.*, nr 21, om anslag till anläggning av enklare vägar i Västernorrlands län;

herr *Kaijser*, nr 22, om efterskänkande av kronans rätt till dana-arv efter Christina Molin i Härnösand;

herr *Räf*, nr 23, om ändrad lydelse av 7, 8, 9 och 10 §§ i förordningen angående försäljning av vin och öl;

herr *Röing*:

nr 24, om upphävande av tullen å smör; och

nr 25, om upphävande av tullen å kaustikt kali och natron;

herr vice talmannen *D. Persson*, nr 26, om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om viss ändring i lagen den 25 juni 1909 angående uppsikt å vissa jordbruk i Norrland och Dalarne;

herr *Borggren*, nr 27, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående viss ändring i 65 § utsökningslagen;

herr *Molin* i Dombäcksmark, nr 28, om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om lagbestämmelser angående ordnande av brandväsendet å landsbygden;

herrar *Molin* i Dombäcksmark och *Sundström*, nr 29, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående avsöndringsinnehavares befriande från avgäld;

herr *Olsson* i Berg *m. fl.*, nr 30, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående vissa tillägg till gällande bestämmelser om förfarandet vid försäljning av kronodomäner;

herr *Rune*, nr 31, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående ersättning åt torpare och lägenhetsinnehavare å kronoparker för av ålgar försäskad skada;

herr *Nilsson* i Linnäs *m. fl.*, nr 32, om ändring i 33 § väglagen;

herr *Ekerot*:

nr 33, om medgivande att vid 1915 års utgång icke förbrukat belopp av anslaget till åtgärder för höjande av det mindre jordbruket under år 1916 disponeras för enahanda ändamål m. m.; och

nr 34, om ändring i de av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen föreslagna grunder för statsunderstöd till lantmannaskolor;

herr *Rehn*, nr 35, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående minskning i kostnaderna för expeditiönslösen vid lagfart å fång till fast egendom;

herrar *Nilsson* i Tånga och *Thorsson*, nr 36, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående avskaffande av entreprenadsystemet vid lantbrevbäringens ordnande;

herr *Ekerot m. fl.*, nr 37, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående inrättande av spannmålslagerhus; samt

herr *Lindman m. fl.*, nr 38, om anordnande av andra kammarens justeringsrum till rum för förtroenderåden inom två av kammarens partier.

Ifrågavarande motioner bordlades på begäran.

§ 7.

Justerades protokollsutdrag.

§ 8.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Sigfrid</i>	under 3 dagar fr. o. m. den 25 jan.,
» <i>Beckman</i>	» 2 » » » 25 »
» <i>Olofsson</i> i Ävik	» 3 » » » 25 »
» <i>Kaijser</i>	» 5 » » » 24 »
» <i>Rune</i>	» 9 » » » 25 »
» <i>Nilsson</i> i Bonarp	» 4 » » » 25 »
» <i>Branting</i>	» 10 » » » 25 » och
» <i>Andersson</i> i Gävle	» 4 » » » 25 » .

Kammarens ledamöter åtskildes härafter kl. 4,34 e. m.

In fidem
Per Cronvall.